

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Marian Velešík

Vývoj vodního hospodářství na území správních obvodů ORP

Litomyšl a ORP Svitavy

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Renata Pavelková Chmelová, Ph.D.

Olomouc 2014

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

Autor (osobní číslo):

Bc. Marian Velešík (R10285)

Studijní obor:

Učitelství geografie pro SŠ - Historie

Název práce:

Srovnání vývoje vodního hospodářství na území správních obvodů ORP Svitavy a ORP Litomyšl

Title of thesis:

Comparison of the development of water management in administrative districts of municipalities with extended authority Svitavy and Litomyšl.

Vedoucí práce:

RNDr. Renata Pavelková Chmelová, Ph.D.

Rozsah práce:

123 stran, 14 stran vázaných příloh

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá vývojem vodního hospodářství. Vývoj byl zkoumán na základě archivních materiálů, literatury, map a terénního výzkumu. Výsledkem práce je porovnání vývoje obou území a mapy zaniklých vodních ploch. Součástí zpracování práce byl případový terénní výzkum ve významných lokalitách.

Klíčová slova:

rybník, mlýn, voda, vývoj vodního hospodářství, správní obvod

obce s rozšířenou působností

Abstract:

This thesis deals with the development of water management. The development was studied on the basis of archive materials, literature, maps and field research. The result is compared to the evolution of both the maps and extinct lakes. Part of the processing work the case of field research in important areas.

Key words:

pond, mill, water, development of water management, administrative districts of municipalities with extended authority

Prohlašuji, že jsem zadanou magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením RNDr. Renaty Pavelkové, Ph.D. a uvedl veškerou použitou literaturu.

V Olomouci dne 9. května 2014

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji RNDr. Renatě Pavelkové Chmelové, Ph.D. za ochotu při vedení diplomové práce, odbornou pomoc, cenné rady a připomínky. Děkuji všem, kteří mi poskytli materiály k vypracování této práce. Poděkování patří Vladimíru Velešíkovi za podporu a pochopení, a také za pomoc při práci s historickými

materiály. Vladimíru Velešíkovi ml. za pomoc při práci s německy psanými texty.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marian VELEŠÍK**
Osobní číslo: **R120285**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obory: **Učitelství geografie pro střední školy
Historie**
Název tématu: **Srovnání vývoje vodního hospodářství na území správních ob-
vodů ORP Svitavy a ORP Litomyšl.**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce si klade za cíl na základě archivních dat a dalších dostupných historických podkladů textových i mapových zhodnotit a porovnat vývoj vodního hospodářství na území SO ORP Svitavy a SO ORP Litomyšl. Diplomová práce bude zpracována v tištěné i elektronické podobě a bude obsahovat anglický abstrakt.

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Rozsah pracovní zprávy: 20 000 - 24 000 slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

Brodeser S.: Staletími podél řeky Svitavy, Brno 2005.
Fikejz, R., Velešík, V.: Kronika města Svitavy. Svitavy: Město Svitavy: Městské muzeum a galerie ve Svitavách, 2006.
Fikejz R., Velešík V.: Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku, Žehušice 2003.
Janák J.: Hospodářský rozmach Moravy 1740 - 1918. Dějiny Moravy díl 3/1. Nová řada, svazek 7. Vlastivěda moravská-Země a lid. Brno 1999.
Růžička J. a kol.: Svitavy, dějiny a současnost města, Hradec Králové 1987.
Lick C.: Zur Geschichte der Stad Zwittau und ihrer Umgebung, Svitavy 1903 - 1910.
Skřivánek M.: Litomyšl 1259-2009 město kultury a vzdělávání, Litomyšl 2009
Vlček, V.: Zeměpisný lexikon ČSR. Vodní toky a nádrže. Academia. Praha 1984.

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Renata Pavelková Chmelová, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **3. července 2013**
Termín odevzdání diplomové práce: **10. dubna 2014**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 3. července 2013

Obsah

1. Úvod.....	11
2. Cíle práce.....	13
3. Použitá metodika	14
4. Rešerše literatury.....	16
4.1. Odborná literatura.....	16
4.2. Regionální literatura	16
5. Vymezení zájmového území	19
5.1. Charakteristika správního obvodu Svitavy.....	20
5.2. Charakteristika správního obvodu Litomyšl	22
6. Fyzickogeografická charakteristika zájmového území	24
6.1. Správní obvod Litomyšl.....	24
6.1.1. Geomorfologická a geologická charakteristika	24
6.1.2. Klimatické poměry	24
6.1.3. Pedologie	25
6.1.4. Hydrologie	26
6.2. Správní obvod Svitavy	27
6.2.1. Geomorfologická a geologická charakteristika	27
6.2.2. Klimatické poměry	27
6.2.3. Pedologie	28
6.2.4. Hydrologie	29
7. Vodní hospodářství	31
Etapy vývoje vodního hospodářství	32
8. Vývoj vodního hospodářství na správním obvodu Litomyšl.....	35
8.1. Cukrovarnictví	35
8.2. Mlynářství.....	36
8.3. Odběry vody.....	41
8.4. Papírny.....	42
8.5. Regulace vodních toků.....	43
8.6. Vývoj rybníkářství ve správním obvodu Litomyšl	45
8.6.1. Litomyšlská soustava	47
8.6.2. Budislavská soustava.....	49
8.6.3. Jarošovská soustava.....	54

8.6.4. Tržecko-nedošínská soustava	55
8.6.4.a Tržecká soustava	55
8.6.4.b Nedošínská soustava	57
8.6.5. Mendrycká soustava	58
8.6.6. Rybníky u Osíku	58
8.6.7. Rybníky u Českých Heřmanic	59
8.6.8. Rybníky u Hrušové	60
8.6.9. Rybníky mimo soustavy	60
8.7. Zásobování vodou	61
8.7.1. Litomyšl	61
8.7.2. Obce správního obvodu Litomyšl	62
8.8. Zavlažování	63
9. Vývoj vodního hospodářství na správním obvodu Svitavy	66
9.1. Mlynářství	66
9.2. Odběry vody	69
9.3. Papírny	70
9.4. Regulace vodních toků a protipovodňová opatření	72
9.5. Vývoj rybníkářství ve správním obvodu Svitavy	74
9.5.1. Soustava Opatovských rybníků	76
9.5.1.a Soustava Nového potoka	78
9.5.1.b Soustava Černého potoka	82
9.5.1.c Soustava Mikuleckého potoka	85
9.5.1.d Soustava Zádolského potoka	85
9.5.2. Svitavská soustava	87
9.5.2.a Lačnovská soustava	89
9.5.3. Soustava Bělského potoka	91
9.5.4. Soustava Březová nad Svitavou – Dlouhá	91
9.5.5. Soustava v Hradci nad Svitavou	92
9.5.6. Rohozenská soustava	93
9.6. Zásobování vodou	94
9.7. Zavlažování	102
9.8. Nedokončené projekty	103
10. Spory o vodu	104

10.1.	Správní obvod Litomyšl.....	104
10.2.	Správní obvod Svitavy	104
10.2.1.	Spory týkající se Březovských vodovodů	105
11.	Výsledky srovnání vývoje vodního hospodářství	106
12.	Závěr	111
13.	Summary	113
14.	Seznam použitých zdrojů	115
	Literatura:	115
	Použité archivní materiály.....	119
	Internetové zdroje:	121
	Mapové podklady:	122
	Přílohy	123
	Seznam příloh diplomové práce	123

1. Úvod

Voda je pro lidstvo nepostradatelná. Není důležitá jen tím, že jí lidé musejí pít, aby žili, je důležitá i pro další lidské činnosti. Využívání vody a vodních zdrojů se datuje od starověku, kdy lidé v Mezopotámii užívali vodu z vodních toků na zavlažování. Voda sloužila s rozvojem lidské civilizace i při dalších činnostech jako např. rybníkářství, mlynářství, vodárenství aj. Její užívání provází naši civilizaci až do současnosti. Rozvoj hospodaření s vodou nastával více v oblastech na vodu chudších. V Českých zemích nebyl díky jejich zeměpisné poloze problém s nedostatkem vody, a proto se některé subjekty vodního hospodářství nemusely rozvíjet. Zato zde byly od středověku rozvíjeny složky vodního hospodářství, jako již zmiňované rybníkářství, mlynářství a další na ně navázané složky. Zejména rybníkářství zanechalo na naší krajině viditelné stopy, což se netýká jen známých oblastí jižních Čech nebo oblasti Pardubicka, ale i dalších území - a jednou z nich je i oblast Litomyšle a jejího okolí. Konec středověku a počátek novověku u nás byly obdobím zřizování stovek rybníků, mnoha mlýnů, pil a jiných zařízení a voda a hospodaření s ní bylo bráno i jako finančně zajímavá záležitost. Toto je zpravidla to, co se většině lidí vybaví pod pojmem vodní hospodářství. Jedná se však o mnohem širší komplex, jehož jednotlivé složky se u nás začínaly rozvíjet v různých obdobích, některé existovaly již od středověku, zatímco jiné vznikaly nebo se šířily v pozdějších obdobích, ve velké míře s obdobím tzv. průmyslové revoluce. Navazující období neznamena pokles v oblasti vodního hospodářství, přesto do té doby klasické využívání vody, jako rybníkářství a mlynářství, bylo na ústupu. Ani dvacáté století neznamena změnu, spíše naopak byla voda stále vnímána jen jako zdroj pro lidské využití. Spolu s heslem „poručíme větru, dešti“ byla v praxi snaha ovládnout přírodu a její zdroje, která se nevyhnula ani vodním zdrojům, jež byly přizpůsobovány pro lidské využití. Řada jevů byla u nás ovlivněna změnami politickými, které změnila rozmanitost a rozmístění vodního hospodářství u nás.

Ve své práci jsem se rozhodl věnovat srovnání vývoje vodního hospodářství ve správním obvodu ORP Litomyšl a správním obvodu ORP Svitavy. Toto téma jsem si vybral z několika důvodů. Prvním z nich je to, že z této oblasti pocházím a mám k ní vztah. Druhým důvodem je to, že v oblasti

má vodní hospodářství již historickou tradici. Třetím důvodem, proč jsem se rozhodl porovnávat tyto dvě oblasti, je jejich poloha, protože se nachází na několika hranicích a mají i proto rozdílný historický vývoj. Těmito hranicemi nejsou jen hranice historických zemí Čech a Moravy, ale i hranice fyzickogeografické, obě oblasti náleží do jiného povodí a jiného úmoří. Tyto důvody mne vedly k zpracování této práce se zaměřením na zmíněné území. Jednou z hlavních otázek práce bylo zjistit, zda se lišilo a liší vodní hospodářství na dvou sousedních územích, která měla odlišný vývoj a ležela ve dvou různých historických zemích.

Seznam použitých zkratek:

ČÚZK – Český úřad zeměměřičský a katastrální

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

SO ORP – správní obvod obce s rozšířenou působností

V.Ú.V. T.G.M. - Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka

2. Cíle práce

Cílem diplomové práce je na základě dostupné literatury, pramenů a map provést srovnání vývoje vodního hospodářství ve dvou oblastech, a to SO ORP Svitavy a SO ORP Litomyšl. Srovnávány budou dvě spolu sousedící oblasti, které jsou spolu provázané a od roku 1960 náležely do jednoho správního celku, tímto správním celkem byl okres Svitavy. Předmětem studia je komparace vývoje dvou oblastí, složkám vodního hospodářství ovšem nebude věnován stejný prostor u obou porovnávaných oblastí, protože zde bude kladen důraz na regionální specifika.

Práce by měla komplexně postihnout vývoj vodního hospodářství celé oblasti a v rámci toho provést i komparaci vývoje dvou vymezených územních celků. Vodní hospodářství v této oblasti je zpracováno jen částečně a většinou se jedná jen o přílohu k jinému tématu nebo v rámci určitého tematického celku (rybníkářství, mlynářství) či subjektu např. Brněnské vodovody. Zatím neproběhl komplexní průzkum vývoje vodního hospodářství, přestože někteří autoři zpracovali část vybraného území. Cílem práce není detailně popsat všechny složky vodního hospodářství na vymezeném území, ale zaměřit se na jeho diverzitu a charakterizovat shodné či rozdílné body vývoje vodního hospodářství. Komplexní charakteristika vodního hospodářství ve správních obvodech Litomyšl a Svitavy by přesahovala rozsah této studie.

Studie bude popisovat jednotlivé složky vodního hospodářství v obou celcích odděleně. V případě významných složek bude věnován prostor i jejich obecnému vymezení a vztahům přesahujícím vybrané území.

Zabývat se bude oblastními odlišnostmi vodního hospodářství v území s bohatými vodními zdroji, které se nacházejí zejména v jeho jižní části a změnami využívání těchto zdrojů v minulosti až do současné doby.

V rámci zpracovávání práce bude prováděn terénní výzkum, zabývající se vybranými lokalitami či jevy. Jeho účelem není zkoumání všech poznatků získaných z pramenů, ale podrobnější popsání výjimečných lokalit či řešení sporných nebo nejasných situací během výzkumu.

3. Použitá metodika

Práce byla zpracována na základě dostupné odborné a regionální literatury, s využitím primárních pramenů tj. archivních materiálů, kronik aj. Významnou úlohu na zpracovávání práce mělo použití a porovnávání mapových děl. Důležitou součástí vypracování práce byl také terénní výzkum.

Archivní zdroje pocházejí zejména ze Státního okresního archivu (dále jen SOkA) Svitavy se sídlem v Litomyšli a ze Státního oblastního Archivu v Zámrsku. Z archivních materiálů byly použity kroniky jednotlivých obcí a archiválie, zabývající se problematikou vodohospodářství tj.: vodní knihy a jejich dodatky, soupisy majetků a rybníků a části fondů městských úřadů zabývající se mimo jiné i zkoumanou problematikou. Zdroje z těchto archivů jsou doplňovány prameny k dílčím částem, které pocházejí z jiných zdrojů, jako např. archivní materiály Brněnských vodáren a kanalizací. Využity byly prameny v českém a německém jazyce, latinsky psané zdroje byly vzhledem k schopnostem autora a časové náročnosti případného zpracovávání vynechány.

Aktuální zdroje poskytly zejména městské úřady ve Svitavách a Litomyšli, aktuální dokumenty pak Povodí Moravy a Povodí Labe. Rybářství Litomyšl s.r.o. po opakovaném kontaktování poskytlo soupis jím využívaných rybníků a jiných vodních staveb. Další použité materiály poskytly Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka v Praze, Městské muzeum Svitavy, Ministerstvo zemědělství.

Nedílnou součástí práce bylo využití mapových děl. Při zpracovávání práce byla využívána digitalizovaná mapová díla z Laboratoře geoinformatiky v Ústí nad Labem. Bylo použito digitalizované Müllerovo mapování, I. vojenské mapování, které bylo hlavním zdrojem použitým ze starých mapových děl, dále II. vojenské mapování, III. vojenské mapování a mapy Stablního katastru. Pro aktuální situaci v regionu byly využity digitalizované Základní vodohospodářské mapy ČR, tematické mapy a vrstvy poskytované ze serveru HEIS Výzkumného ústavu vodohospodářského a mapy dostupné na Geoportálu Inspire, zejména letecké mapy z padesátých let. Použity byly regionální mapy: mapy města Svitavy v digitalizované formě na stránkách města.

Pro potvrzení či vyvrácení tezí z diplomové práce byl prováděn terénní výzkum ve vybraných oblastech. Nejednalo se o komplexní výzkum v celé vymezené oblasti, ale o případový průzkum ve vybraných lokalitách, který měl pomoci vyřešit nejasnosti vzniklé na základě studia mapových podkladů a primárních pramenů. Fotodokumentace z terénního výzkumu je přiložena v rámci příloh. Zpracování fotodokumentace proběhlo v programu Adobe Photoshop.

4. Rešerše literatury

4.1. Odborná literatura

Základem práce z pohledu tematiky vodního hospodářství byly zejména práce J. Berana o vodním hospodářství, které posloužily k vypracování teoretické části práce. Doplňující informace byly čerpány z prací K. Vrány, J. Šálka a J. Říhy. Přínosnými byly pro tematiku rybníkářství zejména práce R. Hurta a J. Dubravia, které posloužily i při osvětlení nejasností během terénního bádání. Z jiných oblastí vodního hospodářství jsem využil díla Klempery, týkající se mlynářství a jeho soupis mlýnů v Čechách, který posloužil jako základ pro danou část práce. V otázce zásobování vodou jsem použil literaturu využitou již při zpracovávání své bakalářské práce na téma *Historický vývoj březovských vodovodů*. Doplňující informace mi poskytlo studium zákonů a novel, týkajících se vody a jejího využití, zejména zákon 254/2001 Sb. O vodách.

Literaturu s tématem vodního hospodářství jsem doplnil dalšími dílčími publikacemi, jejichž použití bylo vázané k dílčí problematice.

4.2. Regionální literatura

Regionální literatura, zabývající se komplexně tématem vodního hospodářství v oblasti Litomyšle či Svitav, v současné době chybí. Při nedostatku literatury, zabývající se komplexně daným tématem, je nutné zkoumat literaturu, zabývající se dílčími částmi vodního hospodářství. Literatura k jednotlivým složkám vodního hospodářství má různou formu, jedná se o publikace, články, rukopisy a okrajově se jím zabývají i různá topografická díla, věnovaná v mnoha případech jednotlivým obcím oblasti. Zájmu autorů se nejvíce těší rybníkářství, mlynářství, vodárenství a jiné průmyslové využití vody. M. Skřivánek je autorem díla, zabývajícího se vodním hospodářstvím, zaměřuje se však pouze na povodí jednoho z menších toků (potok Drahuška) a z vodního hospodářství řeší problematiku rybníčního hospodářství a povodní a protipovodňové ochrany. Přesto místy překračuje rámeček jím vytyčené oblasti a

předkládá i údaje z širšího okolí Litomyšle. Jedná se o jedinou práci, která má snahu zabývat se vodním hospodářstvím a jeho vývojem v regionu.

Problematice rybníků a rybničního hospodářství se věnuje Dr. Zelinka, který sepsal práci *Rybníky a rybniční hospodářství Litomyšlska*. Své dílo sepsal zejména na základě pramenů z fondu velkostatku Litomyšl, které jsou jedním ze zdrojů této práce. Zabývá se podrobně jím vybranými lokalitami v okolí Litomyšle a často přináší informace o rybnících, které se nepodařilo jinde dohledat. Je pravděpodobné, že pro svoji práci neměl jako podklad vojenská mapování. Jím uváděné rybníky jsou proto v některých případech obtížně lokalizovatelné a při srovnání informací z jeho díla zejména s I. vojenským mapováním, vyvstávají určité komplikace. Některé rybníky, zakreslené na vojenském mapování, jsou při čtení jeho práce složitě identifikovatelné a nabízejí různé možnosti výkladu. Při srovnání jeho díla a I. voj. mapování se lze setkat s tímto problémem z jiného úhlu, když rybníky uvedené v díle nejsou identifikovatelné na mapě. Tyto nesrovnalosti mohou být způsobeny metodou vytváření vojenských map a vojenské mapy vyobrazují rybníky nepřesně lokalizované. Zelinkovo dílo je nejspíše nejlepším počinem, týkajícím se problematiky rybničního hospodářství na Litomyšlsku, dostupné je však jen ve formě rukopisu v SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli.

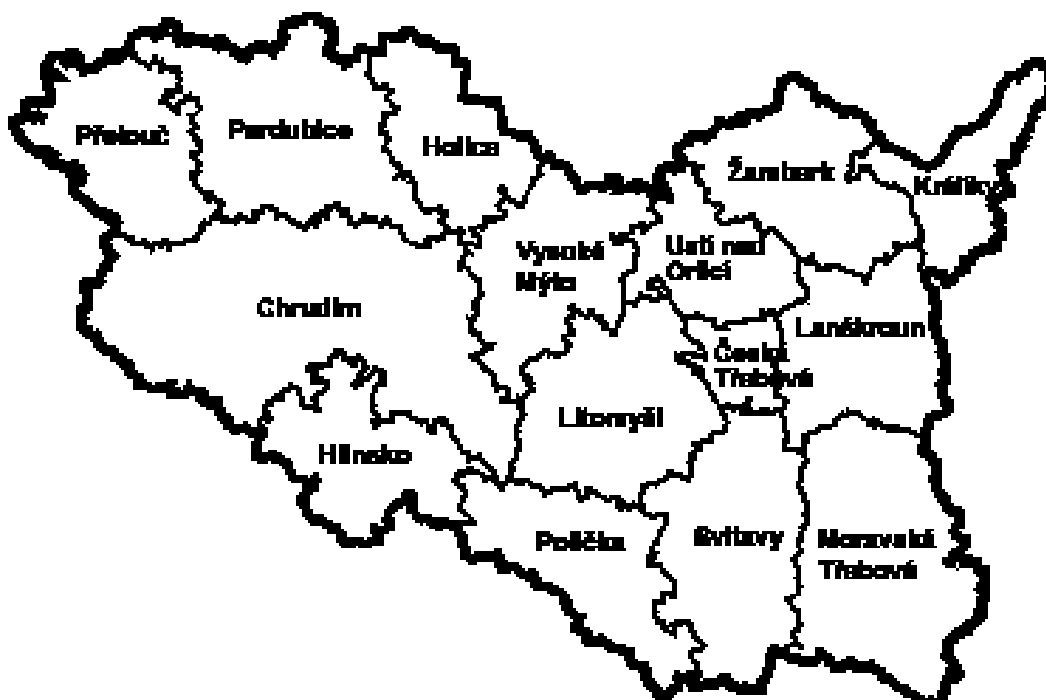
K problematice rybníkářství na Svitavsku není žádný podobný zdroj, z literatury se tímto tématem zabývají němečtí autoři topografických a historických děl z dvacátých a třicátých let 20. století. Přímo pro město Svitavy se jedná o dílo Dr. K. Licka, popisující historii Svitav, v němž je jedna kapitola věnována historii rybníků ve Svitavách a jejich okolí. Podobným dílem je Pamětní kniha Opatova, které vzhledem k významu rybníků pro obec, jim věnuje značný prostor. Uvádí soupis jednotlivých rybníků existujících i zaniklých s jejich popisem.

Mlynářstvím se zabývají články věnované významným mlýnům v oblasti. V obou případech se jedná o dílo zaměřené na konkrétní mlýn a jeho provozovatele. Dana Hradilová se ve svém článku *Podnikatelská rodina Daubků* věnuje i jimi provozovanému mlýnu v Brněnci. Tržeckému mlýnu byla věnována publikace *Tržecký mlýn, knížka vydaná na památku čtyřicetiletého držení tržeckého mlýna rodinou Faulhammerových 1893 – 1933*.

Užitečné články použité v této práci pocházejí z časopisu *Pomezí Čech a Moravy*. Zde publikované články pocházejí často nejen od odborníků, ale i od laické veřejnosti.

5. Vymezení zájmového území

Pro práci bylo jako zájmová oblast vymezeno území správního obvodu obcí s rozšířenou působností (obec III. stupně). Zájmové území se skládá ze dvou správních obvodů ORP, konkrétně se jedná o SO ORP Litomyšl a SO ORP Svitavy. Pro dané území je v práci použito i výrazů Svitavsko a Litomyšlsko. Tyto výrazy jsou různě definovány dle daného autora. V této práci jsou tyto termíny synonymem pro odpovídající oblast SO ORP¹. Správní obvody ORP byly vybrány jako územní základ práce pro jejich územní rozsah, který je odpovídající rozsahu této studie.

Obr. 1: SO ORP Pardubického kraje²

Vzhledem k tomu, že se práce zabývá historickým vývojem vodního hospodářství, je nutné brát na zřetel i předchozí správní rozdělení oblasti.

¹ Litomyšlsko - SO ORP Litomyšl

Svitavsko - SO ORP Svitavy

² Pardubický kraj [online]. [cit. 2014-03-8]. Dostupné z www: <
<http://www.pardubickykraj.cz/obce?location=4>>.

Současné rozdělení navazuje na předchozí správní rozdělení z druhé poloviny 19. stol. a první poloviny 20. stol., kdy se zde nacházely soudní okresy Svitavy a Litomyšl. Jejich území do značné míry odpovídá dnešnímu systému ORP, i když zde došlo k určitým změnám. Část obcí dříve spadajících pod Litomyšl byla přiřčena pod Svitavy, rovněž byly některé obce litomyšlského soudního okresu přiřčeny k okresu Ústí n. Orlicí a později pod správu ORP Česká Třebová. Tyto neshody jsou způsobeny zejména tím, že celá oblast se nachází na pomezí historických zemí Čech a Moravy. Na jejich základě byla zřizována předchozí správa, která respektovala zemské hranice a nebrala ohled na přeshraniční vazby jednotlivých obcí. V současnosti se celá zájmová oblast nachází v Pardubickém kraji a je součástí okresu Svitavy.

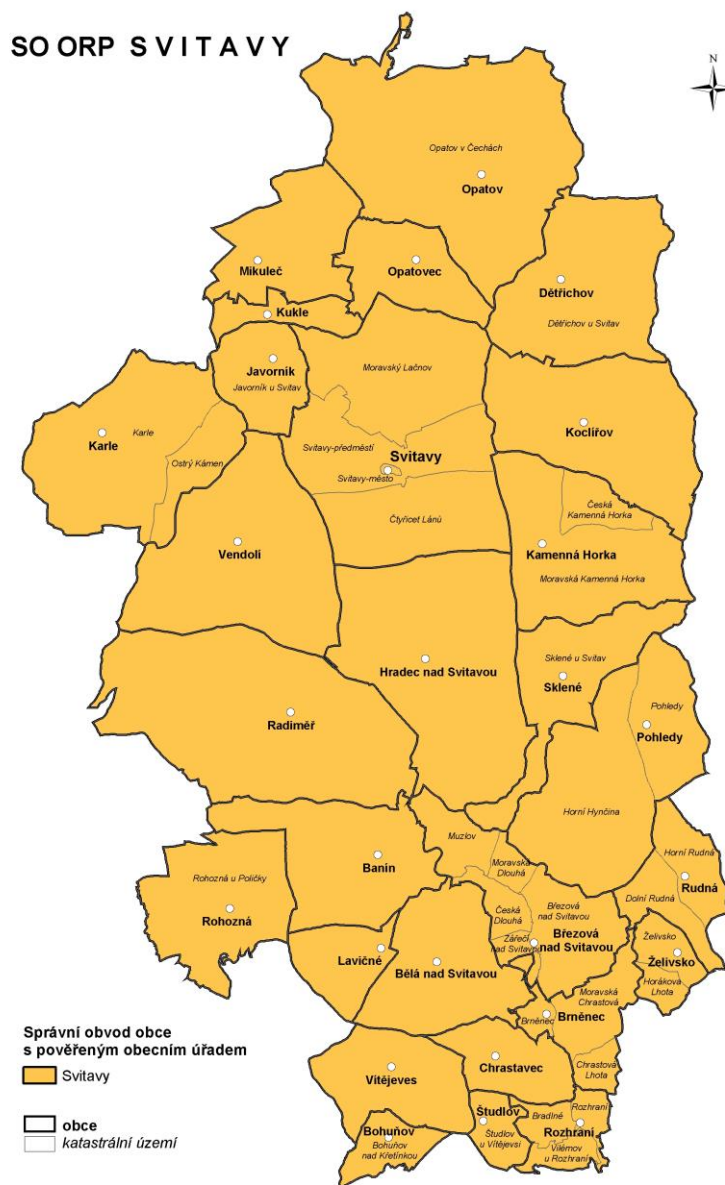
Území správních obvodů odpovídá i fyzickogeografickému vymezení na hydrologickém základě. Základ území obou SO ORP je odpovídající povodím hlavních vodních toků v oblasti. SO ORP Litomyšl se nachází v povodí Loučné, SO ORP Svitavy je odvodňován řekou Svitavou, s výjimkou oblasti Opatova, který se nachází v povodí Třebovky.

Zkoumané území nebude plně odpovídat rozsahu těchto celků, v jednotlivých případech jsou zmíněny oblasti s vztahem k vymezenému území. Případy, ve kterých bude překročena hranice správních obvodů, mají své podněty ve správním vývoji oblasti. Obce přešlé mimo správu Litomyšle budou v práci stručně zmíněny, protože změny v jejich vodním hospodářství byly ovlivňovány Litomyšlí, respektive litomyšlským velkostatkem. Obce dnes náležící pod správu Svitav budou zmiňovány pod svitavskou oblastí s přihlédnutím k jejich odlišnému historickému vývoji.

5.1. Charakteristika správního obvodu Svitavy

Nachází se v jihovýchodní části Pardubického kraje. Na jihu sousedí s Jihomoravským krajem, na západě se správními obvody Litomyšl a Polička, na severu s českotřebovským a lanškrounským správním obvodem a na východě s obcemi náležícími pod správu SO ORP Moravská Třebová. Má

rozlohu 351 km² a je čtvrtým největším správním obvodem v kraji. Správní obvod tvoří 28 obcí, ve kterých žilo k 31. 12. 2011 celkem 31 801 obyvatel. Z těchto obcí jsou dvě města, a to Svitavy a Březová nad Svitavou, ve kterých žije více jak padesát procent populace správního obvodu.³

Obr. 2: SO ORP Svitavy⁴

³ Český statistický úřad [online]. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z [www: < http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/charakteristika_spravniho_obvodu_svitavy>](http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/charakteristika_spravniho_obvodu_svitavy).

⁴ Český statistický úřad [online]. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z [www: < http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_svitavy/\\$File/ORP5312.jpg>](http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_svitavy/$File/ORP5312.jpg).

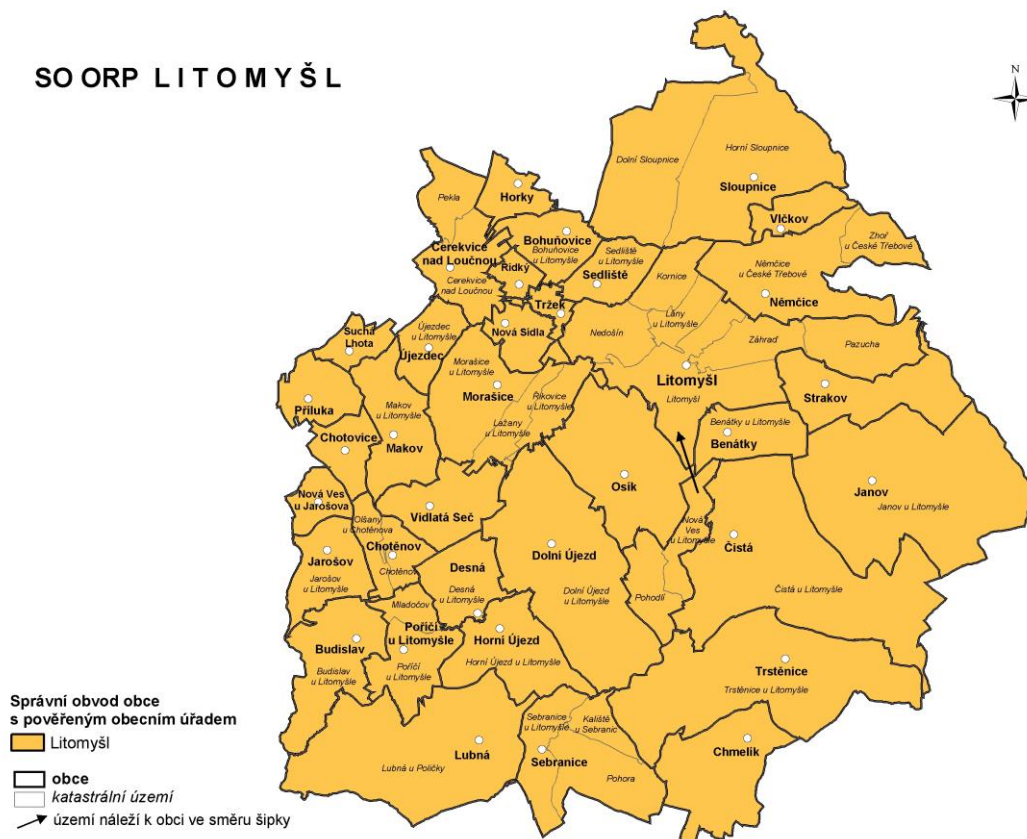
5.2. Charakteristika správního obvodu Litomyšl

SO Litomyšl se nachází ve střední části Pardubického kraje. Na jihu hraničí se SO ORP Polička, na západě se správními obvody Vysoké Mýto a Chrudim. Na severu se jeho hranice setkává s hranicí správního obvodu Ústí nad Orlicí a na východě se svitavským a českořebovským správním obvodem. Jeho rozloha činí 337 km². Na této ploše se nachází 35 obcí, které měly k 31. 12. 2011 celkem 26 713 obyvatel. Jedinou obcí, která má status města, je Litomyšl, kde žije přibližně třetina obyvatel správního obvodu. SO Litomyšl má nejmenší zastoupení městského obyvatelstva mezi správními obvody Pardubického kraje.⁵

Historicky patří Litomyšl mezi největší a nejvýznamnější centra regionu. V minulosti zde byla centra nejen světské správy, jako např. litomyšlského panství, politického a soudního okresu, ale i církevní správy, protože zde bylo ve 14. stol. zřízeno litomyšlské biskupství.

⁵ Český statistický úřad [online]. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z [www: <http://www.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/charakteristika_spravniho_obvodu_litomysl>](http://www.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/charakteristika_spravniho_obvodu_litomysl).

SO ORP LITOMYŠL

Obr. 3: SO ORP Litomyšl⁶

⁶ Český statistický úřad [online]. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z [www: < http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_litomysl/\\$File/ORP5307.jpg >](http://www.czso.cz/xe/redakce.nsf/i/administrativni_mapa_spravni_obvod_litomysl/$File/ORP5307.jpg).

6. Fyzickogeografická charakteristika zájmového území

6.1. Správní obvod Litomyšl

6.1.1. Geomorfologická a geologická charakteristika

SO ORP Litomyšl lze z geomorfologického hlediska zařadit do celku Svitavské pahorkatiny. Většina rozlohy SO Litomyšl zaujímá podcelek Loučenské tabule, který je dále součástí Východočeské tabule a České křídové tabule.

Podcelek Loučenské tabule se nachází ve střední části Svitavské pahorkatiny. Jedná se o členitou pahorkatinu, ležící převážně v povodí Loučné a Novohradky. Čtvrtohorní usazeniny jsou zastoupeny říčními naplaveninami vodních toků, zejména hlavního toku oblasti - řeky Loučné. V cenomanských pískovcích vznikl útvar Budislavských skal v jihozápadní části území. Nejvyšší body Loučenské tabule v zájmovém území se nachází na západě v okolí Budislavi. Místo s nejmenší nadmořskou výškou se nachází severozápadně od Cerekvice n. Loučnou.

Na jihozápadě území se nachází oblast skalních útvarů tzv. Maštale či Touloucovy maštale, které jsou chráněné jako přírodní památka. V jižní části území se nacházejí hluboce zaříznutá údolí Loučné a jejích přítoků.⁷

6.1.2. Klimatické poměry

Podnebí správního obvodu Litomyšl se v rámci celého území výrazně neliší. Dle Atlasu podnebí Česka patří severozápadní část území do oblasti MT10, která je nejteplejší na Litomyšlsku. Nachází se zde nejnižše položená místa správního obvodu. Na oblast MT10 navazuje MT9, hlavně ve východních

⁷ DEMEK J., MACKOVČIN P. a kol. *Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny*, Brno 2006, s. 273-275.

oblastech území a spolu s MT2 na jihu zahrnuje většinu SO ORP Litomyšl. Do okrajových částí zasahují i oblasti MT3 a MT7.⁸

6.1.3. Pedologie

Ve vymezeném území tvoří půdní pokryv zejména hnědozemě, fluvizemě, kambizemě a parendziny. Hnědozemě se nacházejí ve většině území s výjimkou okolí Loučné a jejích přítoků. Fluvizemě v okolí Loučné a jejích přítoků. Parendziny zejména v severozápadním okolí Litomyšle a u přechodů hnědozemí a fluvizemí. Kambizemě v členitějších částech reliéfu, zejména na jihu. U Cerekvice nad Loučnou zasahují v malé míře černozemě.⁹

Fluvizemě - jedná se o rozšířené půdy, které vyplňují plochá dna říčních údolí. Původními porosty byly lužní lesy a druhotnými údolní louky. Jsou brány při příznivých klimatických podmínkách za úrodné půdy.¹⁰

Hnědozemě se vyskytují v nižších pahorkatinách a okrajových částech nížin. V oblastech s průměrnými ročními teplotami 7 – 9 °C a ročním úhrnem srážek 500 - 700 mm. Vznikaly pod původními dubohabrovými lesy. Vhodné pro pěstování náročnějších zemědělských plodin např. cukrovky.¹¹

Kambizemě – hnědé půdy jsou nejrozšířenějšími půdami na území ČR. Nejčastěji se nacházejí na vrchovinách a pahorkatinách. Původní vegetací byly dubohabrové-bukové lesy. Průměrná teplota v oblastech s kambizeměmi se pohybuje v rozmezí 4 – 8 °C a srážkami 500 – 900 mm. Vhodné pro pěstování méně náročných obilnin a brambor.¹² V zájmovém území se nacházejí zejména ve vyšších polohách na jihu, jihozápadě a západě území.

⁸ TOLASZ R. a kol. *Atlas podnebí Česka = Climate atlas of Czechia*. 1. vyd. Praha: Český hydrometeorologický ústav, 2007. s.

⁹ Česká geologická služba [online]. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://mapy.geology.cz/pudy/>>.

¹⁰ TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 56-57

¹¹ TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 46-47

¹² TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 53-54

Parendziny jsou podobné hnědým půdám. Jejich rozšíření není závislé na nadmořské výšce a klimatu. Původním porostem bylo teplomilné rostlinstvo, často charakteru teplomilných doubrav. Zemědělsky jsou méně vhodné.¹³

6.1.4. Hydrologie

Hydrologicky patří oblast do úmoří Severního moře. Celé území je odvodňované řekou Loučnou a jejími přítoky. Loučná patří do povodí Labe a v zájmovém území se nachází jen její horní tok. Na hranici území protéká tok Novohradky, která odvádí vodu do Chrudimky.

Vodní toky:¹⁴

Loučná (1-03-02-001)

Pramení v zájmovém území ve Svitavské pahorkatině 5 km západně od Svitav v nadmořské výšce 560 m. n. m. Loučná je levostranným přítokem Labe, do kterého se vlévá nad Pardubicemi u Brozan. Plocha povodí je 724,7 km². Délka toku činí 80,28 km. V zájmovém území protéká od svého pramene, opouští jej u obce Cerekvice nad Loučnou. V rámci zájmového území má její tok délku přibližně 30 km. Nejvýznamnějším přítokem ve vymezeném území je Desná (30,57 km), která je rovněž jejím největším přítokem. Její povodí bylo v minulosti využívané k rybníčnímu hospodářství. V současnosti se v něm nachází 380 vodních ploch. Největšími jsou rybníky Velký Zálešský a Chobot, v rámci zájmového území je největším rybníkem Velký Košíř a na hranicích se nachází Netřebský rybník.

Desná¹⁵ (1-03-02-022)

Pramení ve zvoleném území 1 km severně od železniční stanice v Borové u Poličky ve výšce 641 m. n. m. Ústí zleva do Loučné u Nových Sidel. Celý tok o délce 30,57 km se nachází v zájmovém území. Plocha povodí činí 114 km².

¹³ TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 53–54.

¹⁴ Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka [online] 2011. [cit. 2014-03-22]. Dostupné z WWW: < <http://www.dibavod.cz/24/charakteristiky-toku-a-povodi-cr.html>

¹⁵ Též Desinka či Děsinka

6.2. Správní obvod Svitavy

6.2.1. Geomorfologická a geologická charakteristika

Geomorfologicky patří oblast správního obvodu Svitavy do celku Svitavské pahorkatiny, podcelku Českořebovské vrchoviny a nejvýznamnějším okrskem zde je Ústecká brázda. Svitavská pahorkatina je zařazena do Východočeské tabule, České křídové tabule a Českého masívu.

Okrsek Ústecké brázdy zahrnuje nejvýznamnější část území správního obvodu. Nachází se ve střední části Českořebovské vrchoviny. Jedná se o tektonicky podmíněnou brázdu v povodí Divoké Orlice na severu a Třebovky a Svitavy na jihu. Na slínovcích, prachovcích, jílovcích a pískovcích středního turonu, svrchního turonu až coniacu s horninami letovického krystalinika a s lokalitami neogenních mořských jílu, jílovců a prachovců s polohami písků a štěrků.

Ústecká brázda vytváří severojižní osu území. Čtvrtohorní usazeniny jsou zastoupeny říčními naplaveninami vodních toků, zejména hlavního toku oblasti řeky Svitavy. Ve východní části území tvoří hranici s oblastí Moravskotřebovska soustava kuest Hřebečovského hřbetu. Příznivé hydrogeologické podmínky v synklinále umožnily vznik zásob puklinových podzemních vod, a to zejména v oblasti u Březové nad Svitavou. Prameny vyvěrající zde na povrch patří k nejvydatnějším v České republice.¹⁶

6.2.2. Klimatické poměry

Oblast správního obvodu Svitav je chladnější než litomyšlská, zejména ve své západní a jihozápadní části, kde sousedí se správním obvodem Poličky, který má již vrchovinný charakter. Průměrné teploty se pohybují kolem 6 °C ve vegetačním období 12 °C. Srážky se na Svitavsku pohybují kolem 700 mm. Klimatologicky patří území k mírně teplým oblastem MT3 a MT5.¹⁷

¹⁶ DEMEK J., MACKOVČIN P. a kol. *Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny*, Brno 2006, s. 46.

¹⁷ TOLASZ, R. a kol. *Atlas podnebí Česka = Climate atlas of Czechia*. 1. vyd. Praha: Český hydrometeorologický ústav, 2007. s.

Quitt, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. *Studia Geographica* 16, Brno, 73 s.

6.2.3. Pedologie

Ve správním obvodu Svitavy se dle *Geologické mapy 1:50 000* vyskytují tyto půdy: gleje, pseudogleje, kambizemě, fluvizemě a parendziny.¹⁸

Fluvizemě - jedná se o rozšířené půdy, které vyplňují plochá dna říčních údolí. Původními porosty byly lužní lesy a druhotnými údolní louky. Jsou brány při příznivých klimatických podmínkách za úrodné půdy.¹⁹ Fluvizemě jsou rozmístěny okolo vodních toků, zejména v okolí řeky Svitavy a jejích větších přítoků jako jsou např.: Radiměřský p. a Bělský p.

Gleje jsou rozšířené po celém území ČR, zejména v nivách vodních toků a zamokřených oblastech. Nejvíce v pahorkatinách a vrchovinách. Původní porosty luhy a druhotným porostem byly zamokřené kyselé louky. Zemědělsky jsou nevhodné.²⁰ Jsou na Svitavsku rozšířeny v severní části území v okolí Svitav a Opatova u vodních toků a vodních ploch.

Kambizemě – hnědé půdy jsou nejrozšířenějšími půdami na území ČR. Nejčastěji na vrchovinách a pahorkatinách. Původní vegetací byly dubohabrové - bukové lesy. Průměrná teplota v oblastech s kambizeměmi se pohybuje v rozmezí 4 – 8 °C a srážkami 500 – 900 mm. Vhodné pro pěstování méně náročných obilnin a brambor.²¹ V zájmovém území se nacházejí zejména ve vyšších polohách na jihu, jihozápadě a západě území. Na Svitavsku jsou nejvíce rozšířenými půdami. Jejich areál zahrnuje většinu území s výjimkou severních částí území a okolí vodních toků.

Parendziny jsou podobné hnědým půdám. Jejich rozšíření není závislé na nadmořské výšce a klimatu. Původním porostem bylo teplomilné rostlinstvo, často charakteru teplomilných doubrav. Zemědělsky jsou méně vhodné.²²

KRČMÁŘ A., KRÍŽ H.: *Vliv geografických podmínek na využívání podzemní vody v jímacím území u Březové nad Svitavou*, In: *Studia Geographica* 89, Brno 1987, s. 20-21.

¹⁸ Česká geologická služba [online]. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://mapy.geology.cz/pudy/>>.

¹⁹ TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 56-57

²⁰ TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 57–58.

²¹ TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 53-54

²² TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 52–53.

Parendziny je v území možné najít zejména v jižní části v okolí obcí Bělá n. Svitavou, Banín, Brněnec, Březová n. Svitavou, Hradec n. Svitavou a Rozhraní.

Pseudogleje jsou podobné výskytem a podmínkami ilimerizovaným půdám (pahorkatiny a vrchoviny, srážky 550-900 mm a průměrná teplota 6 až 8 °C). Jejich použitelnost v zemědělství je nízká.²³ Vyskytují se v severní části regionu v okolí Svitav a Opatova. Jejich rozmístění kopíruje rozložení glejových půd.

6.2.4. Hydrologie

Území patří z větší části do úmoří Černého moře. Voda je odváděna Svitavou, která je součástí povodí Dunaje. Severní oblast v okolí obce Opatov spadá do úmoří Severního moře, protéká zde tok Třebovky. Území se nachází v oblasti zařazené mezi chráněné oblasti přirozené akumulace podzemních vod. Touto oblastí je Východočeská křída.

Vodní toky²⁴

Svitava (4-15-02-001)

Pramen Svitavy se nachází v zájmové oblasti v katastrálním území Javorníka asi 3 km severozápadně od Svitav ve výšce 471 m. n. m. Svitava ústí u Brna do Svratky a je jejím levostranným přítokem. Délka jejího toku činí 98,39 km. Plocha povodí činí 1149,43 km². Svitava zájmovým územím protéká od svého pramene směrem k jihu a opouští jej u obce Rozhraní. Na její tok zde navazuje několik pravostranných přítoků (Vendolský, Bělský, Banínský p.) Svitava a její přítoky byly ve vymezeném území v minulosti charakteristické ztrátou vodnosti v dolních částech toku u přítoků a v přilehlé části toku Svitavy. Tato ztráta byla způsobena infiltrací vody do puklinově propustných křídových pískovců. Při výstavbě Březovského vodovodu bylo upraveno koryto řeky Svitavy a upravena byla i koryta Banínského a Radiměšského p. v jejich dolních tocích před ústím do Svitavy. Po této úpravě protéká řeka Svitava a její přítoky betonovým korytem, které má zamezit vnikání znečištěných vod do

²³ TOMÁŠEK M.: *Půdy české republiky*, Praha 2007, s. 47 – 49.

²⁴ Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka [online] 2011. [cit. 2014-03-22]. Dostupné z WWW: < <http://www.dibavod.cz/24/charakteristiky-toku-a-povodi-cr.html>

propustných vrstev. V oblasti mezi Muzlovem a Brněncem protéká řeka oblastí, kde v minulosti docházelo k významnému navyšování průtoku v řece, z místních vydatných pramenů (Nádražní, Sulkovy, Tunelové aj. prameny). Výstavbou I. a II. březovského vodovodu prameny zanikly nebo se staly periodickými.

Křetínka (4-15-02-020)

Řeka pramení u obce Stašov ve výšce 645 m. n. m. Ústí do Svitavy u Letovic. Plocha povodí je 127,4 km². Její tok má délku 31,4 km. Do zájmového území zasahuje svým tokem na území obce Bohuňov. Vymezeným územím protéká také přítok Křetínky Rohozenský potok. Na Křetínce leží vodní nádrž Letovice, která vznikla pro navyšování průtoků v řece Svitavě, po zprovoznění II. březovského vodovodu.

Třebovka (1-02-02-036)

Pramení v zájmovém území ve Svitavské pahorkatině přibližně 6 km východně od Moravské Třebové u obce Koclířov ve výšce 548 m. n. m. V Ústí nad Orlicí se vlévá do Tiché Orlice a je jejím levostranným přítokem. Má plochu povodí 196 km². Její tok má délku 41,7 km. Zájmovým územím protéká od svého pramene a opouští jej u Opatova, jejím největším přítokem v oblasti i na celém toku je Mikulecký potok (8,55 km). V povodí Třebovky se nachází 79 vodních ploch s celkovou rozlohou 163,68 ha. Většina z nich leží v oblasti Opatovské rybníční soustavy. Největšími jsou Hvězda (74,91 ha) a Nový r. (31,46 ha), oba leží v zájmovém území a jedná se nejen o největší vodní plochy v povodí Třebovky, ale i v území správních obvodů Svitav a Litomyšle.

7. Vodní hospodářství

Charakteristika vodního hospodářství, stejně jako okruh témat a problémů do něj zahrnovaných, není jednotná a liší se dle autora a země. Okruh činností zahrnovaných do vodního hospodářství je ovlivněný přírodními podmínkami dané země, společenským rozvojem a ekonomickou základnou konkrétní země. V zjednodušeném širším pojetí se dá vodní hospodářství chápat jako soubor opatření ke zkoumání, k ochraně, k racionálnímu využívání a k rozvoji vodních zdrojů pro potřeby společnosti a dále k ochraně proti škodlivým účinkům vody s cílem zajištění optimálních parametrů životního prostředí.

Beran dělí soubor vodního hospodářství na jednotlivé složky dle věcné skladby. Pro podmínky České republiky uvádí, že se do těchto složek nejčastěji zahrnuje:

- Zásobování obyvatelstva, průmyslu a zemědělství pitnou a užitkovou vodou. K plnění z toho vyplývajících požadavků slouží studny, vodní nádrže, vodovody, čerpací stanice, úpravní vod, vodojemy, aj. Patří sem jak výstavba, tak i provozování a údržba uvedených zařízení.
- Péče o vodní zdroje, a to povrchové i podzemní. Patří sem průzkum podzemní vody (sondy, vrty), akumulární nádrže, ale i zalesňování povodí a pramenných oblastí, správné obhospodařování lesů, péče o veškerou půdní vláhu, pečlivé hospodaření na rybnících, péče o rašeliniště aj.
- Hospodaření s vodou v zemědělství. K této složce počítáme především úpravy vláhového režimu půd, tedy odvodnění a závlahy, veškerá protierozní opatření s cílem snížení škodlivého povrchového odtoku převedením na podpovrchový odtok a malé vodní nádrže.
- Péče o čistotu toků. K této složce patří nejen čistírny odpadních vod, ale i všechna opatření, která napomáhají ke zlepšování čistoty vod v tocích, v sídlech, v zemědělství a lesní krajině (zachycování ropných látek, recirkulace vody).

- Ochrana před povodněmi. Patří sem úpravy toků, ochranné hráze, retenční nádrže, poldry, ale i zalesňování povodí, hrazení bystřin, opatření proti erozi půd aj.
- Rybníční hospodářství (rybníkářství). Z objektů to jsou rybníky i jiné nádrže, jejich provozování a údržba. Specifický problém je spojen s těžbou rybníčního bahna,
- Využívání vodní energie pomocí jezů, stupňů, přehrad a vodních elektráren.
- Splavňování toků umožňující lodní dopravu. Jde o úpravy toků (plavební dráhy), plavební komory, jezy, tzv. lodní zdvihadla apod.
- Stokování obcí. Jde o kanalizační neboli stokovací sítě k odvádění odpadních (splaškových) vod a dešťových vod.
- Ochrana lázeňských a minerálních vod.
- Péče o rašeliniště.
- Ochrana vodních rezervací pro zachování určitého genofondu, vzácné fauny či flory.
- Péče o rekreační plochy.
- Vlastní hospodářství závodů s hydraulickou dopravou speciálních substrátů, odkaliště složiště popílků, apod.
- Vodní hospodářství skládek odpadů jako jedna z nejmladších složek.²⁵

Etapy vývoje vodního hospodářství

První etapu vývoje vodního hospodářství je možno charakterizovat jako období, kdy k zabezpečení všech potřeby vody stačí přirozené vodní zdroje, případně vodní zdroje jen jednoduše regulované. Tato etapa je charakteristická pro všechny země v počátku vývoje, kdy přírodní vodní zdroje postačují ke krytí

²⁵ BERAN Jan: *Základy vodního hospodářství*, Praha 2009, s. 5-7.

relativně nízkých potřeb společnosti. Tato etapa trvala prakticky ve všech zemích prakticky až do počátku 20. století. V současné době jsou již v této etapě jen země, které buď mají velmi bohaté vodní zdroje, postačující ke krytí i vysokých nároků na vodu (např. Norsko), nebo země, kde potřeby vody jsou stále ještě relativně nízké, ačkoliv je k dispozici mnohem více vodních zdrojů. Počet těchto zemí se stále snižuje.

Druhá etapa vývoje je spojována se vznikem vodního hospodářství jako samostatného odvětví. Potřeby vody neustále rostou a nelze je již uspokojovat z přirozených vodních zdrojů. Rovněž jednoúčelové užívání vody jednotlivými uživateli bez ohledu na nároky a potřeby ostatních se stává neúnosným. Mezi vodní zdroje a uživatele tedy vstupuje nový činitel, a to organizace vodního hospodářství. V tomto období se vodní hospodářství vyčleňuje jako specializovaná činnost v rámci společenské dělby práce. U nás je počátek druhé etapy datován do období krátce po r. 1945, organizace vodního hospodářství nabývá definitivní podoby v r. 1953 tvrdou centralizací, tj. vznikem Ústřední správy vodního hospodářství, v r. 1954 vydáním Státního vodohospodářského plánu, což je nesmírně obsažný materiál dlouhodobé koncepce rozvoje vodního hospodářství a v r. 1955 vydáním zákona č. 11/1955 Sb. O vodním hospodářství. Protože padesátá léta byla obdobím budování těžkého průmyslu, urychlené industrializace a elektrifikace, byla voda chápána především jako surovina a jako zdroj energie. To bylo předzvěstí, že tato etapa nebude mít dlouhé trvání, protože se velmi brzy objeví problémy, které v ní nebude možno řešit. V naší zemi tato etapa trvala asi 20 let. Problémy s čistotou vody v tocích rychle narůstaly, znečištění začalo v některých místech nabývat takových rozměrů, že voda se nehodila k žádnému dalšímu použití. Rozpory mezi potřebami a možnostmi ve zdrojích ukázaly jako nezbytné komplexní hospodaření s vodou v celých povodích prostřednictvím soustav víceúčelových vodních nádrží.

Třetí etapa vývoje je charakterizována jako nutné ukončení extenzivního rozvoje vodního hospodářství a přechod na intenzifikaci v hospodaření s vodou, a to v několika oblastech.

První oblastí je vývoj nových technologií, které snižují potřeby vody na jednotku výroby, snižují množství odpadních vod a koncentraci znečištění.

Zvyšuje se i podíl cirkulace vody, výsledkem je výrazné snížení nárůstu potřeb vody, zejména pro průmysl, je zaznamenáván u mnoha odběratelů i značný pokles odběrů. Druhou oblastí je intenzifikace vlastních vodohospodářských provozů, a to cestou modernizací a intenzifikací stávajících zařízení, cestou snižování ztrát vody v rozvodných sítích a zvyšováním provozuschopnosti vodohospodářských zařízení. Třetí, nejdůležitější cestou, je zajišťování intenzivního a komplexního využívání vodních zdrojů v celých povodích a jejich ochrana před znečišťováním a znehodnocováním.

Ve čtvrté etapě již dochází k řízenému rozdělování zdrojů mezi jednotlivá povodí, k převodům vody z povodí, kde je dostatek zdrojů do povodí s pasivní bilancí. Jako velmi významný prvek tohoto vývoje musí být kladen důraz na ochranu a tvorbu životního prostředí a na ochranu vodních zdrojů jako zdrojů nenahraditelných a pro život nezastupitelných. V této etapě se očekává mezinárodní spolupráce se spravedlivým podílem jednotlivých států na využívání vodních zdrojů ve společných povodích.²⁶

²⁶ BERAN Jan: *Základy vodního hospodářství*, Praha 2009, s. 7 – 9.

8. Vývoj vodního hospodářství na správním obvodu Litomyšl

8.1. Cukrovarnictví

Obce litomyšlského správního obvodu nebyly ve většině případů zasaženy jevem šířícího se cukrovarnictví. Cukrovarnický průmysl se rozvíjel v blízké oblasti Pardubicka a zde (na Litomyšlsku) se jeho vliv projevil v oblastech ležících severozápadně od Litomyšle ve směru na Pardubice. V této lokalitě byl také zřízen cukrovar, a to v obci Cerekev n. Loučnou. Rozvoj cukrovarnictví je časově spojován také s poklesem počtu rybníků, což se projevovalo na Pardubicku a okolí, ale rybníků patřících pod litomyšlský velkostatek se tento jev nedotkl. Přestože některé zanikly z důvodů využití jejich půdy pro zemědělství, není možné spojovat některý z případů zániku rybníků s cukrovarnictvím. Cerekevský cukrovar vznikl roku 1873. Dle některých pramenů zkrachoval roku 1886. V zápisech ve vodní knize je však jeho odběr vody veden i v pozdějších obdobích 19. století a je veden jako samostatný velký odběratel, u kterého je uváděn vlastní vodovod do podniku.²⁷ V knize *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku* udávají autoři jeho provoz i do období první republiky. Jeho činnost je doložitelná i po druhé světové válce a za období komunismu. Současnosti se cukrovar nedočkal a zanikl stejně jako většina cukrovarů na území ČR. Jednalo se také o jediný provozovaný cukrovar v zkoumaném území.²⁸

²⁷ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607.

²⁸ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 382.

STRÍTESKÝ H.: Počátky cukrovarnického strojírenství v První českomoravské továrně v Praze, In: Listy cukrovarnické a řepařské 2010, s. 301 – 302.

8.2. Mlynářství

Mlynářství v Českých zemích se začíná provozovat od 12. století. Budování mlýnů a rozšiřování mlynářské živnosti se nevyhnulo ani oblasti dnešního Litomyšlska. Nejstarší mlýny byly zakládány v centru oblasti a v jeho přilehlém okolí. Pravděpodobně nejstarší mlýn však nebyl v Litomyšli, ale v obci Benátky. První mlýny byly budovány od 14. stol. Nejstarším byl již zmíněný mlýn v Benátkách, po kterém následovaly mlýny v Litomyšli. Prvním z litomyšlských mlýnů byl Pražský mlýn (pravděpodobně totožný s mlýnem označeným k roku 1347 jako jeptišský) a dalším mlýnem z 14. stol. byl Konšelský mlýn u městských hradeb. Do 14. století sahají počátky jednoho z nejvýznamnějších mlýnů oblasti, jímž byl mlýn v Tržku. Rozvoj mlynářství nastal v 16. století, ale nové mlýny byly zprovozněny i v 18. století. Mlýny byly budovány na Loučné či na jejích přítocích Desné (Desínce), Lubenském potoce aj. Mlýny byly bud přímo na menších vodních tocích nebo - v případě Loučné - byly zřizovány náhony, jako např. u mlýna v Nedošíně či mlýna v Tržku.²⁹ Některé z mlýnů se musely potýkat s nedostatkem vody pro pohon svých vodních kol. Pro získání dostatečného množství vody pro výkon mlýna, využíval např. mlýn v Lubné rybník ležící proti proudu nad mlýnem.³⁰

Mlynáři na Litomyšlsku nebyli živí, stejně jako jejich svitavští kolegové, jen z mletí obilí. K mlýnům náležely i polnosti často značně rozsáhlé jako v případě benátského mlýna nebo mlýna v Dolním Újezdě. Budislavští mlynáři z mlýna na č. p. 87 využívaly výhody své blízkosti k rozsáhlým lesním porostům ležícím v okolí Proseče a Nových Hradů u hranic s oblastí Litomyšlska. Voda z Desné (Desínky) zde poháněla kromě mlýnského zařízení rovněž pilu, která náležela ke mlýnu.³¹

²⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 385.

³⁰ KLEMPERA Josef: *Vodní mlýny v Čechách VI. Královeshradsko, Pardubicko, Jaroměřsko, Chlumecko, Novobydžovsko, Hořicko, Litomyšlsko, Českořebovsko, Vysokomýtsko, Náchodsko, Dobruška, lomnicko, Novopacko*, Praha 2003, s. 1120 – 123.

³¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607.

KLEMPERA Josef: *Vodní mlýny v Čechách VI. Královeshradsko, Pardubicko, Jaroměřsko, Chlumecko, Novobydžovsko, Hořicko, Litomyšlsko, Českořebovsko, Vysokomýtsko, Náchodsko, Dobruška, lomnicko, Novopacko*, Praha 2003, s. 119 – 120.

Většina mlýnů v oblasti zájmového území se dá zařadit do kategorie malých mlýnů s pohonem jednoho vodního kola, jen vzácně se objevují větší mlýnské stavby jako např. v Tržku. Malých mlýnů byl větší počet a časté je jejich rozmístění po několika v jedné vesnici. Více jak jeden mlýn má řada obcí, např. Desná, aj. V Budislavi byly dle litomyšlské vodní knihy na říčce Desné provozovány čtyři vodní mlýny³² a další byly v okolních osadách a obcích. Zmiňované zápisy z vodní knihy uvádějí dva mlýny i do Kamenného Sedliště, které není dnes samostatnou obcí a ani jí nebylo, dle dnešního správního systému se jedná o součást Budislavi. V prostoru dnešní Budislavi pracovalo v 19. století šest vodních mlýnů, což je poměrně vysoký počet na obec s přibližně 1000 obyvateli a jedná se o větší počet, než zaznamenávají vodní knihy pro Litomyšl a osady pod ní patřící. Zmíněné mlýny v Kamenném Sedlišti musely později ukončit svou činnost, protože jejich záznam je značen jako již neplatný s převodem jejich vodního práva na adresu v Poříčí u Litomyše. Asi největší počet mlýnů se nacházel ve Sloupnici a jejím okolí, kde bylo na vodních tocích provozováno devět mlýnů. Druhý největší počet byl v Němčicích a přidružených osadách, kde vody z toku dnes značeného jako Zlatý pásek využívalo osm mlýnů, z nichž mlýn nahlášený na Josefa Podhájského byl pravděpodobně výrazně větší než ostatní, vzhledem k trojnásobné výši poplatků odváděných na základě údajů z vodní knihy. Rozdílné počty mlýnů jsou ovlivněny jak charakterem krajiny, tak vodností toků, na nichž se nacházely, což např. zvýhodňuje mlýny u Budislavi ležící v oblasti s četnými vývěry vody, které napájejí zdejší potoky.

Celkově vodní knihy z 19. století udávají vodní práva více než 60 mlýnů.³³ Není však možné říci, že zde fungovalo najednou takové množství mlýnů, protože práva některých mlýnů jsou označena za zaniklá a u soupisu pro jiné jsou později dopisována pro některé mlýny, buď nově zřízené nebo rozšířené. Stanovení přesného počtu mlýnů, které existovaly na území dnešního správního obvodu Litomyšl je složité rovněž z důvodu změn hranic

³² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 605.

³³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 498.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 555.

administrativních celků. Původní vodní knihy jsou vedeny pro okres Litomyšl, zřízený v polovině 19. stol, a obce tehdy spadající pod tento okres nejsou totožné s dnešním SO ORP Litomyšl. Z tohoto důvodu není možné použít shrnutí za všechny obce tehdejšího okresu a jednotlivé zápisy obcí jsou místy nejasné.

Tab. 1: Seznam mlýnů sepsaný dle záznamů litomyšlské vodní knihy³⁴:

Obec	Počet mlýnů ³⁵
Benátky	3
Budislav	4 (6) ³⁶
Cerekvice	1
Čistá	2
Desná	2
Dolní Újezd	3
Horní Újezd	3
Jarošov	1
Lubná	1
Litomyšl	4 (11)
Morašice	2
Němčice	8
Nová Ves	2
Osík	3
Poříčí u Litomyšle	3 (5) ³⁷
Sebranice	3
Sedliště	3

³⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 498.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 555.

³⁵ V závorce s dnes připojenými částmi dříve vedenými samostatně

³⁶ S mlýny vedenými u Kamenného Sedliště

³⁷ S mlýny přepsanými z Kamenného Sedliště

Sloupnice	9 (10)
Tržek	3

Mlýny v Litomyšli a jejím okolí byly provozovány po většinu 19. stol. přesto, že řada z nich se dostávala do finančních problémů a musela střídat majitele nebo svou činnost doplňovat dalšími aktivitami, jako např. provozem pily³⁸, později výrobou el. proudu atd. Snaha o udržení se na trhu nutila mlynáře doplňovat svou výrobu nebo zvyšovat výkon mlýna, k čemuž bylo nejčastěji přikračováno nahrazením původního pohonu vodního kola turbínou např. Francisovou či Peltonovou turbínou. Žádosti o povolení instalace turbín se objevují od počátku 20. stol. a nejvíce jich je vedených z období po první světové válce, je možné najít takové žádosti i z období po druhé světové válce. Období 20. stol už je ve znamení ústupu mlynářství, nejdrtivější ránu mlýnům v litomyšlském správním obvodu zasadil únor 1948 a nástup komunistické strany k moci. Mlýny byly znárodňovány a jejich počet omezen. Mlýny, které přečkaly, jako např. mlýn v Lubné či v Tržku, byly v padesátých a šedesátých letech značně vytížené. Zbylé mlýny byly rušeny a používány k jiným účelům, zejména pro potřeby vznikajících JZD. Jejich vybavení často převáženo na jiné místo, to se týkalo zejména turbín z modernizovaných mlýnů, u kterých jsou známé případy jejich převezení na jiné místo k výrobě elektrického proudu. Z původních mlýnů je dnes v provozu mlýn v Tržku, i když se nejedná o původní mlýn, ale o novou stavbu vybudovanou v sedmdesátých letech 19. století.³⁹

³⁸ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 609.

³⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 498.

Obr. 4: Faulhammerův mlýn v Tržku⁴⁰

Je možné říci, že nejvýznamnějším mlýnem v této části regionu byl mlýn v Tržku, později zvaný Faulhammerův. Původní mlýn z 14. století byl velký mlýn označovaný jako biskupský. Kromě mlýna zde byla provozována i pila. Voda k mlýnu byla přiváděna od stavidla v Nedošíně, přibližně 1 km dlouhým náhonem pojmenovaným Mlýnský potok. Majitel mlýna se však v 19. stol. zadlužil a jeho dluhů využila litomyšlská vrchnost, která si při řešení finančních problémů mlýna roku 1847 vyžádala okleštění vodních práv mlýna ve svůj prospěch. Mlýn byl povinen umožňovat panství odvádět vodu z náhonu k napouštění rybníku Malý Košíř a k zavlažování jejich značně rozlehlých lučních ploch. Tímto rozhodnutím na sebe mlynáři vzali velké břemeno, které bylo doplněno povinností čistit náhon a udržovat splav, v případě potřeby vybudovat splav nový. Mlynáři přestali využívat pilu u mlýna, protože vyhořela a nebylo prostředků na její opravu. Nová kapitola mlýna se začala psát po roce 1870, kdy mlýn zakoupila akciová společnost zřízená Josefem Faulhammerem. Bylo přikročeno k přestavbě mlýna a vybudování nové mlýnské budovy, v rámci

⁴⁰Marian Velešík, Březen 2014.

níž došlo i k opravě splavu v Nedošíně⁴¹, kde se Faulhammer a jeho společnost dostali do sporu o vodu s litomyšlskými Thurn-Taxisy.⁴² Mlýn řízený Faulhammerem se rozvíjel a stal se jedním z největších mlýnů ve východních Čechách, kromě samotného mlýna byla provozována i vodní elektrárna a další mlýn ve Vysokém Mýtě. Znárodnění a státní správa z období komunismu přinesly značnou devastaci mlýna⁴³. Po roce 1989 došlo k navrácení mlýna původním majitelům a v současné době je mlýn provozován firmou Faulhammer s.r.o. Obnoven byl provoz mlýna i dvou vodních elektráren, samotný mlýn je dnes jediným provozovaným v oblasti a hlavními komoditami jsou mouka a krmné směsi.⁴⁴

8.3. Odběry vody

Mimo odběratelů uvedených v jiných částech práce, odebíraly vodu z vodních zdrojů na Litomyšlsku i další odběratelé. Patřil mezi ně litomyšlský pivovar. Dalšími podniky byly olejny v okolních obcích, jako např.: olejna v Jarošově. Další odběratelé pocházeli z Litomyše a jejího okolí. Jednalo se o subjekty činné v textilním průmyslu.⁴⁵ Tyto odběry se vyvíjely spolu s daným průmyslem. Současné odběry se nepodařilo zjistit, přes snahu o spojení s Povodím Labe. Získání informací spoluprací s Městským úřadem v Litomyšli bylo zdlouhavé a problematické a do dokončení práce se nepodařilo získat potřebné údaje.

⁴¹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 385.

⁴² KLEMPERA Josef: *Vodní mlýny v Čechách VI. Královehradecko, Pardubicko, Jaroměřsko, Chlumecko, Novobydžovsko, Hořicko, Litomyšlsko, Českotřebovsko, Vysokomýtsko, Náchodsko, Dobruška, Iomnicko, Novopacko*, Praha 2003, s. 117 – 119.

⁴³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 498.

⁴³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607.

⁴⁴ Firma Faulhammer s.r.o. [online]. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z [www: < http://faulhammer.cz/?stranka=4>](http://faulhammer.cz/?stranka=4).

⁴⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 555.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607.

8.4. Papírny

Tok Loučné pro své potřeby využívaly zejména mlýny, pily, rybníky a kromě nich i další uživatelé, jedním z nich byly i papírny, které byly na toku Loučné vybudovány tři, z nichž jedna se nacházela v zájmovém území v obci Nedošín a druhá z nich v blízkosti hranic zájmového území v Hrušové. Papírna v Nedošíně měla dle pramenů existovat již od roku 1557, což by jí řadilo mezi nejstarší v Českých zemích, protože v 16. století jich zde nebylo více než 20. Soupis litomyšlského panství z roku 1610, který je více zmiňován u litomyšlského rybníkářství, uvádí v Nedošíně již existující papírnu spolu s mlýnem a dalšími hospodářskými zařízeními. Její provoz však přerušila třicetiletá válka, během níž papírna zanikla. Na jejím místě byl v padesátých letech 17. stol. zbudován nový papírenský mlýn, využívající pohonu dvou kol. Před rokem 1710 přechází papírna spolu s hrušovskou papírnou z vlastnictví litomyšlského panství do soukromých rukou, v případě nedošínské papírny byl novým majitelem Karel Kroulík. Papírna v 18. stol. několikrát změnila majitele a je doložené, že po některé roky neprovozovala svojí činnost. Ve smlouvě, jíž papírnu přebíral Josef Ploch, se uvádí úrok z vody, který měli majitelé papírny odvádět, v hodnotě 25 zlatých a 5 rysů kancelářského papíru a byl povinen umožňovat litomyšlským měšťanům odebírat vodu k zavlažování luk. Doslova bylo řečeno, že byl povinen: „*k podhánění luk městských pouštěti vodu*“. Nástup devatenáctého století znamenal pomalý ústup papíren vyrábějících papír ruční metodou. Při koupi nedošínské papírny roku 1851 žádá její nový majitel J. Fikejs o právo přebudovat papírenský mlýn na mlýn obilní. Roku 1854 byla dokončena přestavba papírny na obilní mlýn. Do šedesátých let 20. stol. zde fungoval obilní mlýn, který byl znárodněn a jeho zařízení předáno k užívání různým formám, což znamenalo zánik hospodářské činnosti v tomto místě.⁴⁶

⁴⁶ KUČERA M.: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy* In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 55 - 92.

8.5. Regulace vodních toků

Zprávy o regulaci vodních toků na Litomyšlsku pocházejí nejdříve z 19. století a jsou vázány zejména na činnost litomyšlského velkostatku a města Litomyšle. Město Litomyšl projevovalo snahu o úpravu koryta a toku Loučné zejména v katastru města. Jedním z impulzů k provádění regulací Loučné byly záplavy, jež zasáhly město, zejména často zmiňovaná záplava roku 1781, a další velké vody v letech 1725, 1839, 1858, 1891, 1898, 1901 aj. V prvních fázích docházelo k úpravě řeky přímo ve městě, což bylo komplikováno nejasnostmi týkajícími se vlastnictví břehů Loučné. Do těchto komplikací zasahovala i úprava náhonu Panského mlýna v Litomyšli.⁴⁷ Roku 1875 byla prováděna úprava toku vedoucího z rybníka Hluboký do Loučné.⁴⁸ Roku 1907 dochází k úpravě náhonu k bývalému Panskému mlýnu v Litomyšli, který byl rozbořen před rokem 1906.⁴⁹ Bylo rozhodnuto o přeměně náhonu na betonový kanál. Původní náhon byl zanesený a námitky na využívání vody z něj byly odmítnuty, z důvodu nevhodnosti využívání jeho vody pro znečištění. Náhon byl označován také jako případný zdroj ohrožení při vzniku povodní, a jako řešení je udáváno právě jeho převedení do krytého betonového koryta.⁵⁰ Od ledna 1914 začala být plánována na období roku 1915 velká regulace vodních toků, která se měla dotknout ponejvíce toku Loučné. Na jejím plánování se podílely obce na jejím toku a města Litomyšl a Vysoké Mýto. V rámci této regulace mělo dojít k úpravám toku řeky a výstavbě dvou vodních nádrží s objemem 2 -3 milionů m³ na řece v okrese vysokomýtském. Plán počítal s regulací úseku Loučné o délce 10 km v litomyšlském okrese v oblasti proudu od města Litomyšle a úseku o délce 28 km v okrese vysokomýtském.⁵¹ O této regulaci nejsou v prozkoumaných pramenech další zmínky a vzhledem k jejímu načasování byla nejspíše v souvislosti s vypuknutím světové války zrušena. Jejím neprovedení napovídá i neexistence dvou zmíněných vodních nádrží.

⁴⁷ Městská kronika Litomyšle s. 60.

⁴⁸ Městská kronika Litomyšle s. 144.

⁴⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607

⁵⁰ Městská kronika Litomyšle s. 243 – 244.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 555.

⁵¹ Městská kronika Litomyšle s. 255.

Pro pozdější období jsou známé úpravy krátkých úseků Loučné, ke kterým docházelo zejména v okolí města Litomyšle. Regulace nejsou zmiňovány pro oblast toku, která se nachází proti proudu od Litomyšle, protože zde Loučná místy ztrácí vodnost a její koryto je lokálně i bez vody. Prameny další regulace na toku Loučné neznají a v kronikách obcí ležících na jejím toku jsou krátké zmínky uvádějící jen lokální úpravy koryta Loučné a jejích přítoků. V současné době je možné najít zmínky o dalších úpravách nábřeží v Litomyšli a zmínky o takových variantách u různých projektů. Ještě v roce 2013 probíhala jednání týkající se další plánované úpravy toku Loučné, která mají rozšířit protipovodňové zabezpečení města.⁵² U obcí v oblasti horního toku Loučné a jejích místních přítoků se neseťkáváme s rozsáhlejšími regulacemi vodních toků nebo protipovodňovými opatřeními. Např.: obec Trstěnice uvádí mezi zabezpečujícími opatřeními zatrávnění některých ohrožených ploch, údržbu koryta a příkopů u cest. Tato opatření souvisejí také s reliéfem, protože Trstěnice i další obce se nacházejí v údolích kolem malých vodních toků.⁵³ Při terénním výzkumu u Budislavi jsem narazil na nově upravené koryto jednoho z potoků vlévajícího se do Horního rybníka.

⁵² Město Litomyšl (online) 2013 (cit. 3. 2014) dostupné:

http://www.litomysl.cz/?lang=cz&co=kalendar_akci&akce=detail&id=1361801258511

⁵³ Město Litomyšl (online) 2013 (cit. 15. 3. 2014) dostupné z WWW:

file:///C:/Users/U%C5%BEivatel/Downloads/trstenice_2013-02-04_up_ozv_priloha.pdf

8.6. Vývoj rybníkářství ve správním obvodu Litomyšl

Vodní hospodářství na území správního obvodu Litomyšle bylo ovlivněno přírodními podmínkami, které umožňovaly využití poměrně bohatých vodních zdrojů. Na Litomyšlsku byly příhodné podmínky pro zakládání rybníků, proto zde došlo také k prvnímu využití vody pro hospodářské účely. Počátky využívání vodních zdrojů pro stavbu rybníků jsou již ve středověku, v průběhu čtrnáctého století. Litomyšlští mniši a později i zdejší biskupství zakládali první rybníky v okolí města v přilehlých obcích jim podléhajících. Hlavní rozvoj rybníkářství na Litomyšlsku nastal po husitských válkách, v době kdy toto území patřilo Kostkům z Postupic, kteří do značné míry i těžili ze sousedství jejich panství s pardubickým a choceňským panstvím Pernštejnů. Rozvoj perštejnské rybníční sítě jim neunikl a Kostkové z Postupic patřili mezi významné šřítele rybníčního podnikání. Důsledkem jejich činnosti byl největší rozvoj rybníkářství v oblasti, který znamenal nárůst celkového počtu vodních děl. Vzniklo několik rybníčních soustav například i největší existující soustava u Opatova. Kostkové z Postupic rozšířili již existující rybníční soustavy, jako např. právě u Opatova, kde navázali na středověká rybníční díla. Kostky z Postupic nahradili v pozici majitelů Pernštejnové, jejichž rod měl bohaté zkušenosti s rybníkářstvím. Za jejich správy již nedocházelo k rozšiřování rybníční sítě. V období novověku kopíroval vývoj v oblasti celkový vývoj Českých zemí. V druhé polovině 16. stol. začíná hrát svou roli stoupající cena obilí i dalších zemědělských produktů. Na počátku 16. stol. ztrácí rybářství své postavení ve prospěch panského pivovaru, mlýna a dřevařství. Zejména pivovar, ale i mlýn odsouvají rybářství mezi druhotné složky hospodářství. Pokles významu se projevuje negativně na péči a dozoru nad rybníky. Převedení prací, souvisejících s udržováním rybníků, na formu roboty také nelze hodnotit jako pozitivní pro stav rybníční sítě. Nestabilita v době válečných let za třicetileté války znamenala další zanedbávání technického stavu, k čemuž se přidaly i další škody způsobené procházejícími vojsky obou stran. Velkým problémem byl ovšem i nedostatek násady do funkčních rybníků, která nebyla k dispozici na panství, ale ani v sousedních oblastech. Za vizitace roku 1647 bylo zjištěno, že oproti stavu k roku 1610 došlo k poklesu o 60% u násadových a třecích a

skoro o polovinu u kapřích rybníků. Konec třicetileté války zanechal litomyšlské rybníkářství ve špatném stavu s řadou zpustlých rybníků. Změna v tomto ohledu nastala s nástupem rodu Trautmansdorffů na Litomyšlské panství, i když k prvním změnám docházelo již na úplném konci správy Pernštejnů. Znovu se rozvíjela výstavba nových rybníků, v tomto období se jednalo o mělké a malé⁵⁴ třecí rybníky, určené pro produkci nedostatkové rybí násady. Větším rybníkům byla věnována pozornost až poté, nedocházelo však k výstavbě nových rybníků, ale spíše k úpravám stávajících, které byly rozšiřovány a jejich hráze navyšovány a rozšiřovány. Výsledek těchto úprav byl však v řadě případů na chov ryb problematický, zvětšila se hloubka a klesala úživnost. Celkově narostl počet využívaných rybníků. V roce 1781 bylo využíváno 73 rybníků oproti 40 z roku 1610 a 20 k roku 1647. Výrazně však poklesla jejich výnosnost, která roku 1781 přes vyšší počet nedosahovala ani hodnot z roku 1647. Od osmnáctého století docházelo v českých zemích postupně k rušení rybníků a jejich nahrazování zemědělskou půdou. Podnětem k tomu byla až desetinásobně větší finanční výnosnost zemědělské půdy nad rybníky. Nejvíce byla zasažena zemědělsky vhodná oblast severně od města Litomyšle. Prvními rybníky, které zanikaly, byly malé třecí, a také rybníky volně v krajině s hodnotnější půdou. Rybníky pod litomyšlským panstvím sice nebyly zasaženy tak, jako třeba rybníky na Pardubicku, přesto došlo k výraznému snížení jejich počtu. K roku 1842 je napouštěno jen 43% rybníků oproti roku 1786. Rybníky na Litomyšlsku zanikaly i v pozdějším období, docházelo k tomu z různých příčin. Některé rybníky zanikly a byly později obnoveny, takovýmto příkladem je třeba Mušlový rybník nacházející se v Opatovské soustavě, ale v této době spadající pod správu Litomyšle. U tohoto rybníku se za přivalových dešťů protrhla hráz a rybník nebyl opraven a znovu byl obnoven až v polovině 20. stol. Podobný osud potkal např. rybníky u Jarošova a Budislavi, které na desítky let zanikly a byly později obnoveny. Jejich obnova navazovala na celkový opětovný rozvoj rybníkářství v druhé polovině 19. století, který se projevil i na litomyšlských rybnících. Po první světové válce následoval opětovný útlum, kterému se

⁵⁴ Rybníky v práci označené jako malé či velké mají toto označení převzaté z původního zdroje. Případně se jedná o velikostní rozdíly v jednotlivých soustavách.

majitelé litomyšlského panství bránili a udržovali stávající rybníční síť. Po druhé světové válce byla rybníční síť na Litomyšlsku znárodněna a rybníky přešly pod Správu státních rybníků v Litomyšli později Státní rybářství Litomyšl. Velká část rybníků je dodnes udržována jeho nástupcem Rybářstvím Litomyšl s.r.o.. Od druhé světové války byly místy zřizovány některé nové rybníky malých rozměrů (např. v Mendryce) a některé dříve zaniklé byly obnoveny, ale k velkým změnám rybníční sítě v tomto období nedošlo.⁵⁵

Tab. 2: Rybníky provozované Rybářstvím Litomyšl s.r.o. ve SO ORP Litomyšl⁵⁶

	Rybníky:
1	Abrahám
2	Borovec
3	Budislavský Dolní
4	Budislavský Horní
5	Budislavský Prostřední
6	Hluboký
7	Končiny
8	Košíř Malý
9	Košíř Velký
10	Mendryka
11	Osík Luční
12	Osík Vesní
13	Růžový
14	Sedlišťský
15	Strakovský
16	Šotka
17	Zimka
18	Heřmánek
19	Netřebský Prostřední

8.6.1. Litomyšlská soustava

Litomyšlská soustava se skládala nejméně z pěti rybníků, lokalizovatelných přímo ve městě nebo v jeho blízkém okolí. Dva rybníky

⁵⁵ ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 2-33.

⁵⁶ Poskytnuto Rybářstvím Litomyšl s.r.o. v držení autora.

Růžový a Hluboký se nacházejí u Vlkova a jsou zaznamenány na I. vojenském mapování. Tyto dva jsou jedinými zachovalými z této soustavy.

Jeden z dalších rybníků se nacházel v místech, kde se dnes nachází litomyšlské koupaliště. Jmenoval se Žabovřeský a Skřivánek uvádí jeho existenci jako doloženou k roku 1565. U III. vojenského mapování již zaznamenán není a Skřivánek uvádí, že prostor, v němž se nacházel, posloužil v 19. stol. k vybudování městské plovárny. Skřivánek uvádí k Litomyšli i rybník u Ptáka, který se mi nepodařilo ztotožnit s některým z rybníků na starých mapách ani jej přesněji lokalizovat, protože Skřivánek jej ve svém díle rovněž nelokalizuje a jen zmiňuje jeho existenci.⁵⁷

Pátým rybníkem je Primátorský r. (též uváděný jako Primas), který se nacházel na východ od Litomyšle severně od silnice na Strakov. Odhady stáří rybníka se liší, Zelinka jeho založení odkazuje k roku 1652⁵⁸, oproti tomu Skřivánek u něj odhaduje dobu jeho vzniku před rok 1498. Tento rybník byl pravděpodobně po roce 1652 zpustlý, jsou zmiňovány louky v jeho okolí, ale samotný rybník zmiňován není. Pozemek rybníka přešel v druhé polovině 17. stol. do vlastnictví Trautmannsdorfů, kteří tento rybník obnovili⁵⁹, protože v roce 1735 je v pramenech uváděn existující rybník. V této době zde existoval rybník s rozlohou 1,98 hektaru. Jeho obnova pravděpodobně souvisí s činností Trautmannsdorfů, kteří obnovili některé zaniklé a nevyužívané rybníky. Primátorský r. s největší pravděpodobností definitivně zanikl dle Skřivánka v letech 1785 – 1839, v devatenáctém století je již pozemek rybníka orán. Jeho zánik určuje Skřivánek nejspíše před rok 1809.⁶⁰ Stabilní katastr již nezná existující rybník v lokalitě Primátorského rybníka. Městská kronika píše, že: *hráz rybníka byla protržena nějakým vodním přívalem a více nebyla*

⁵⁷ SKŘIVÁNEK M.: Zpráva o vodním hospodářství na potoce Drahošce a o podílu tohoto potoka na povodních v Litomyšli, Litomyšl 1984, s. 1.

⁵⁸ ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 26,30.

⁵⁹SKŘIVÁNEK M.: Zpráva o vodním hospodářství na potoce Drahošce a o podílu tohoto potoka na povodních v Litomyšli, Litomyšl 1984, s. 12.

⁶⁰ SKŘIVÁNEK M.: *Zpráva o vodním hospodářství na potoce Drahošce a o podílu tohoto potoka na povodních v Litomyšli*, Litomyšl 1984, s. 12.

obnovena⁶¹. Rozborový plán města Litomyšle z roku 1947 uvádí tento pozemek jako rybník, ale dle Skřivánka se jedná o projekt využití parcely. V současné době je lokalita rybníka známá jako „Primátorky“ nebo Primátorská hráz“, tato toponyma odkazují na zaniklý rybník. Pozemek je využíván hlavně pro rekreační a sportovní účely. V terénu jsou stále patrné pozůstatky hráze, na které odkazuje i místní název „Primátorská hráz“. Primátorský rybník ležel na potoce Drahuška, pramenícím v prostoru nad rybníční nádrží, možné je, že byl částečně napájen srážkami a sloužil mimo jiné i jako retenční nádrž. Skřivánek spekuluje, že se po proudu Drahušky nacházel další menší rybník, jehož existence není však nijak prokazatelná.

Mezi Litomyšlí a Nedošínem se nacházel malý rybník Holotina, který byl přebudován na sádky, jež jsou dodnes provozované Rybářstvím Litomyšl s.r.o.

8.6.2. Budislavská soustava

Soustava budislavských rybníků zaujímá nejzápadnější část regionu Litomyšlska. Existenci rybníků této soustavy je možné doložit od 16. stol. Konkrétně k roku 1528, kdy zde měla městská obec litomyšlská založit Velký rybník za obcí Budislav.⁶² V obci a jejím okolí existovalo, dle dostupných pramenů, šest rybníků a minimálně čtyři menší vodní plochy. V současnosti se zde nachází 6 rybníků a dvě další vodní plochy se nacházejí na hranicích katastru obce. Jedna na západ od obce Budislav v lese, v místě zvaném Posekanec, Druhá vodní nádrž je na východ od Budislavi u obce Poříčí u Litomyšle. V obci rovněž existuje několik menších vodních ploch, na základě terénního výzkumu byla prokázána existence 6 takových ploch.

Z budislavské soustavy je možné doložit existenci dvou rybníků na jih od centra obce nepřetržitě po 19. stol. až do současnosti. Tři dnes existující rybníky Širůček, Střední r. a Horní Nový r. jsou vyobrazeny na mapách I. vojenského mapování, ale na mapách druhého a třetího vojenského mapování není možno tyto rybníky nalézt. První dva - Střední a Širůček - vysušeny a

⁶¹ *Městská kronika Litomyšle*, s. 190.

⁶² ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 38.

pronajímány jako louka. Příčiny jejich dočasného zániku nejsou přesné, přeměna na louky nebyla pravděpodobně vzhledem k jejich poloze v terénu a charakteru místních podmínek hlavním důvodem vedoucím k zániku. Litomyšlská kronika spojuje jejich zánik se zřízením hutě v oblasti pramenů jejich zdrojnice a s odvedením vody zdrojového toku, který pak nestačil k napájení tří rybníků. V této souvislosti je uvedeno odvedení vody do jiného rybníka v oblasti, v tomto případě by se mohlo jednat o rybník Posekanec, který se nacházel u stejnojmenné hájovny v lese západně od Budislavi. Tyto rybníky byly majetkem města Litomyšle, které je původně využívalo k rybochovným účelům. Roku 1906 město Litomyšl zažádalo o jejich obnovení, k jehož realizaci bylo překročeno roku 1908.⁶³ Třetí rybník, dříve zvaný Velký, pravděpodobně tentýž rybník, který je zmiňován jako první z Budislavské soustavy, byl rovněž vysušen a přeměněn v louku. Na jeho místě se dnes nachází Horní Nový rybník, jehož dobu vzniku či obnovení není možné přesně doložit. Není zmíněn s obnovou zbylých dvou rybníků a i vzhledem k jeho názvu soudím, že k obnově došlo v pozdější době. Budislavské prameny ovšem dobu jeho znovuzřízení neuvádějí. Posledním rybníkem soustavy je r. Posekanec ležící na hranicích budislavského katastru. Na prvním vojenském mapování je v místech lokality Posekanec zřetelně vyobrazen rybník, přičemž se velikostně blíží největšímu rybníku soustavy - Velkému rybníku. II. a III. vojenské mapování žádný rybník takových rozměrů nezobrazují, na obou vojenských mapováních je zakreslen rybník menších rozměrů u hájovny Posekanec. Může být totožný s rybníkem, uváděným v litomyšlské pamětní knize u zániku dvou výše jmenovaných rybníků. Rybník Posekanec existoval v roce 1781 v neznámém rozsahu, když je uváděn v souvislosti s povodní v Litomyšli.⁶⁴ S určitostí je možné říci, že nepatřil mezi rybochovné rybníky města Litomyšl ani litomyšlského velkostatku na rozdíl od svých budislavských kolegů. Při terénním výzkumu byla u hájovny Posekanec nalezena výrazná hráz rybníka, dnes sloužící jako cesta. Za hrází rybníka se nachází vodní plocha označovaná jako rybník Posekanec. Velikost tohoto rybníka je však

⁶³ Městská kronika Litomyšle s. 245.

⁶⁴ SKŘIVÁNEK M.: Zpráva o vodním hospodářství na potoce Drahošce a o podílu tohoto potoka na povodních v Litomyšli, Litomyšl 1984, s. 4.

neúměrně malá ve srovnání s hrází, která ční do výšky více jak 3 m nad hladinou rybníka, její šířka v koruně hráze (místě dnešní cesty) je 3,7 m a u paty hráze ve změřitelných místech více jak 10 metrů. Masivnost hráze, která ve své šíři výrazně překračuje rozměry existující vodní plochy a charakter terénu, který je plochý a do výšky cca jednoho metru od hladiny zarostlý mladším porostem, vyrůstajícím místy ze zamokřeného povrchu, nabízí možnost, že se zde nacházela větší vodní plocha, než ta v současné době existující. Samotné těleso hráze je podél cesty porostlé mohutnými buky a duby, které odkazují na větší stáří hráze. Hráz byla pravděpodobně upravována, protože její výpusť je vybudována z betonem zpevněných žulových kvádrů což je značně nepravděpodobné u stavby vybudované nejpozději v první polovině 19. století. Samotná vodní plocha budí zdání, že se nachází v uměle vyhloubeném prostoru a odkazuje na možnost obnovení menšího rybníka v místě dříve existujícího. II. a III. vojenské mapování už zde zobrazují menší rybník, otázka je, zda je tento totožný s velkým rybníkem z I. vojenského mapování, a zda se jedná o tento rybník, který byl následně upraven a zmenšen. Při výzkumu jsem objevil jižně od zmíněné hráze další hráz v značně zchátralém stavu. Tato se nachází v lese u louky v blízkosti bývalé sklářské hutě. Hráz je již značně zazemněná a porostlá vzrostlým březo-borovým porostem s příměsemi mladých smrků a v nižších partiích hráze olšemi a vrbami, v tomto porostu jsou místy roztroušeny duby, které mohou být pozůstatkem původního porostu hráze určeného k jejímu zpevnění. Samotná hráz, o délce více jak 300 m, je přibližně uprostřed své délky přerušena korytem potoka, který vytéká z bývalého rybníka. Proražení hráze je nejspíše antropogenního původu s ohledem na kupy zeminy navršené v okolí průlomu hráze. Výška hráze v místě proražení měřením určena na 3 m, s šířkou v koruně hráze 5,8 m a s šířkou v patě hráze přes 14 m, šířka v patě není přesně určitelná vzhledem k zarůstání okolním lesním porostem a k zdatnému zazemnění hráze a sedimentaci původního dna rybníka. Rozměry hráze odkazují na existenci rybníka větších rozměrů, který se rozkládal v místech, kde se dnes nachází rozsáhlá louka mezi lesem a budovami bývalé sklářské hutě. Původní dno rybníku sloužilo a pravděpodobně dle odhadů stále slouží pro zemědělské účely, a to i přes značné zamokření

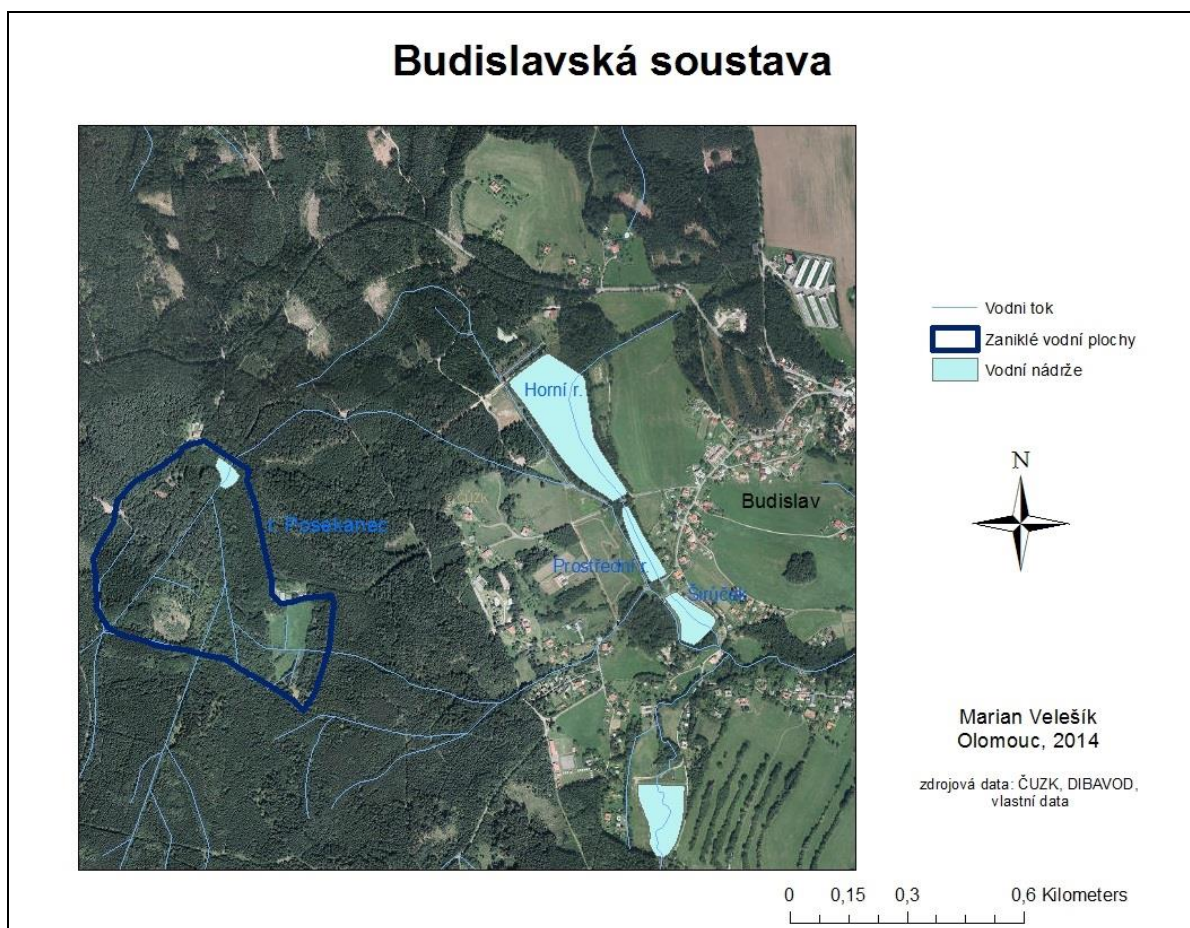
zejména v okrajových částech louky a přes expanzi stromového porostu do bývalého dna rybníka. V bývalém dně rybníka jsou zachovalé pozůstatky kanálů na odvádění vody nasměrované k místu proražení hráze, které jsou však zarostlé porostem vrb a olší, který v místech přiléhajícím k návodní straně hráze sahá po její celé délce a skrývá její těleso. Okraje do současné doby zachovalé části louky jsou lemovány mokřadními plochami s malými rašelinnými jezírky, která se u severní strany vinou v esovitém tvaru a mohou být zbytkem koryta původního zdrojového toku rybníka. Původní zdrojový tok není viditelný, ale v okolí se nachází několik drobných toků, které se slévají v prostoru bývalého rybníčního dna a vytvářejí tok protékající tělesem hráze. Tento tok přesahuje svou vodností drobné toky, vtékající do prostoru rybníka, jeho koryto se ale svými rozměry blíží zmíněným pozůstatkům koryta na sever od rybníka, u kterých se mohlo jednat o svedení drobných toků do jednoho přivaděče. Pravděpodobně se tedy jednalo o na místní poměry rozsáhlý, mělký rybník, pokud nedošlo sedimentací k výraznému navýšení povrchu původního dna, který byl napájen vodou, sváděnou z toků pramenících v oblasti rozvodí Desné a Novohradky (Novohradského p.). Rybník u bývalé huti by svým tvarem, odvozeným z povrchu terénu a mapových děl, mohl připomínat sporný rybník na I. vojenském mapování. Otázkou je, zda vzhledem k značnému zchátrání hráze, v době vytváření toho mapového díla ještě existoval, protože při srovnání s dalšími rybníky zaniklými koncem 18. stol. nebo v první polovině 19. stol. je hráz v neporovnatelně horším stavu.

Nejpravděpodobnější variantou, odvoditelnou z mapových děl je, že se jednalo o jeden velký rybník zahrnující obě hráze se severním okrajem u myslivny Posekanec a jižním okrajem asi 300 m jižně od budov bývalé huti. V případě správnosti této varianty by se jednalo o rybník, jehož krajní body by od sebe byly odděleny vzdáleností blížíící se 1 km a šířkou téměř 500 m. Pro tuto hypotézu mluví vyobrazení r. Posekanec na I. voj. mapování, kde z něj vytékají dva vodní toky na od sebe značně vzdálených místech, přičemž na jižním z nich je nezpochybnitelně vyobrazená hráz. Argumentem pro správnost tohoto tvrzení je rovněž vyobrazení na následujících vojenských mapách, kde je terén v místech odpovídajícím dnu rybníka odlesněn s četnými mokřadními plochami. Výšková členitost terénu v lokalitě tuto variantu nečiní nereálnou. V

pramenech k historii rybníků u Budislavi se píše jen o jednom rybníce na lokalitě Posekanec, tento argument ovšem není směrodatný s ohledem k lokalizaci bývalého rybníka do jiného správního celku než obec Budislav. Rybník ve své největší variantě mohl mít rozlohu přibližně 23 ha.⁶⁵

Osobně se kloním k poslední variantě, přestože jsem se setkal spíše s příklonem k druhé nabízené variantě, která je rovněž prezentovaná na propagačních materiálech a informačních tabulích v prostoru Budislavi.

Změn ve své rozloze doznal pravděpodobně také v současnosti největší rybník soustavy Horní r., který má na mapách I. voj. mapování pravděpodobně větší rozlohu než současná nádrž. Dřívější rybník pravděpodobně zahrnoval i drobné vodní plochy a mokřady nacházející se dnes nad rybníkem.

Obr.5: Budislavská soustava

⁶⁵ Měřeno v Arcgis 10.

8.6.3. Jarošovská soustava

Jarošov a rybníky v jeho okolí se nachází severně od Budislavi v severozápadní části vymezeného území u hranice se správním obvodem ORP Chrudim. Tato soustava zahrnovala pět doložitelných rybníků v okolí Jarošova, z nichž minimálně dva náležely do vlastnictví litomyšlské městské obce.⁶⁶ Dva z rybníků se nacházely přímo v obci, jeden z nich na jejím východním okraji u cesty směrem na Litomyšl, druhý mezi obecní zástavbou v západní části Jarošova. Zbylé dva rybníky, jmenované jako Panské, se nacházejí západně mimo prostor obce v Přírodní rezervaci Maštale. Jižně od nich se nachází poslední pátý rybník. Tyto tři rybníky se nacházejí v lese na toku druhého pravého bezejmenného přítoku Novohradky. Jsou umístěné v zalesněném svažitém údolí.

Rybníky v této obci vznikaly podobně jako v blízké Budislavi a v celé oblasti Litomyšlska v 16. stol. Dva rybníky patřící městu Litomyšl byly v 19. stol. zrušeny a jejich dno sloužilo zemědělským účelům. Roku 1906 zažádalo město Litomyšl o obnovení dvou vysušených rybníků. Tato žádost byla c.k. úřady kladně vyřízena, proto bylo v roce 1908 přikročeno k jejich obnově. Bohužel prameny k dějinám města Litomyšle neuvádějí lokalizaci těchto rybníků, název rybníků ani žádné podrobnosti k problematice jejich obnovy. Jeden z uváděných rybníků mohl být rybník, který se nacházel na východním kraji obce. Ten je vyobrazený jen na mapách I. voj. mapování, na dalších mapováních chybí. V současnosti se na jeho místě rozkládá pozemek s travním porostem. Rybník v západní části obce není nikde označen jako neexistující proto se o něj pravděpodobně nejedná. Rybníky měly mít rybochovný charakter, proto jimi nejspíše nebyly rybníky situované v lese západně od Jarošova, protože se jedná o malé plochy, které jsou sice doložitelné svojí existencí z I. voj. map., ale pro svoji velikost by při rybochovném účelu sloužily jedině jako sádkové, třecí či pstruhové rybníky. Jejich poloha v terénu a odlehlost od Litomyšle spojená se špatnou dopravní dostupností nedávají předpoklady k tomu, že by se jednalo o využitelné rybníky

⁶⁶ Městská kronika Litomyšle s. 245.

pro chov ryb. Ony dva rybníky jsou označeny v litomyšlské kronice jako Horní a Dolní a pravděpodobně ležely nad sebou.⁶⁷

V terénu byl zkoumán zaniklý rybník ve východní části obce. Jednalo se spíše o menší rybník s dodnes zachovalou hrází a mokřadním terénem v prostoru bývalého dna rybníka. Vlhké oblasti nejspíše zahrnují většinu původní plochy rybníka.

8.6.4. Tržecko-nedošínská soustava

Soustava rybníků níže od Litomyšle po proudu Loučné. Rozkládá se v okolí sídelních oblastí Tržek a Nedošín na Loučné a jejích přítocích.

8.6.4.a Tržecká soustava

Jedna z nejzachovalejších soustav na Litomyšlsku, která se nachází severozápadně od Litomyšle po proudu Loučné při jejím soutoku s Kornickým p. a Desnou. Tržecké rybníky byly a dodnes jsou napájeny zmíněnými vodními toky. Existujícími rybníky soustavy jsou po proudu Loučné rybochovné rybníky Malý Košíř, Borovec a Šotka. K tržeckým rybníkům lze zařadit i rybník Abrahám ležící jižně od Tržku při toku Desné a Sedlišťský r. nacházející se severně od Tržku u obce Sedliště na toku Kornického p. Rybníky Borovec a Šotka se nacházejí na pravém břehu řeky Loučné, voda je do nich vedena jak z řeky Loučné, tak z Kornického p., který se s Loučnou stéká výše proti proudu Loučné. Před soutokem Loučné s Kornickým p. byl dle I. voj. map. další rybník, na který navazovaly rybníky Šotka a Borovec. Zanikl na přelomu 18. a 19. stol. Pozůstatky jeho hráze jsou stále patrné v terénu. Na II. vojenském mapování je patrný reliéf, pravděpodobně odpovídající ploše zaplavované rybníkem. Tento rybník je jediný z rybníků, vyznačených I. voj. mapováním, který se s Tržecké soustavy nedochoval, všechny ostatní jsou doložitelné z pramenů a map od 18. stol. Zelinka uvádí, že tyto tři rybníky byly součástí většího komplexu pěti

⁶⁷ Městská kronika Litomyšle s. 245.

rybníků a rovněž uvádí jména zaniklých rybníků Ptáčník, Zloděj a Krakorec (či Krákorečník).⁶⁸ Při zkoumání v terénu se mi podařilo objevit mezi Tržkem a Nedošínem zvýšeniny v terénu, které by mohly být pozůstatky hráze, protože mají podobný tvar a rozměry, jako zachovalá hráz zaniklého rybníka proti proudu Loučné v Nedošíně a hráze rybníků po proudu u Tržku. Pokud by se jednalo o zbytky rybníka, tak pravděpodobně zaniklého již ve značně vzdálené minulosti, protože dnes je již místo předpokládané původní hráze zahrnuto do obdělávané půdy a známky o existenci možné hráze lze odvodit hlavně ze zvýšeného terénu, odlišného charakteru půdy a pozůstatků na obou pravděpodobných koncích hráze, které jsou svými rozměry velmi podobné zachovalým hrázím okolních rybníků. Pokud se jedná skutečně o pozůstatky rybníka, tak tímto rybníkem byl buď jeden ze zmíněných pěti, nebo jeden ze dvou nedošínských zaniklých rybníků. Lokalita se nachází mezi těmito obcemi a existenci těchto rybníků uvádí jen Zelinka, je možné, že dva zaniklé rybníky v Nedošíně a chybějící dva rybníky u Tržku jsou ty samé. Předpokladem k takovému tvrzení je malá vzdálenost obou obcí, existence linie prokázaných rybníků s patrnou mezerou, v níž byly nalezeny uváděné zbytky hráze a přibližně čtyři metry vysoký val antropogenního původu po pravé straně Loučné, který vedl od zaniklého rybníka u Nedošína až k hrázi rybníka, který ležel nad r. Borovec, zde je přerušen a pokračuje až k hrázi Borovce. Na tento val navazovaly hráze jednotlivých rybníků, probíhající stavební úpravy terénu v této lokalitě již část valu odstranily a po jejich dokončení pravděpodobně zanikne značná část zmiňovaného valu. Malý Košíř, ležící stranou od tří původních tržeckých rybníků na pravém břehu Loučné mezi jejím tokem a korytem Mlýnského p., vstoupil do vodoprávních sporů na Litomyšlsku. Mlýnský potok, protékající okolo rybníka, je původní náhon mlýna v Tržku a v 19. stol se zde střetla vodní práva mlynářů s plány vrchnosti, která využívala vodu z potoka k napouštění Malého Košíře a k zavlažování svých luk.⁶⁹

⁶⁸ ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 19.

⁶⁹ KUČERA M.: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy* In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 55 - 92.

V Sedlišti existoval ještě rybník Parkán, jehož název odkazuje na jeho fortifikační funkci u tvrze patřící rodu Bludů z Morašic.⁷⁰

8.6.4.b Nedošínská soustava

Soustava rybníků západně od Litomyšle při toku Loučné, tvořená rybníkem Velký Košíř a několika menšími rybníky, jejichž počet se měnil. Velký Košíř je jeden z nejstarších rybníků na Litomyšlsku, nejspíše vznikl v době před husitskými válkami kolem roku 1398. Kromě Velkého Košíře byly u Nedošina další tři rybníky. Zelinka uvádí Mělký r. a Třřovatý r., které měly existovat do třicetileté války, kdy přestaly být udržovány a byly zabahněné. Roku 1646 oficiálně zrušeny a na pozemcích bývalých rybníků byla zřízena bažantnice. Jedním z nich mohl být rybník, jehož pozůstatky jsem našel při terénním výzkumu a jež je zmíněn u tržecké soustavy. Kromě nich zde byl ještě jeden rybník a v okolí Velkého Košíře byly zbudované haltýře. Velký Košíř utrpěl v období třicetileté války, kdy se dle pramenů jeho hráz protrhla. Zelinka uvádí ve svém rukopise, že hráz Velkého Košíře byla za třicetileté války na třech místech prokopána a nezmiňuje její protržení.⁷¹ Velký Košíř byl na rozdíl od dvou výše zmíněných rybníků obnoven a jeho hráz v druhé pol. 17. stol. v souvislosti s tehdejšími trendem navýšena, k čemuž došlo roku 1683. Na zmíněné navýšení hráze se objevují negativní názory, protože nemělo být provedeno kvalitně a nově přidané vrstvy se nespojily s původními a docházelo k průsakům hráze. V průběhu 19. stol. zanikají všechny rybníky soustavy s výjimkou Velkého Košíře, který je litomyšlským rybářstvím využíván k chovu ryb do současnosti. Východně od Velkého Košíře se na místě dnešních litomyšlských sádek nacházel rybník Holotina, jehož parcela byla využita pro zbudování výše zmíněných sádek. Během terénního výzkumu byla objevena hráz jednoho ze zaniklých rybníků, dle místa se jedná o rybník, zaznamenaný I. vojenským mapováním na východní straně Nedošina po pravém břehu Loučné. Hráz rybníka je dobře patrná v terénu a dnes je používána jako příjezdová

⁷⁰ ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 14.

⁷¹ ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 38.

cesta. Při průzkumu pod hrází Velkého Košíře byla nalezena plocha odpovídající svým umístěním haltýři z II. vojenského mapování. Jedná se o sníženou travnatou plochu ohraničenou porostem vrb, ale bez zřetelně patrných pozůstatků rybníkářské činnosti.

Velký Košíř je s rozlohou 26 hektarů⁷² největším rybníkem nacházejícím se ve správním obvodu Litomyšl.

8.6.5. Mendrycká soustava

Soustava se nachází v oblasti osady Mendryka, jihovýchodně od Litomyšle, poblíž silnice I/35 od Litomyšle směrem na Olomouc. V Mendryce je možné prokázat existenci šesti rybníků. Původní soustava dle I. vojenského mapování měla rybníky čtyři, ke kterým přibyly ve dvacátém století další. Zřízení druhého z nich uvádí k roku 1956 kronika obce Janov, pod kterou osada Mendryka náleží, v souvislosti s nedostatkem vody přímo v Janově, kde litují zániku janovských rybníků, které dávají do souvislosti s nedostatkem vody v obci.⁷³ Dva z rybníků pravděpodobně zanikly, přestože jsou zaznamenány i na mapových dílech z nedávné doby. V současnosti jsou tyto dva rybníky patrné v terénu severovýchodně od obce. Při terénním výzkumem byly objeveny zachovalé hráze nacházející se v těsné blízkosti. Spodní z rybníků má charakter mokřadní louky a jeho hráz je stále využívána jako cesta. Horní rybník je méně znatelný a jeho hráz je více pokrytá porostem se vzrostlými stromy. Zbylé čtyři rybníky na toku Končického p. jsou stále využívány.

8.6.6. Rybníky u Osíku

U Osíku se nacházely čtyři rybníky, které jsou zaznamenány na mapách I. vojenského mapování. Jednalo se o dva rybníky v obci nebo její blízkosti a dva mimo obec - jeden západně a jeden východně. Oba rybníky ležící mimo obec nejsou doložené z 19. století. Oba rybníky u Osíku, jak rybník v obci, tak Luční r. v severní části obce, jsou dodnes funkční. Rybníky u Osíku jsou někdy

⁷² ŠTEFÁČEK S.: Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska, Praha 2010, s. 300.

⁷³ Kronika obce Janov, s. 32,34-35.

uváděny spolu s litomyšlskými, což je dáno jejich geografickou blízkostí k Litomyšli, zejména v případě Lučního rybníka.⁷⁴

8.6.7. Rybníky u Českých Heřmanic

Českoheřmanické rybníky se nacházejí, až na výjimku rybníka Heřmánek u obce Horky, mimo vymezené zájmové území v oblasti spadající do správního území Vysokého Mýta. Soustava rybníků situovaná mezi obcemi Horky a Českými Heřmanicemi s dalšími rybníky severozápadně od Českých Heřmanic a u obce Tisová je, co se počtu rybníků týče, nejzachovalejší soustavou oblasti Litomyšlska. V minulosti se nacházela celá pod správou Litomyšle a její vývoj odráží vývoj litomyšlských rybníků. Od rozvoje za panování Kostků z Postupic, až po útlum ve století devatenáctém. Tato soustava ovšem nebyla postižena jevem vysoušení rybníků a zachovala se do současnosti. Jejím největším rybníkem je Netřebský r. (31 ha)⁷⁵, který svou rozlohou překonává skoro všechny rybníky s výjimkou největších rybníků u Opatova tedy r. Hvězda a Nový r.. Kromě Netřebského r. se v soustavě nachází i další na místní poměry velké rybníky, kterými jsou Švábský r., Heřmánek na toku potoka Labuťky a rybníky Dolní Heřmanický, Prostřední Heřmanický a Horní Heřmanický na Sloupnickém a Betlémském p. Kromě těchto rybníků se zde nachází dva menší rybníky u Netřeb a další u Tisové. Švábský r. je na II. voj. mapování označován jako Netřebský r., zatímco současný Netřebský r. pojmenován není. Na I. voj. mapování nese jméno Velký, které pravděpodobně značí Velký Netřebský, protože do současnosti se v jeho blízkosti, východněji od něj, proti proudu Labuťky zachoval Malý Netřebský rybník.⁷⁶

⁷⁴ ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 14.

⁷⁵ ŠTEFÁČEK S.: *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 302.

⁷⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 501.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 504.

8.6.8. Rybníky u Hrušové

Nacházely se mimo vymezené území stejně jako výše zmíněné rybníky u Českých Heřmanic. Historicky měly (stejně jako heřmanické rybníky) vazby na Litomyšl a jejich vývoj se až do počátku 19. stol. nelišil. K Hrušové je uváděno několik velkých rybníků, z nichž tři jsou zakresleny na I. vojenském mapování. Ty byly počátkem 19. stol vysušeny a přeměněny v pole a louky. Pozůstatkem největšího z rybníků - Velkého rybníka - je oblast nazývaná „Na rybníku“, která se dle map rozkládá prakticky na většině rozlohy původního rybníka. Ze samotného rybníka zůstala, kromě jména lokality, také zachovalá hráz rybníka s délkou přesahující půl kilometru. Tělesa hráze bylo použito jako základny pro silnici spojující Hrušovou s osadou Pekla, respektive obcí Tisová. Důvodem zániku těchto rybníků byla jejich poloha v úrodné oblasti původního litomyšlského panství, která vedla k jejich přeměně na zemědělské pozemky.⁷⁷

8.6.9. Rybníky mimo soustavy

Tyto rybníky leží zpravidla samostatně v terénu a je složité je přiřadit k některé z výše zmíněných soustav. Nejvýznamnějším případem je rybník u Němčic, který sloužil jako rybochovný až do počátku 19. století. Jednalo se o jeden z větších rybníků v litomyšlském správním obvodu. Po rozhodnutí o jeho zániku byla parcela rybníka rozdělena na plochy polí a luk, jejichž rozdělení je známé z padesátých let 19. století.⁷⁸ Plocha bývalého rybníka je patrná i na II. a III. vojenském mapování v době, kdy již nebyl vodohospodářsky využíván. V terénu je rybník stále snadno rozpoznatelný díky mohutné hrázi, která převyšuje okolní terén o pět metrů v místě jejího proražení, ale v prostřední části hráze, kde je její těleso nejmasivnější, je její výška nad okolním terénem ještě větší. Masivnost hráze ukazuje i její šíře v koruně, která přesahuje 5 m a u paty hráze překonává 15 m. Těleso hráze je dobře zachovalé, ale zarostlé

⁷⁷ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 992.

SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 993.

ZELINKA K.: *Rybníky a rybníční hospodářství Litomyšlska*, Litomyšl 1977, s. 19.

⁷⁸ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 502.

náletovými dřevinami a v okrajových partiích zbytky pravděpodobně původně vysazeného stromového porostu. V prostoru proražení hráze je dobře znatelná stavba původního tělesa hráze. Vzhledem k pozůstatkům koryta na louce pod rybníkem se nabízí možnost, zda byl původní výtok z rybníka v místech dnešního proražení hráze nebo přibližně ve střední části hráze, jak by odpovídalo zbytkům koryta. Je možné, že při zániku rybníka byl změněn tok Končinského potoka, z důvodu snadnějšího proražení okrajové části hráze oproti masivnímu čelu hráze. Část dna rybníka je dnes obhospodařována jako polnost, část má charakter travnaté louky a v okrajové partii u cesty do osady Podrybník byla vybudována čistička odpadních vod pro Němčice. Památka na rybník se do dnešních dnů zachovala nejen v podobě obtížně přehlédnutelné hráze, ale rovněž v místních toponymech, protože osada, ležící pod hrází rybníka, se jmenuje Podrybník, čímž s největší pravděpodobností odkazuje na svou pozici pod hrází Němčického rybníka.

8.7. Zásobování vodou

8.7.1. Litomyšl

Litomyšlští měšťané stejně jako obyvatelé dalších měst měli po většinu doby existence města své zdroje vody omezené na odběr povrchové vody, čerpání ze studní a později i z městských kašen. Pro zásobení městských obyvatel byly tyto kašny udržovány a případně rekonstruovány či měněny. V Litomyšli došlo k nahrazení staré kašny novou roku 1859.⁷⁹ Původní litomyšlský vodovod bral vodu z pramene v blízkosti bývalé prachárny. Po zřízení nového vodovodu byl tento pramen nazýván „Stará voda“. Usnesením z 18. dubna 1893 bylo rozhodnuto o nahrazení původního vodovodu s dřevěným potrubím novým vodovodem. Pro nový vodovod byl hledán rovněž adekvátní zdroj vody. Tím se stal pramen nalezený při hloubení průzkumné štoly u Richterovy role a pojmenovaný „Nová voda“. ⁸⁰ Tento zdroj se stal

⁷⁹ Kronika města Litomyše s. 92.

⁸⁰ Kronika města Litomyše s. 92.

základem pro nový litomyšlský vodovod, který fungoval pro Litomyšl v první polovině 20. století.⁸¹ Informace pro následující období se nepodařilo do dokončení diplomové práce získat, z důvodu nezískání povolení od městského úřadu pro poskytnutí informací, jehož získání se neočekávaně prodloužilo za termín odevzdání práce.

8.7.2. Obce správního obvodu Litomyšl

Obyvatelé obcí ve správním obvodu Litomyšl využívali při zásobování vodou až do dvacátého století primárně studně a povrchové zdroje vody. Úvahy o výstavbách vodovodů se objevují až s přelomem 19. a 20. století. Tyto úvahy souvisí se snahou obcí zásobovat své obyvatele dostatečným množstvím pitné vody, která by splňovala i hygienické parametry, protože onemocnění a zdravotní komplikace často souvisely se znečištěnými zdroji vody⁸². K realizaci plánů však bylo přikračováno až po první světové válce, ve zdrojích lze najít stavby vodovodů ve třicátých letech. Do třicátých let jsou datovány výstavby vodovodů v obcích Dolní Újezd (1934), Cerekvice n. Loučnou (1936), Sebranice, Strakov aj. Ve dvacátých letech (1926) byl vybudován vodovod ve vsi Pazucha. Další obce v tomto období žádaly o zřízení vodovodu a hledaly zdroje vody (Janov, Sloupnice). Na tuto činnost bylo navázáno po druhé světové válce, kdy byl například zřizován skupinový vodovod v oblasti Cerekvice n. Loučnou. V některých případech docházelo k rekonstrukcím existujících zařízení jako např. ve Strakově. Tyto vodovody byly dále rozšiřovány.⁸³

⁸¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 487.

⁸² Morašice školní kronika s. 30.

⁸³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 380.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 674.

Kolektiv autorů: *Podzemní vody České republiky*, Praha 2012, s. 90-91.

8.8. Zavlažování

V zájmovém území docházelo k odběru vody za účelem zavlažování. Zde se jednalo o činnost nazývanou „podhánění luk“. Podhánění luk znamená, že osoba mající právo na odběr vody za účelem podhánění luk, mohla ve vymezené době přehradit vodní tok, tak aby se jeho voda rozlila na určené louky či ji za tímto účelem z toku odvádět. Cílem umělého zaplavování luk bylo v případě nedostatku srážek poskytnout dostatek vláhy pro růst travních porostů. Při odběru vody byl stanoven čas, na který smí daná osoba přehradit vodní tok. Tento čas je nejčastěji udáván na neděli, případně na sobotu, ale je možné se setkat i s právy na odběr na další dny v týdnu. Neděle je zmiňována nejčastěji, a to zejména v místech, kde se zájmy zemědělců střetávaly se zájmy mlynářů, kteří využívali svého vodního práva na omezování odběru vody.⁸⁴

Pro Litomyšlsko je podhánění luk zmiňováno u obcí, nacházejících se po toku severozápadně a severně od Litomyšle. Zmínky o právu na podhánění luk se datují do 16. století. V tomto a pozdějších obdobích jsou zmínky o využití vody k zavlažování luk u obcí či částí obcí Morašice, Tržek, Němčice, Zhoř, Nedošín, Sedliště a další.⁸⁵ Informace k tomuto využívání vodních zdrojů se týkají nejvíce sporů o množství a čas, kdy bude voda odebírána. Druhou variantou jsou záznamy o odběratelích. Všeobecná potřeba závlahy v suchých obdobích roku vedla k vytváření přesných harmonogramů na odběr vody pro potřeby zemědělského zavlažování. Hlavním tématem je však konflikt zemědělců odvádějících vodu na louky s mlynáři, kteří zde využívali svého vodního práva. Spor němčických sedláků a mlynáře z místního mlýna byl vyřešen udělením práva sedlákům přehrazovat vodní tok a odebírat z něj vodu v určený čas v neděli, v době, kdy se nepracovalo ve mlýně.⁸⁶ Další zprávy o umělém zaplavování luk se dochovaly z Tržku. K zavlažování luk u Tržku byla používána voda nejen přímo z Loučné, ale také z tzv. Mlýnského potoka, který odváděl vodu k mlýnu v Tržku. Zde se jednalo o odběr vody odběrateli s větší

⁸⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 607.

⁸⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 555.

⁸⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 502.

mocí, než byla moc mlynářů z Tržku, a proto zde byla jejich vodní práva omezena, na rozdíl od většiny podobných případů. Dalším místem s popsáním zavlažováním luk je Zhoř. Vody vyvěrající v okolí Zhoře byly zdrojem Končinského potoka. Odběr této vody narážel na stejný problém jako v jiných místech, protože potoční voda poháněla několik mlýnů na toku potoka. Pro zavlažování úzkých luk v okolí toku potoka, byl stanoven časový harmonogram, podle kterého mohli majitelé pozemků odvádět vodu na svůj pozemek ve stanovený čas na určitou dobu. Doba odebírání a tím i množství odebrané vody se lišila dle pozice a velikosti pozemku. Z úředně zaznamenaného rozpisu se dá vyčíst, že některé parcely v okolí potoka mohly využít jen polovinu toku, což se týká parcelních pozemků u Svinné, oproti tomu majitelé pozemků u Zhoře mohli použít všechnu vodu z potoka. Délka povolené doby odběru se lišila a pohybovala se mezi nejméně šesti hodinami a nejvíce 48 hodinami s ohledem na velikost a polohu zaplavovaných ploch.⁸⁷

Ve zdrojích mlýnu v Benátkách je popisována, kromě samotného mlýna, jeho zařízení a věcí k němu náležících, také zavlažovací soustava, vedoucí od nejvyššího bodu spádu u mlýna a rozčleněná do struh a kanálů, vedoucích na louky náležící k mlýnu po levé straně toku Loučné. Vzhledem k vázanosti vodního práva na mlýn, neměli majitelé mlýna problém s odebíráním vody z Loučné. Příklad benátského mlýna není ojedinělý, mlynáři, kteří vlastnili vodní práva u příslušného toku, mohli na jeho základě omezovat či dokonce vetovat odběr vody dalším případným uživatelům, sami sobě však nic takového logicky nečinili, proto zápisy z vodních knih uvádí u mlýnů, k nimž náležely louky a polnosti práva na odebírání vody k jejich zavlažování.⁸⁸ To je doložitelné nejen u mlýna v Benátkách, ale také u dalších mlýnů např. u mlýna v Dolním Újezdě.⁸⁹

Podhánění luk mizí postupně ve dvacátém století. Důvodem k vymizení jsou politické změny v Českých zemích a na ně navázané změny v zemědělství. Nástup komunistické strany, na něj navázané zřizování

⁸⁷ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 503.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 607.

⁸⁸ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 606.

⁸⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond ONV Litomyšl, karton 604.

Jednotných zemědělských družstev, pokles počtu soukromých zemědělců a scelování pozemků vedly k ústupu od určitých způsobů obhospodařování zemědělsky využitelné půdy. Umělé zavlažování luk postupně v jednotlivých obcích zanikalo. Zbytky využívání vody k zavlažování luk jsou v některých obcích patrné dodnes. Podhánění luk u Morašic je doložitelné ze zbytků zavlažovacích zařízení. Pozůstatky zařízení jsou v terénu patrné i u obce Tržek.⁹⁰

⁹⁰ Obec Morašice (online 15. 3. 2014) dostupné z: <http://www.morasice.cz/historie>
Obec Morašice (cit.: 15. 3. 2014) dostupné z WWW:
www.morasice.cz/sites/default/files/Ob%25C4%258Dasn%25C3%25ADk%2520%25C4%258D.%252012.doc&ei=joFVU5PZJMnm4QS8p4GwDA&usg=AFQjCNFgCiBnN2-J605E7LYBpTYbSYXIHg

9. Vývoj vodního hospodářství na správním obvodu Svitavy

9.1. Mlynářství

Počátky provozování mlýnů v oblasti sahají do středověku. Mlýny byly budovány v okolí řeky Svitavy a i na jejích přítocích, jakým je např. Radiměřský potok. Radiměřský potok je jeden z příkladů vodních toků, jejichž vodnost umožňovala budování vodních mlýnů. Mlýny budované na Radiměřském potoce v České Radiměři i Moravské Radiměři⁹¹ byly stavěny přímo na potoce, oproti mlýnům na řece Svitavě, které potřebovaly pro svůj provoz mlýnské náhony, jaké byly vybudovány pro mlýny např. v České Dlouhé.

Mlynářství mělo pro některé obce velký význam, příkladem je dnešní obec Radiměř, jejíž německý název Rothmühl je dle některých autorů odvozován od mlynářské živnosti. Odkazováno je rovněž na nejstarší z radiměřských mlýnů mlýn Ruth⁹². K počátku 19. stol. bylo v České a Moravské Radiměři v provozu 14 mlýnů, z toho 8 v české a 6 v moravské části. V první polovině 19. stol. přibyl patnáctý mlýn - palírna v moravské části. Pro snadnější vyžití doplňovali mlynáři svou živnost dalšími pracemi připojenými k mlýnu. Ze čtrnácti původních mlýnů jich třináct valchovalo len, u tří byla provozována pila. Období rozkvětu pěstování lnu v letech 1740 až 1860, znamenalo pro radiměřské mlynáře další možnost obživy, protože v obci fungovalo přes 600 tkalcovských stavů. Valcha na plátno vydělávala přes léto i více jak 600 zlatých, a to asi za dobu osmi týdnů. Přes instalaci valch na všechny mlýny fungující v době počátku rozvoje pěstování lnu, nestačila jejich kapacita krýt potřebu. Toto období znamenalo nejen rozkvět pěstování lnu a jeho tkalců, ale těžili z něj i radiměřští mlynáři. V druhé polovině 19. stol. se stává stále těžším pro mlynáře udržet mlýn v provozu při velikosti konkurence. Reakcí na to jsou modernizace mlýnů, jednou z variant je neomezovat se na

⁹¹ Česká Radiměř a Moravská Radiměř dnes tvoří jednu obec s názvem Radiměř.

⁹² Ruth mühl

pohon vodním kolem, ale doplnit ho nebo nahradit jiným druhem pohonu např. parním strojem nebo později spalovacími motory. V dvacátých letech 20. stol. jsou u šesti mlýnů evidovány turbíny, které nahradily původní vodní kola.⁹³ Pět mlýnů přibralo ke své činnosti také výrobu elektrické energie. Výroba elektrické energie umožnila mlýnům další způsob obživy, nicméně období slávy radiměřských mlýnů končilo. Mezi světovými válkami ukončily svou činnost čtyři z nich. Během druhé světové války vyhořel nejmladší z mlýnů a nebyl již obnoven. Konec druhé světové války a odchod převážně německého obyvatelstva obce přežilo deset funkčních mlýnů. Mlynářské práce pokračovaly, ale jednotlivé mlýny postupně zanikaly. Poslední z radiměřských mlýnů, mlýn zvaný Hoapm, přestal fungovat až v 80. letech dvacátého století. Radiměřské mlýny neměly význam jen pro samotnou obec. V těchto mlýnech bylo mleto obilí i z okolních obcí, zejména po zrušení nařízení o mlýnských hostech. Toto nařízení znamenalo, že sedláci z určité obce měli povinnost nechat semlet své obilí v přesně daném mlýně. Tato problematika se týkala radiměřských mlýnů a obce Vendolí, která měla určené mlýny v Březové nad Svitavou. Radiměřské mlýny neměly delší náhony, ale pro jejich potřeby docházelo k úpravám toku a koryta Radiměřského potoka. Byly budovány jezy a měnil se tok potoka.⁹⁴ Na změnu toku potoka se odkazovalo i názvosloví, kdy místa bývalého toku byla označována jako divoký tok a nový jako mlýnský potok.⁹⁵

Mlýny v Březové nad Svitavou a obcích, jež jsou dnes součástí tohoto města, ležely na řece Svitavě a jejich existence je doložená již od středověku, ale jejich další vývoj se od mlýnů v Radiměři lišil. Ve městě Březové n. Svitavou a jí podřízených obcích existovalo na přelomu 18. a 19. stol. několik, dle pramenů menších mlýnů, které mlely tzv. březovskou mouku. V České Dlouhé, obci podřízené Březové n. Svitavou, dnes její součástí, provozovalo činnost 5 mlýnů. Místní mlýny mlely v devatenáctém století mouku a šrot nejen z místního obilí, ale bylo sem dováženo zrna i z oblasti Prostějovska. V 19. stol. je na řece Svitavě v oblasti okolo Březové n. Svitavou v provozu 11 obilních

⁹³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 113.

⁹⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 113.

⁹⁵ HABERHAUER Oskar: *Vodní kola a kolové mlýny v Radiměři*, Göppingen 2000, s. 5-18.

mlýnů. Mlynářská činnost v České Dlouhé zanikla v souvislosti s výstavbou vodovodu pro Brno. Mlýny se nacházely v blízkosti zdrojové oblasti I. Březovského vodovodu, a proto byla snaha ze strany brněnských vodáren jejich činnost omezit či zastavit. Brněnské vodárny postupně vykoupily jednotlivé mlýny a získaly tím také jejich vodní práva.⁹⁶ Žádný z mlýnů na Dlouhé ani v Muzlově⁹⁷ v době zprovoznění vodovodů v roce 1913 již neexistoval.⁹⁸

Kromě těchto dvou oblastí existovaly mlýny i v dalších obcích, tyto dvě obce jsou však uváděny jako ty, které měly vliv i mimo danou obec. Další mlýny jsou uváděny pro Hradec n. Svitavou (v tehdejších pramenech Gráňdorf), Vendolí, Brněnec, Moravskou Chrastovou aj. V oblasti Svitavska neexistuje v pramenech podobný soupis jako pro oblast litomyšlskou. Zvláštním územím je zde Opatov, kde byly provozovány minimálně čtyři vodní mlýny. Oblast Opatova je však historicky řazena pod Litomyšl a vývoj jejích mlýnů stejně jako rybníků odpovídá vývoji Litomyšlska.⁹⁹

Zvláštní složkou zde je Daubkův mlýn v Brněnci. Tento mlýn byl původně papírnou (viz. část práce věnovaná papírnám). V 19. stol. byl přebudován na obilní mlýn. Tento parní mlýn se stal jedním z největších v celé habsburské říši a je uváděn mezi největšími podniky na Svitavě. Fungoval také za první republiky a jistá omezení jeho činnosti znamenal až nástup KSČ k moci roku 1948.¹⁰⁰ V současnosti je tento mlýn provozován firmou NOBRS s.r.o. vlastněnou PENAM a.s.¹⁰¹

⁹⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 109.

⁹⁷ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 116.

⁹⁸ Kronika Březové n. Svitavou. S.

⁹⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 607.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli: fond OÚ Litomyšl, karton 555.

¹⁰⁰ HRADILOVÁ D.: Podnikatelská rodina Daubků, In: Středočeský sborník historický 37/2011, s. 66 – 87.

¹⁰¹ PENAM a.s 2013, (cit: 17.2.2014) dostupné z www: <<http://www.penam.cz/cs/svet-penam/pro-novinare-a-media/tiskove-zpravy/aktuality-penam-a-s-naplňuje-strategii-stat-se-mlýnsko-pekařenskou-jednickou.html>>

9.2. Odběry vody

Odběr vody pro hospodářské účely se mimo jinde uvedené podniky týkal zejména podniků ve městě Svitavy a Březová n. Svitavou či obcích Brněnec, Moravská Chrastová a Opatov. Mezi první odběratele vody patřily místní pivovary ve Svitavách a v Březové. Od 18 století se v oblasti rozvíjel textilní průmysl a na něj navázaná výroba. Pro jejich potřeby byla odebírána voda z toku Svitavy, v případě podniků v Opatově z Třebovky.¹⁰² Odběry z řeky Svitavy začaly být problematické po vybudování I. březovského vodovodu, jehož brněnští zřizovatelé se snažili omezit odběr vody z řeky. Podnikatelé, provozující svou živnost u toku řeky Svitavy, také patřili mezi odpůrce zřízení vodovodu. Löw-Beerova továrna v Brněnci byla jednou z těch, které měly svedenu vodu z řeky do areálu továrny. Mezi dalšími uživateli vody Svitavy je vedena Baderova továrna v Moravské Chrastové a Daubkův parní mlýn v Brněnci.¹⁰³ Odběr vody u podniků zaniká se změnou struktury průmyslu a omezením zdejšího zejména textilního průmyslu. V současnosti je nástupce tehdejší Löw-Beerovy továrny, továrna Vítko, jediným odběratelem evidovaným u Povodí Moravy v tomto území. Poslední evidovaný odběr je k roku 2008 v hodnotě 33,6 tis m³, který je vedený v současné době jako ukončený, přičemž od devadesátých let do roku 2008 má výrazně klesající tendenci.¹⁰⁴

¹⁰² Pamětní kniha Opatova. S. 20.

¹⁰³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond ONV Svitavy, karton 663.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 121.

¹⁰⁴ Materiály Povodí Moravy s.p. v držení autora.

9.3. Papírny

Oblast správního obvodu Svitavy byla v minulosti pro papírenské účely využívána výrazně více než oblast Litomyšle. Na toku Svitavy bylo ve vymezeném území provozováno šest papíren. Centrem papírenského průmyslu byla oblast v okolí Březové n. Svitavou.

První papírnu po proudu Svitavy a nejspíše nejstarší byla papírna provozovaná v Dlouhé (České Dlouhé)¹⁰⁵. Záznamy o ní pocházejí ze 17. století a je uváděna i jako dodavatel papíru pro Brno, protože brněnská papírna padla za oběť běsnění třicetileté války. Mělo se jednat o jednu z větších papíren na našem území. Provozována byla po celé 18. století, z něhož je k roku 1790 doložena žádost majitele papírny K. Musila o zastavení výstavby konkurenční papírny na řece Svitavě v Zářečí. Papírna i na konci 18. stol. prospívala a patřila mezi větší české papírny, což lze doložit i při jejím srovnání s dalšími dvěma konkurenčními papírnami na Svitavě v Podlesí a Zářečí, které produkovaly dohromady maximálně 300 balíků papíru oproti téměř dvěma stům balíkům z Dlouhé. Osud papírny v Dlouhé se naplnil v 19. století, kdy už nebyla schopná konkurovat strojním papírnám a její výroba klesala a v polovině 19. stol. již některé roky nepracovala. Od roku 1885 měla její budova formu obilního mlýna. Její celkový zánik znamená rok 1924, kdy vyhořel obilní mlýn, zbudovaný z bývalé papírny a již nebyl obnoven.¹⁰⁶

Mezi Březovou n. Svitavou a Brněncem se nacházely tři papírny, po proudu Svitavy byly rozmístěny první v Zářečí, druhá v Podlesí a třetí v Brněnci. První papírna v Zářečí vznikla na samém konci 18. století. Od osmdesátých let 18. stol. probíhaly přípravy na její vybudování. Obtíže zde způsobovaly poměry v okolí řeky Svitavy, z níž byla náhonem přiváděna voda a obyvatelé města Březová spolu s dalšími uživateli vody z řeky Svitavy. Březovští se obávali možných škod způsobených případnou další úpravou na toku Svitavy. Při svých snahách o zastavení výstavby uvádějí nejčastěji obavu

¹⁰⁵ Dnes součást Březové n. Svitavou

¹⁰⁶ KUČERA M.: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy* In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 60-63.

z velké vody. Tyto stížnosti byly podporovány rovněž zástupci papírny na Dlouhé, které k tomu vedla obava z konkurence. Její poloha v blízkosti řeky Svitavy skutečně nabízela možnost ohrožení stavby v případě vystoupení vody z břehů. V době výstavby bylo již v oblasti na řece vybudováno 11 obilních mlýnů a dvě papírny, které omezovaly další ekonomické využití vodního toku. Mlynáři ze Zářečí stavbu papírny povolili s tím, že řeka v daných místech má dostatečný spád, umožňující její využití pro pohony papírenského mlýna. Papírna fungovala po celé 19. století, počátkem 20. stol jí převzala firma *Arona a Jakoba Löw-Beera synové*, která jí ovšem byla brzy nucena předat Brněnským vodárnám, které v zdrojové oblasti březovského vodovodu skupovaly objekty u řeky Svitavy, vlastníci vodní právo. Tímto skončila existence papírny.¹⁰⁷

Papírna v Podlesí vznikla z jirchářské valchy roku 1783 krátce před papírnou v Zářečí. Neměla dlouhou historii, již roku 1807 byla přebudována k původnímu účelu. Roku 1820 jí Karel Schütz opět přebudoval na papírnu a od tohoto roku vlastnil papírny v Podlesí i v Zářečí. Nechal vybudovat nový přívod vody a papírnu zmodernizoval. Ta poté fungovala až do roku 1871, kdy jí kupuje Josef František Daubek, který ji začlenil mezi své obilní mlýny.¹⁰⁸ Tím zaniká papírna v Podlesí, i když její definitivní zánik jako stavby znamená až požár roku 1921, který spálil mlýn zbudovaný z bývalé papírny. K povinnostem majitelů papírny patřilo ve vztahu k řece Svitavě udržovat odtok vody u papírny a starat se o břehy řeky.¹⁰⁹

Papírna v Brněnci existovala jen krátce po dobu padesáti let od roku 1805 do roku 1855. V roce 1854 byla tato papírna přebudována na přádelnu vlny firmou *Arona a Jakoba Löw-Beera synové*. Zajímavostí této papírny je, že při jejím zbudování musel její provozovatel František Diebl podepsat

¹⁰⁷ KUČERA M.: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy* In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 65-67.

¹⁰⁸ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond ONV Svitavy, 663.

¹⁰⁹ KUČERA M.: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy* In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 65-67.

prohlášení, že jí nikdy nepřebuduje na obilní mlýn. Tato papírna byla největší ze zmíněných a bylo v ní zaměstnáváno na osmdesát lidí, nicméně se nejednalo o prosperující podnik, což byl jeden z důvodů jejího zániku.¹¹⁰

Poslední dvě papírny se nacházely v obci Rozhraní a není k nim mnoho informací. První vznikla roku 1839 a již roku 1868 neprovozovala svojí činnost. Druhá z papíren nebyla nikdy uvedena do provozu.¹¹¹

9.4. Regulace vodních toků a protipovodňová opatření

K účelovým úpravám vodních toků docházelo již ve starších obdobích historie. K prvním úpravám patří odvádění vody do svitavského městského příkopu, tato činnost však měla fortifikační význam. Ke skutečně rozsáhlejším změnám vodních toků se začalo přikračovat až v 19. stol. První snahy o změnu vodního toku se týkaly řeky Svitavy. Úpravy jejího toku souvisely s jeho napřimováním a začínaly nejdříve v prostoru města Svitavy s jeho nejbližším okolí. Úpravy rovněž obsáhly drobné přítoky v prostoru města Svitav, které byly svedeny z povrchu do podzemí. První změny byly prováděny v 19. stol. a postupně se šířily s rozvojem a rozšiřováním města Svitav. V roce 1907 došlo k úpravě a regulaci toku řeky Svitavy, do které bylo zapojeno nejen město Svitavy, ale rovněž obce Čtyřicet Lánů a Hradec n. Svitavou.¹¹² Ve dvacátých letech 20. stol. takto zanikly cenné meandry řeky Svitavy mezi jejím pramenem a rybníkem Rosnička. Roku 1937 byla provedena regulace toku v prostoru

¹¹⁰ KUČERA M.: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy* In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 68-70.

¹¹¹ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Historie a současnost podnikání na Svitavsku*, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku, Žehušice 2003, s. 119.

¹¹² FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 161.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 118

Hradce n. Svitavou a Čtyřiceti Lánů, která navázala na předchozí činnost v této oblasti.¹¹³

Zvláštním složkou při zkoumání změn vodních toků na Svitavsku je výstavba březovských vodovodů, u kterých bylo již při projektování požadováno, aby bylo upraveno koryto řeky Svitavy a některých jejích přítoků. Vzhledem k tehdejšímu znečištění vody v řece bylo navrhováno utěsnění jejího koryta z důvodů zabránění infiltrace vody do zvodní, z nichž měla být čerpána pitná voda, čerpaná voda by byla v takovém případě znehodnocena. Úprava měla postihnout řeku Svitavu v oblasti nad prameništěm až k Hradci nad Svitavou a její přítoky v dolních částech toku, kdy vstupují do údolí, jímž Svitava protéká. Takovýto rozsah regulací toku nebyl realizován, došlo k úpravám toků, ale nebyla utěsněna koryta toků. Tyto úpravy navázaly již na předchozí změny, způsobené výstavbou železniční dráhy Brno – Česká Třebová, protože těleso dráhy se křížilo s korytem vodního toku a ten musel být z tohoto důvodu sveden stranou od tělesa dráhy. Úpravy z důvodu výstavby dráhy se dotkly též úseku u Březové n. Svitavou.¹¹⁴ Úpravy koryta Svitavy byly na programu i při výstavbě druhého březovského přivaděče. Bylo přikročeno k již dříve plánovanému svedení Svitavy do betonového koryta, jak bylo plánováno na začátku století. Plánovány byly dílčí úpravy toku, které třeba v případě regulací v Muzlově narazily na brněnský odpor, pro který nebyl spor do druhé světové války vyřešen a po jejím skončení se vzhledem k zániku Muzlova stal bezpředmětným.¹¹⁵

Důsledkem těchto opatření byla původně meandrující řeka Svitava vedena zpevněným přímým korytem, které chránilo zdrojové území vodovodů před infiltrací nečistot z řeky. Toto koryto umožňuje toku Svitavy odvádět vodu rychle a bez zpomalení z oblasti okolo jímacího území, stejně jako na dalších místech toku kde je tok sveden do betonového koryta. Komplikace vytváří

¹¹³ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 208.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 109.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 119.

¹¹⁴ HONS J.: *Stavba státní dráhy Brno-Česká Třebová ve stavebních oddílech Blansko-Semanín*, In: *Dějiny vědy a techniky* č. 2, 1985, s. 95,99.

¹¹⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 117.

ukončení betonového koryta, protože v těchto místech u Dlouhé přechází tok do nezpevněného a neupraveného koryta, neumožňujícího v případě vyšších průtoků stejný průtok, jako upravené koryto řeky. V některých místech je dodnes patrné původní koryto řeky Svitavy. Při terénním výzkumu byly v blízkosti silnice mezi Banínem a Březovou n. Svitavou u železničního viaduktu nalezeny fragmenty pravděpodobně původního koryta řeky Svitavy.¹¹⁶

Velká povodeň roku 1997 nastolila otázku stavu protipovodňové ochrany na řece Svitavě a jejích přítocích. Krátce po skončení povodní byla vytvořena komise, která se měla zabývat možnými opatřeními. Byla řešena hlavně protipovodňová opatření na horním toku řeky. Došlo k úpravám koryta Svitavy, retenčních schopností rybníku Rosnička a výstavbě poldrů a 2 retenčních nádrží u Svitav u areálu na Vějíři a v oblasti Lačnova.¹¹⁷

9.5. Vývoj rybníkářství ve správním obvodu Svitavy

Rybníkářství na Svitavsku nedosahovalo srovnatelného významu s rybníkářstvím na Litomyšlsku. Ve správním obvodu Svitavy se sice nachází soustava opatovských rybníků, která ovšem patřila k litomyšlskému panství a její vývoj je popsán v rámci vývoje litomyšlského rybníkářství.

Rybníkářství na Svitavsku je spjato s městem Svitavy, jehož okolí mělo předpoklady pro budování větších vodních ploch, a které bylo také za tímto účelem využíváno. Počátky rybníkářství na Svitavsku sahají do středověku. V tomto období se však jednalo spíše o vodní nádrže, primárně určené k napouštění příkopu tvořícího součást městského opevnění. Město Svitavy podléhalo olomouckému biskupství, jehož činnost v oblasti rybníkářství se zde projevila v 16. stol. za biskupa Stanislava I. Thurza.¹¹⁸ Dostupné prameny, poskytující informace o období, ve kterém vykonával funkci olomouckého

¹¹⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 118.

¹¹⁷ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 354.

¹¹⁸ HURT, R.: *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. 1. díl*. Ostrava, 1960. 274 s.

biskupa, zmiňují u Svitav nově vybudovanou soustavu rybníků. Svitavy a jejich okolí tímto zasáhl rozvoj rybníkářství typický pro toto období. Tento rozvoj pokračoval až do konce 16. stol., kdy jsou doloženy nově vybudované rybníky. Svitavské rybníkářství mělo vývoj, odpovídající trendům v Českých zemích. Svitavy podléhaly olomouckému biskupství, které patřilo mezi rozšiřovatele rybníční sítě, ale jeho činnost v této oblasti zaostávala za činností Kostků z Postupic na sousedním Litomyšlsku. Na rozvoj 16. století navázalo těžké období třicetileté války a postupná stagnace v druhé polovině 17. stol. Osmnácté století znamenalo úpadek i svitavského rybníkářství, který se projevil postupným snižováním počtu rybníků. K roku 1800 je doloženo vysušení a přeměna vodních ploch v zemědělskou půdu. Průmyslový rozvoj města a jeho rozšiřování v devatenáctém století znamenal zánik dalších rybníků v okolí města nebo změnu jejich využití na místa pro rekreaci či jako zásobárny vody pro podniky ve městě.¹¹⁹ V současnosti v oblasti existuje větší množství rybníků jen na sever od Svitav, hlavně v soustavě opatovských rybníků. Většina významných rybníků zde je provozována Rybářstvím Litomyšl s. r. o.¹²⁰

Tab. 3: Rybníky provozované Rybářstvím Litomyšl s. r. o. na území SO ORP Svitavy¹²¹

	Rybníky:
1	Bukový
2	Černý
3	Čtyřicet Lánů
4	Hvězda
5	Hvězdička
6	Lačnovský
7	Mušlový
8	Nový
9	Nový man. 1
10	Nový man. 2
11	Nový man. 3 (U Drůbežárny)
12	Pařez

¹¹⁹ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 41.

¹²⁰ Poskytnuto Rybářstvím Litomyšl s.r.o. v držení autora.

¹²¹ Poskytnuto Rybářstvím Litomyšl s.r.o. v držení autora.

13	Svitavský Dolní
14	Sychrovec
15	Terčový
16	Vidlák
17	Zádolský

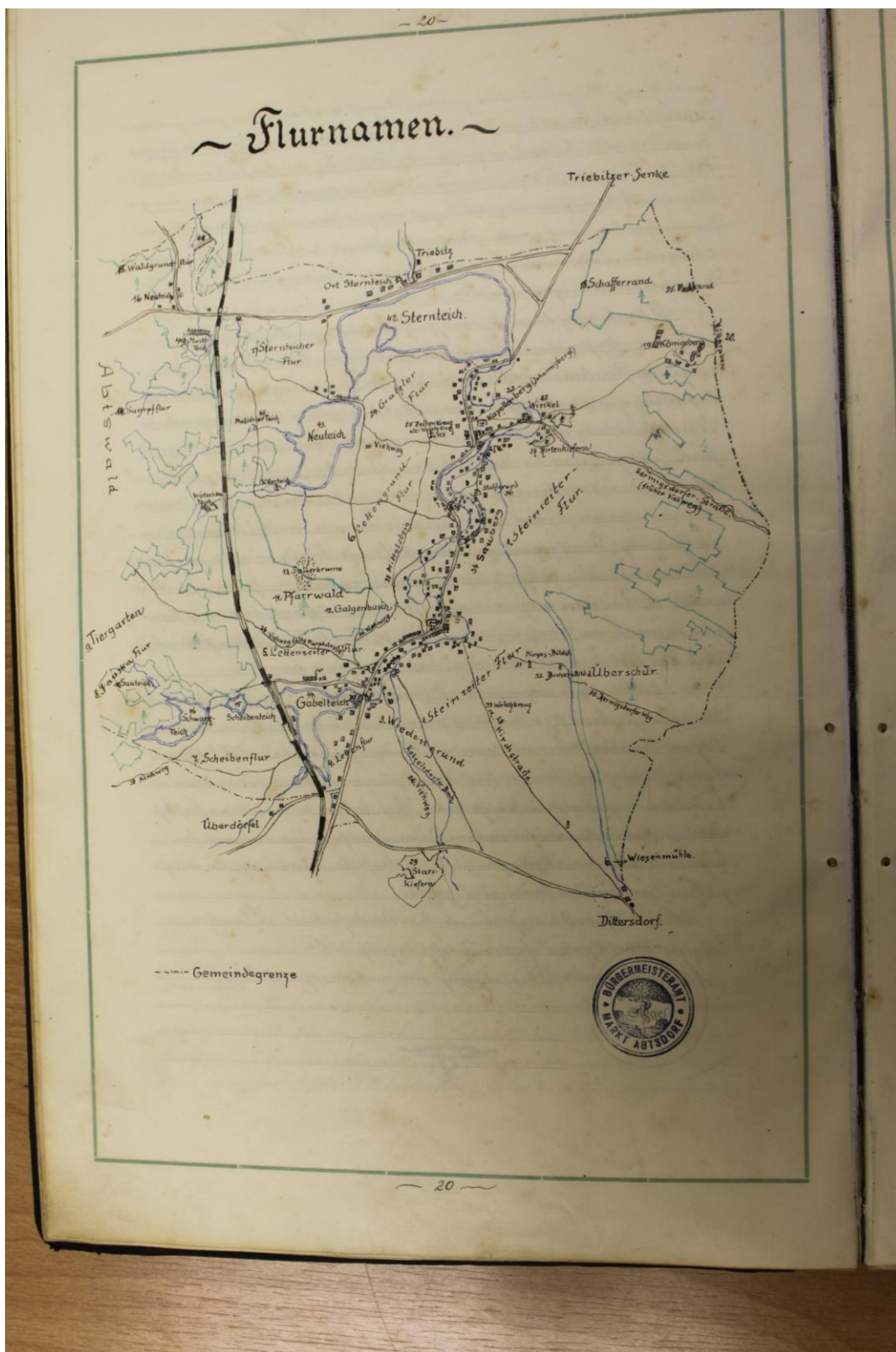
9.5.1. Soustava Opatovských rybníků

Největší dochovaná rybníční soustava v rámci vymezeného území. Soustava rybníků, napájená tokem Třebovky či jejími drobnými přítoky (Nový p., Černý p., Mikulecký p., Zádolský p. aj.), nacházející se v okolí obce Opatova. V okolí obce bylo dle vojenského mapování osmnáct rybníků. Pamětní kniha Opatova zmiňuje 11 konkrétních rybníků (zmíněny jsou také dva rybníky u obce Opatovec, které budou uváděny v rámci této soustavy) a v dalších případech uvádí jen množné číslo rybníky. Tato pamětní kniha udává počet rybníků u Opatova číslem třicet, přičemž nejsou započítány rybníky Sychrovec a Pařez u sousední obce Opatovec. Uváděný počet zahrnuje oněch jedenáct konkrétně zmiňovaných rybníků a dalších 18 rybníků bez pojmenování., přičemž třicátý rybník není nikde určen. Ze zaznamenaných rybníků je osm uvedených jako velké rybníky. Jedná se o dnešní rybníky Hvězda, Vidlák, Nový, Mušlový, Terčový, Černý, Pařez a Sychrovec. Vzhledem k značnému počtu rybníčních nádrží v této lokalitě jim bude věnována zvýšená pozornost a prostor v této práci. Pro jejich množství budou rovněž rozděleny do několika zvláštních soustav podle přítoku Třebovky, který protéká všemi nebo alespoň některými rybníky soustav, vyčleněných z Opatovských rybníků.¹²²

¹²² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 203.

SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 1485.

SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, kniha 4046.

Obr.6: Plán Opatova s vyznačenými zaniklými a existujícími rybníky z třicátých let 20. stol.¹²³

¹²³ Pamětní kniha Opatova, s. 20

Počátky této soustavy jsou ve 14. stol. kdy vzniká největší a nejdůležitější rybník Hvězda. V 15. a 16. stol. byly vybudovány další rybníky soustavy např. Mušlový. Spolu s jednotlivými rybníky docházelo k budování menších rybníků a haltýřů. Některé z menších třecích a sádkových rybníků v oblasti byly vybudovány v 17. století, není ovšem až na výjimky specifikováno, o které rybníky se jedná. Jedním z takto vybudovaných rybníků je Terčový rybník. Počet malých rybníků se měnil a v době 19. stol. měly některé z nich přejít do rukou majitelů z Opatova a okolních osad. V opatovské pamětní knize vyjmenovává její autor šest funkčních rybníků, zde se jedná o údaje z třicátých let 20. stol. Některé ze zaniklých rybníků byly ve dvacátém století obnoveny např. Mušlový r. a došlo i k budování nových rybníků malých rozměrů.¹²⁴

9.5.1.a Soustava Nového potoka

Soustava Nového p. je nejstarším doloženým místem mezi opatovskými rybníky, které bylo využíváno k rybníkářské činnosti. Prošla změnami, co se týče počtu i velikosti jednotlivých rybníků. Počet rybníků této soustavy se během vývoje měnil. Dle map I. voj. mapování byl Nový potok a jeho přítoky zdrojnicí pro šest rybníků. Z velkých rybníků se jednalo o rybník Hvězda (Stern Teich) a Nový rybník (Neuer Teich). Dalšími rybníky byly do současné doby zachované dva malé rybníky na západ od Nového r. a dva malé rybníčky na jih od Nového r., jejichž existenci v pozdější době nelze prokázat. Mohlo by se jednat o dva rybníky označované jako farské rybníky, které náležely do vlastnictví opatovské fary a nacházely se v blízkosti farského lesa. Tyto rybníky měly sloužit k chovu pstruhů pro potřeby fary. Rybníky leží nebo ležely na toku Nového p. či jeho bezejmenných přítoků. V rybníce Hvězda se stéká Nový potok s řekou Třebovkou.

Rybník Hvězda je největším z rybníků opatovské soustavy s rozlohou 79 hektarů¹²⁵, jeho rozloha udávaná ve dvacátých letech 20. stol je větší, uváděné

¹²⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 203.

SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 1484-1485.

¹²⁵ ŠTEFÁČEK S.: *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 87.

údaje k rozloze činí 82 hektarů.¹²⁶ Je také s odstupem největším rybníkem v celém zájmovém území, protože rozloha dalších velkých rybníků je na polovičních hodnotách. Leží na toku Třebovky. Rybník Hvězda je také nejstarším doloženým rybníkem v okolí Opatova. Počátky jeho historie se datují od roku 1378, kdy dal Albert ze Šternberka, tehdejší litomyšlský biskup, podnět k jeho založení.¹²⁷ Rybník byl založen na pozemcích litomyšlské kapituly, kterou nástupce Alberta ze Šternberka musel odškodnit.¹²⁸ V průběhu jeho existence došlo k jeho úpravě, kdy byla navýšena hráz, a došlo k zvednutí vodní hladiny, voda zaplavila rozsáhlé ploché okolí rybníka. Je proto udáván jako příklad jednoho z případů navýšení hráze s kladným výsledkem. Úprava velikosti hráze proběhla v polovině 17. stol., v době kdy opatovské rybníky náležely k litomyšlskému panství rodu Trautmannsdorfů. Navýšení hráze Hvězdy proběhlo z popudu Fridricha z Trautmannsdorfu.¹²⁹ Rybník byl až do konce 19. století využíván systémem, kdy do něj byly na dva roky nasazeni kapři a po jejich vylovení následovalo letnění rybníčního dna. Od konce 19. stol. bylo přikročeno k intenzivnějšímu využívání a fáze letnění byla vynechána. Rybník Hvězda nesloužil pouze jako rybochovný, voda z něj byla používána pro pohon pily, umístěné pod hrází rybníka. Prameny z přelomu 19. a 20. stol. uvádí u Hvězdy funkce rybochovnou, akumulární a protipovodňovou. Rybník je zmiňován jako reservoár vody pro hospodářské využití v Opatově. Jako rybochovný je rybník využíván i v současné době, rybník je obhospodařován Rybářstvím Litomyšl s.r.o.¹³⁰

Druhým rybníkem této soustavy je Nový rybník (35 ha)¹³¹. Není možné doložit dobu založení tohoto rybníka. První zmínky o jeho existenci pocházejí z roku 1685, ale roku 1670 byla založena osada Nový rybník, určovaná jako

¹²⁶ Pamětní kniha Opatova, s. 23-24.

¹²⁷ HURT, R.: *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. 1. díl.* Ostrava, 1960. s.61.

¹²⁸ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, [VI], Východní Čechy, Praha, 1989, str. 146.

¹²⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 203.

SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 1485.

¹³⁰ Materiály Rybářství Litomyšl s.r.o. v držení autora.

¹³¹ ŠTEFÁČEK S.: *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 176.

bydliště pro porybné a dělníky na Novém r., proto je pravděpodobné, že Nový rybník byl zbudován před rokem 1670, i když Zelinka se domnívá, že by mohl být většího stáří a uvádí možnost jeho vybudování v 16. stol. Jeho velikost měla být původně menší a k jeho zvětšení mělo dojít v době, kdy litomyšlské panství přebrali Valdštejnové. Rybník byl využíván kromě rybochovných účelů i k rekreaci. Zajímavostí je, že Nový r. není zaznamenán na mapách III. vojenského mapování, ale jsou zde vyobrazeny jeho hranice, pravděpodobně tento rybník existoval, jen byl v době mapování letněn. Nový r. je také jeden z mála rybníků, který byl i v současné době letněn, poslední zaznamenané letnění proběhlo v roce 2007.¹³²

V současnosti je součástí soustavy rybník Rebelant, který se nachází jihozápadně od Nového r. za železniční tratí Brno – Česká Třebová. Rybník s tímto názvem není doložitelný v pramenech. Na II. vojenském mapování je na rozdíl od dalších mapování v těchto místech zobrazen malý rybník a mohlo by se jednat o stejnou vodní plochu. Soupis rybníků v pamětní knize Opatova neuvádí takový rybník, ale je zde popisován Wotschkův rybník, který se měl nacházet jihozápadně od Nového r. Tento rybník je však uváděn jako zaniklý. Stejně tak je mezi zaniklými veden Killer Teich (Killerův r.), který se nachází mezi Novým r. a železniční tratí na stejném vodním toku jako Wotschkův r. Zmiňovaný Killerův r. je udáván jako plánovaný na obnovení a měl po obnovení sloužit k chovu pstruhů. Posledním rybníkem soustavy je Bukový r., který je nejspíš shodný s rybníkem Malicher Teich udávaným v německy psaných zdrojích. Bukový r. jako jediný z menších rybníků této soustavy nebyl vysušen a byl využíván ve své rybochovné funkci.¹³³

V prostoru mezi hrází Nového r. a r. Hvězdou se nachází několik malých rybníků. V okolí r. Hvězdy se měly nacházet malé rybníky nspecifikovaného počtu a místa a mohlo by se jednat o předchůdce těchto rybníků. Počet

¹³² Roku 2007 byl vybudován další z malých rybníků v této lokalitě. Materiály Rybářství Litomyšl s.r.o. v držení autora.

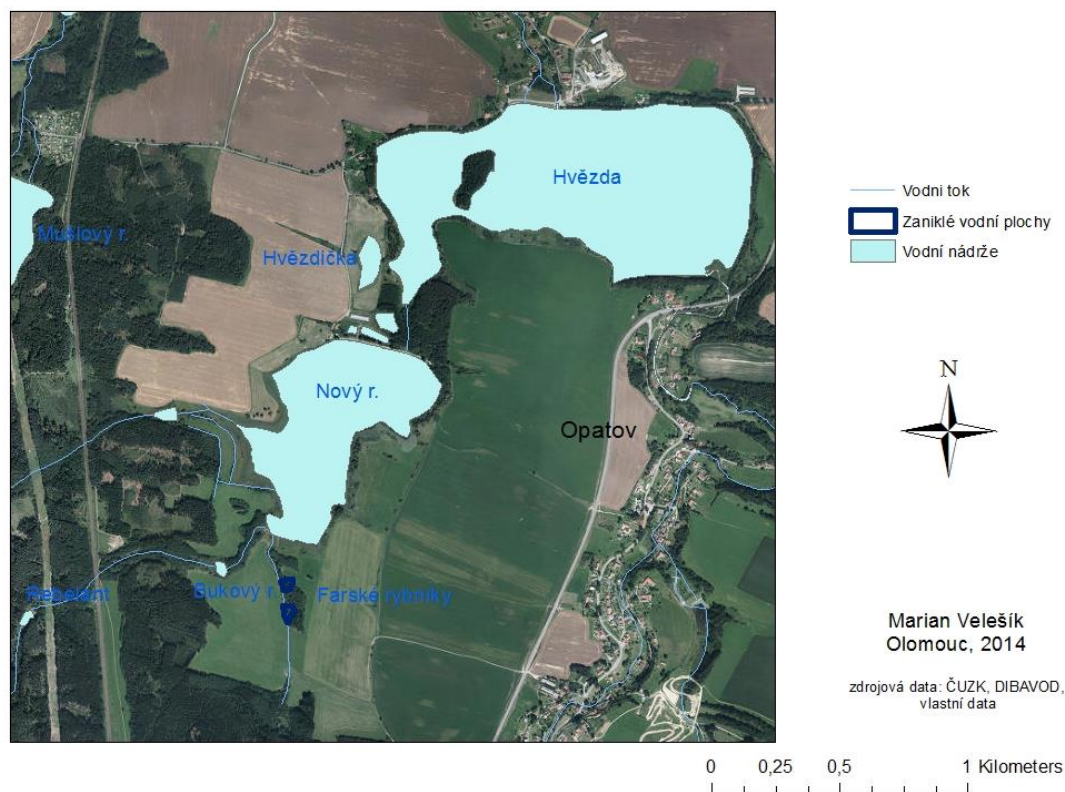
¹³³ Pamětní kniha Opatova, s. 30-31.

existujících malých rybníků se mění, v nedávné době¹³⁴ byl jejich počet zvětšen.

Při terénním výzkumu jsem v oblasti proti proudu jednoho z toků vtékajícího do Nového r. objevil v malém remízku pod tzv. Farským lesem fragmenty hráze. Výše proti proudu uváděného vodního toku byly nalezeny rovněž pozůstatky terénních úprav, které by spolu se zmíněnými fragmenty mohly být bývalými farními rybníčky. Těto hypotéze odpovídá k nim uváděná poloha pod tzv. Farským lesem. Výše položený z rybníčků je znatelný podle antropogenních úprav terénu. Nachází se zde prohlubeň o šířce přibližně 15 m a nespecifikovatelné délce vzhledem k hustotě místního porostu. Protéká jí malý vodní tok, který při hranici prohlubně vtéká do potrubí, které se nachází v zemním valu lemujícím spodní část prohlubně. Z toho usuzuji, že se jedná o pozůstatek jednoho z rybníků. Spodní rybník má znatelnější hráz, která má stále patrný původní výtok. Těleso bývalé hráze je v jejím okraji překonáváno vodním tokem, u kterého je obtížné říci, zda vodní nádrž protékal nebo ji obtékal, protože místní porost neumožňuje dostatečný průzkum lokality bez předchozího odstranění překážek. Fragmenty hráze u bývalého výtoku mají šířku 3,4 m a výšku od dnešního povrchu 1,3 m. Celá tato lokalita se nachází u malého remízku v blízkosti Nového rybníka a má zejména ve spodní části podmáčený terén. Celkově je lokalita špatně prostupná a neumožňuje dostatečný průzkum pro husté porosty vrb, trnek a dalších křovin.

¹³⁴ Roku 2007 byl vybudován další z malých rybníků v této lokalitě. Materiály Rybářství Litomyšl s.r.o. v držení autora.

Soustava Nového potoka

Obr. 7: Soustava Nového p.

9.5.1.b Soustava Černého potoka

Černý potok napájel v době vytváření I. vojenského mapování tři rybníky. Rybníky Schwarze Teich, Scheiben T. a Gabel T.¹³⁵ (dnešní Černý r., Terčový r. a Vidlák) byly hlavními rybníky soustavy, kromě těchto rybníků lze do soustavy zařadit násadové rybníčky, pod hrází r. Vidlák. Tyto rybníky nenapájel jen Černý potok, ale i řeka Třebovka, do níž se potok pod hrází Vidláku vlévá. Rybník Vidlák je největším rybníkem soustavy a informace o něm jsou datovány nejméně do 17. stol., kdy je tento rybník zmiňován v kupní smlouvě z 26. května 1692. V 19. stol. byl ovlivněn stavbou dráhy Česká Třebová – Brno (1849), protože drážní těleso bylo vedeno přes okrajové části rybníka. Dlouhodobým důsledkem bylo zmenšení rozlohy rybníční plochy, protože oddělené části dnes již nejsou součástí vodní plochy. Černý r. je nejstarším

¹³⁵ Pamětní kniha Opatova. s. 20.

z těchto rybníků, protože jeho hospodářské využití se dá datovat od doby panování Kostků z Postupic, což znamená od 15. - 16. stol. Terčový r. je mladší. Popisován je jako jeden z menších rybníků, založených za panství Trautmansdorffů v 17. stol.¹³⁶ Plocha těchto rybníků byla využívána k rybničnímu hospodářství od doby jejich vzniku dodnes a není u nich doložena změna účelu využití pozemků, na nichž se nacházejí. Rybníčky se nacházely v obecní zástavbě. V soupisu rybníků v opatovské pamětní knize se uvádí, že zde bylo sedm sádkových rybníčků. Patrné jsou nejen na mapách I. vojenského mapování, ale rovněž na mapách Stabilního katastru, i když jich zde není zakreslen udávaný počet. Do dnešní doby se žádný z rybníčků nedochoval, jako sádky přestaly být používány za panství Valdštejnů. Jejich parcely byly pronajímány zájemcům. Po první světové válce bylo rozhodnuto o prodeji jednotlivým zájemcům a od roku 1921 přikročeno k prodeji původně sádkových rybníčků. Přejít do rukou nových vlastníků znamenal zánik všech sádkových rybníčků. Svinský rybník (něm. Sauteich) je posledním rybníkem, který je přiřazen k této soustavě. Nacházel se v lese severozápadně od Černého r. na přítoku Černého potoka. Na mapách vojenských mapování jej není možno nalézt. Nesloužil k chovu ryb, ale byl využíván v rámci chovu vepřů, protože v jeho okolí byla chována černá zvěř. Na účel jeho využití odkazuje i jméno rybníka. Při terénním výzkumu byla v severozápadní oblasti nad Černým r. objevena nejspíše hráz původního Svinského rybníka, konkrétně fragment hráze sloužící jako lesní cesta s viditelnými pozůstatky dřívějšího rybničního dna. Bývalé dno rybníka odkazuje na předchozí funkci této lokality, protože v době návštěvy se na něm držela znatelná vodní hladina o výšce 10 - 20 cm dle místa měření, a to v období bez většího dešťových srážek. Dno za 1,5 m vysokou hrází bylo v jejím okolí pokryté vodní hladinou narušovanou ostrůvky mokřadních rostlin a ve větší vzdálenosti přecházející v křovinatý vrbový porost, neumožňující odhadnout původní rozsah rybníka. Po proudu toku vytékajícího z této lokality mezi jeho ústím do Černého r. se nachází podmáčená, stromy a křovím porostlá rovina, ukončená zvýšeninou náhle přerušující údolní útvar potoka se znatelnými antropogenními úpravami a

¹³⁶SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 1485.

malým průlomem pro odtok vody. Navršený útvar má dnes šířku přesahující 2 m a jeho výška se liší. Z vnější strany má zkosený charakter, který je shodný po celé délce asi 30 metrů. Z obou stran je tento val ohraničen mokřinami, přičemž z vnější strany se jedná o rákosím porostlé mokřady, plynule přecházející v Černý rybník. Z vnitřní strany (teoreticky z návodní strany) se za valem nachází bažinatý terén v délce a šířce několika desítek metrů (20 – 30m), který u hráze/valu přechází místy v otevřenou vodní hladinu. Zemní útvar by mohl být fragmentem hráze nespécifikovaného rybníku, protože dle zmínek z pramenů k dějinám Opatova se v okolí nacházelo větší množství drobných vodních nádrží, které nemusejí být zahrnuty ve výčtu opatovské Pamětní knihy ani v jiných dochovaných zdrojích.¹³⁷

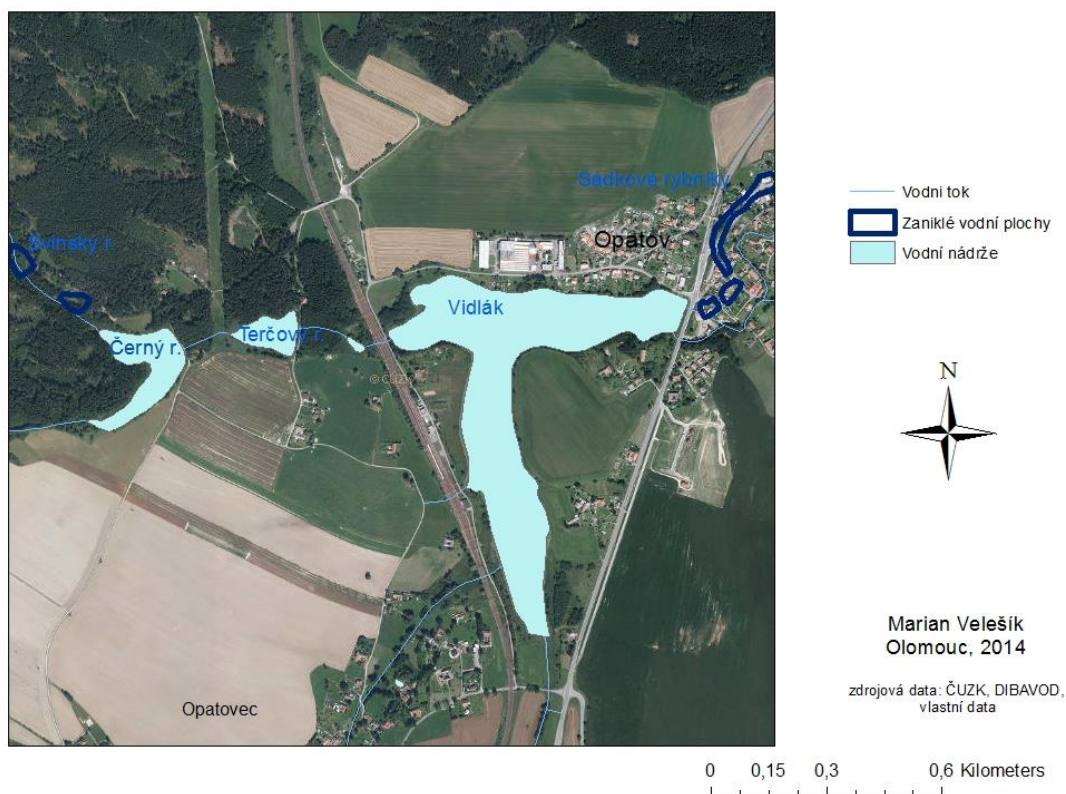
Největší z rybníků Vidlák (21 ha)¹³⁸ nebyl využíván jen k rybochovným účelům, v období dvacátých a třicátých let je popisováno i jeho využití jako rekreačního místa. Rekreační využití se neseťkávalo se sympatiemi provozovatele - litomyšlského rybářství, proto také nebyly u rybníka zřízeny žádné stálé stavby pro rekreační účely z obavy před zákazem ze strany rybářů. Dalším využitím tohoto rybníka bylo spojeno s místní mlékárnou, která odebírala led z rybníka pro svoji potřebu. Tato činnost ustala až roku 1931 vybudováním mrazírny v mlékárně. Doloženo je jeho využití i v rámci protipovodňových opatření, když při oblevě roku 1931 nedokázal zadržet vodu, která se přelila přes hráz do Opatova. Následovaly nespokojené reakce ze strany opatovských obyvatel, kteří se dožadovali uzavření stavidel, jež byla rybníční správou po povodni otevřená k vypuštění rybníka. Dnes slouží rybník jako rybochovný, závlahový a k odběrům vody.

Dnes je tato soustava tvořena Černým r., Terčovým r. a r. Vidlák.

¹³⁷ Pamětní kniha Opatova, s. 23-31.

¹³⁸ ŠTEFÁČEK S.: *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 315.

Soustava Černého potoka

Obr. 8: Soustava Černého potoka

9.5.1.c Soustava Mikuleckého potoka

Rybníky na Mikuleckém potoce se nachází mimo území obce Opatov, na katastrálním území sousední obce Opatovec. Skládá se z rybníků Sychrovec a Pařez. Vodu z nich odvádí Mikulecký potok do r. Vidlák. Tyto rybníky jsou doložené od konce 16. stol. Oba náležely litomyšlskému panství, a to jako rybochovné rybníky. Z dostupných pramenů není známé, že by některý z těchto rybníků byl někdy vysušen. Rybníky Pařez a Sychrovec jsou zachovány dodnes a slouží svému účelu.¹³⁹

9.5.1.d Soustava Zádolského potoka

Dle I. vojenského mapování ležely na Zádolském potoku čtyři rybníky. Největším z nich byl Muschel Teich (česky Mušlový r.) někdy též nazývaný

¹³⁹ Pamětní kniha Opatova, s. 23-31.

Musil Teich (Musilův r.). Tento rybník byl a je největším ze soustavy a také nejvýznamnějším. Jeho doba založení je nejspíše v období panství Kostků z Postupic, protože styl stavby jeho hráze odpovídá typu rybníků, stavěných v tomto období.¹⁴⁰ Jeho existence však není nepřetržitá, protože v 19. stol. nesloužil rybník svému účelu a jeho dno bylo pronajímáno pro zemědělské účely jako louka. Příčinou jeho dočasného zániku bylo protržení hráze po velké průtrži mračen roku 1860¹⁴¹. Dno rybníka sloužilo jako louka ještě ve dvacátých letech 20. stol., protože v soupisu opatovských rybníků je uváděn jako vysušený a pronajímáný sedlákům z okolí. K obnovení rybníku došlo až po druhé světové válce, k roku 1950 je v obecní kronice stále uváděn jako vysušený, v devadesátých letech zmíněn jako existující, ale bez uvedení data obnovy. Po proudu Zádolského rybníka se nacházely tři menší, přibližně stejně velké rybníčky, z nichž se dochoval do dnešních dnů jen jeden. Německé zdroje uvádějí název jen pro první rybník po proudu Zádolského p. od Mušlového r. jako Klementův r. Prostřední rybník je Zelinkou odhadován jako jeden z rybníků, založených Kostky z Postupic, odvozuje to dle rozměrů hráze, stejně jako u Mušlového rybníka. Po určitou dobu pravděpodobně neexistoval žádný z rybníků na Zádolském p. Protože žádný z nich není uvedený jako funkční v soupisu opatovských rybníků, ani jeden z malých rybníků není zaznamenán na mapách III. vojenského mapování. Menší rybníčky byly pravděpodobně zřízeny v 17. stol. jako třecí či sádkové rybníky. Jediný z existujících rybníčků je druhý rybník po proudu Zádolského p. od Mušlového rybníka, jeho obnovení navazuje na obnovení Mušlového rybníka.

Z rybníků na Zádolském potoce tedy existují v současnosti dva, Mušlový rybník a druhý z rybníčků, a jsou využívány k rybochovným účelům a Rybářství Litomyšl s.r.o. jej označuje názvem Zádolský.¹⁴²

Soustava opatovských rybníků byla a je největším rybničním komplexem v zájmovém území. Funkční rybníky jsou využívány převážně jako rybochovné

¹⁴⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 203.

SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 1485.

¹⁴¹ Pamětní kniha Opatova, s. 30-31.

¹⁴² Materiály Rybářství Litomyšl s.r.o. v držení autora.

Rybářstvím Litomyšl s.r.o. Potvrzené jsou rovněž funkce závlahové, retenční aj. Soustava Opatovských rybníků byla místem dřívějších sporů o vodu a v současnosti dochází rovněž k dalším nesrovnalostem, týkajících se rybníků. Střetávají se zde ekonomické zájmy Rybářství Litomyšl s.r.o. a ochránců přírody ze svitavské organizace Rybák Svitavy, kteří se snažili, aby tato lokalita získala status v rámci ochrany přírody. V současné době rybníky nemají status v rámci ochrany přírody a vzhledem k odporu litomyšlských rybářů se nejspíše v dohledné době na této situaci nic nezmění.

9.5.2. Svitavská soustava

První rybníky či malé nádrže jsou místními historiky datovány do doby vzniku města a městského opevnění, kdy měly sloužit k napouštění městského příkopu, protože průtok řeky Svitavy v blízkosti jejího pramene byl k tomuto účelu nedostačující. Na starších mapových dílech lze najít vodní plochu v oblasti dnešního Malého náměstí, jedná se o rybník Schwemmteich. Mohlo by se jednat o rybník, jehož původním účelem byla právě akumulace vody pro fortifikační potřeby města. Jeho poloha v blízkosti městských hradeb a příkopu by tomu nasvědčovala. Jeho funkce se pravděpodobně neomezovala na akumulaci vody pro obranné potřeby města, ale sloužil nejspíše i jako rybochovný rybník. Jeho zánik souvisí nejspíše s rozšiřováním Svitav v 19. stol. a ztrátou funkcí, pro které byl vybudován. Na II. vojenském mapování je ještě zakreslen, na mapách III. vojenského mapování jej už není možno nalézt. Schwemmteich je také uváděn mezi rybníky, ze kterých měl brát vodu mlýn Kastenmühle. Při mlýnu Kastenmühle se nacházel nejméně jeden blíže nespecifikovaný rybník.¹⁴³

Z 16. stol. pocházejí zprávy dokládající existenci rybníků na severozápad od Svitav směrem k obci Javorníku. K roku 1534 je v těchto místech doložena existence Šibeničního rybníku (něm. Galgenteich). Dalším rybníkem zde byl Selský r. ležící v těsné blízkosti Šibeničního r. Oba ležely na Studeném p., což je jeden ze zdrojových toků řeky Svitavy. Dle I. vojenského

¹⁴³ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 41.

mapování protékal Studený p. třemi rybníky, dva z nich byly výše zmiňované rybníky. Třetí rybník není zmiňován v pramenech, a z mapy nelze najisto určit přesně, který rybník je Šibeniční r., Selský r. a třetí nejmenovaný r. Jisté je, že rybníky se již nevyskytují na pozdějších mapových dílech. U těchto rybníků je jednou z odhadovaných funkcí napájení rybníků u Kastenmühle v případě nedostatku vody v těchto rybnících.¹⁴⁴

Západně od těchto rybníků se nacházel, Hanko Mothls Thomteich, jehož zdrojem vody byl pravděpodobně zde protékající bezejmenný potok. První zmínka o existenci Thomteichu pochází z roku 1547, kdy vedlo město Svitavy spor s obyvateli obce Vendolí, ležící jihozápadně od Svitav, kteří procházeli přes tento rybník. Dle pramenů byl rybník využíván jako reservoár vody pro Mothlův mlýn. Pozdější historie se shoduje na třech rybnících na Studeném p. Zvláštním rybníkem je rybník, který se měl nacházet v oblasti dnešního vodárenského lesa, ležícího jihozápadně od centra města. Jeho existence není jistá, ale odkazy na něj jsou v německé historii města. Není zaznamenán na žádném z mapování. Mapy nezobrazují ani žádné podklady odkazující na jeho předchozí existenci, je proto složité potvrdit ji, případně určit jeho umístění v terénu a využití. V době zřízení vodáren a ochranného pásma v oblasti již určitě neexistoval. Z 16. stol. je doložen Mlýnský rybník (Mühlteich), který se nacházel v prostoru Wolkerovy aleje. Je připomínán jako chovný děkanský rybník, ale vzhledem k jeho názvu nelze vyloučit další funkci vázanou na mlýn. Vysušen byl v osmdesátých letech 19. stol.¹⁴⁵ Posledním z neexistujících rybníků je Pivovarský rybník. Nacházel se před dřívější tabákovou továrnou v místech dnešního koupaliště. Jeho účel je odvoditelný z jeho názvu, šlo o nádrž, z níž se odebírala voda pro potřeby svitavského pivovaru. Zaniká ve 20. stol. a na jeho místě vyrostl areál svitavského koupaliště.¹⁴⁶

¹⁴⁴ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 41.

¹⁴⁵ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 41.

¹⁴⁶ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 138.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond ONV Moravská Třebová, karton 759.

Níž po proudu potoka, vytékajícího z vodárenského lesa, než měl ležet výše popsany Thomteich, dnes leží Lánský rybník (7ha¹⁴⁷), který je jedním z nejmladších větších rybníků na Svitavsku. Nachází se asi ve stometrové vzdálenosti od městské zástavby. Tento průtočný rybník je stále využíván.

9.5.2.a Lačnovská soustava

Ze svitavské soustavy lze vyčlenit lačnovskou soustavu. Důvodem je dřívější nezávislost obce Lačnov¹⁴⁸ na městě Svitavy a také existence několika rybníčních nádrží v obci a jejím okolí. Dalším důvodem je zjednodušení a zpřehlednění svitavské soustavy. V samotném Lačnově existovalo několik menších vodních ploch. Z 16. stol. pocházejí zprávy o Starém rybníku, ale další informace o něm chybí. Od 17. stol. jsou datovány informace o rybníčcích Cihelný (k roku 1640) a Tunkel (k roku 1620). Podrobnější informace k nim chybí, ale o jejich dřívější existenci věděl svitavský historik Karl Lick z počátku 20. století, který udává u některých malých svitavských rybníků rybochovnou funkci a je proto pravděpodobné, že do této skupiny patří i zmíněné rybníky. Zprávy o nich z pozdějších zdrojů jsou chudé a nejspíše zanikly v 18. stol. nebo počátkem století devatenáctého. Rybník označený jako Tunkelteich je zakreslen na I. voj. Mapování, druhý rybník, který se měl nacházet v jeho blízkosti, chybí a na pozdějších mapových dílech není už ani jeden z nich. Místní historici odkazují na možnou existenci rybníka v areálu, který později náležel firmě TOS. Není však prokazatelně podložena jeho existence, a pokud se zde rybník skutečně nacházel, byl již před rokem 1800 vysušen a využíván jako louka. U Lačnova je uváděn i rybníček v oblasti pramenů Svitavy, Rybníček bez známého jména se rozkládal v zamokřené oblasti nazývané Wasserried.¹⁴⁹ V současnosti se v oblasti pramenů Svitavy rozkládá malá vodní plocha, není prokazatelné, zda se jedná o tutéž vodní plochu nebo o obnovenou stavbu, či o nádrž vybudovanou na jiném místě než dřívější rybníček. Většina drobných lačnovských rybníků zanikla a jejich pozemky

¹⁴⁷ ŠTEFÁČEK S.: *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 128.

¹⁴⁸ Dřívější Moravský Lačnov

¹⁴⁹ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 41.

posloužily k jinému využití. V dnešní době je v zástavbě městské části Lačnov jeden rybník nazývaný Lačnovský a využívaný Rybářstvím Litomyšl s.r.o. Tento rybník navazuje na již dříve existující vodní plochu, patrnou již na I. vojenském mapování. Může se jednat o nástupce jednoho ze zmíněných rybníků (Starý r., Cihelný r.). Jako jeden z mála rybníků má dohledatelný manipulační řád. V severní část Lačnova po levé straně silnice vedoucí ze Svitav u jejího křížení se silnicí I/35, se nachází malá zarostlá vodní plocha, která je nejspíše pozůstatkem dřívější vodní stavby, protože na jejím místě ve starých mapách je značen drobný rybník.

Největšími rybníky svitavské soustavy byly tři rybníky v prostoru severně od Svitav. Jsou jimi dosud existující Svitavský r. (15 ha)¹⁵⁰, Rosnička (15 ha)¹⁵¹ a patří sem rovněž zaniklý Špitálský rybník, který je nejspíše totožný s Lačnovským r. z I. voj. mapování, i když dnes existuje rybník nesoucí toto jména, ale nacházející se v jiných místech. První dva jsou též označovány jako Horní r. a Dolní rybník. Zdrojnicí pro všechny byla řeka Svitava. Z původních rybníků se dochoval jen Svitavský rybník. Rybník Rosnička byl nově zbudován na místě dřívějšího menšího rybníka, nesoucího název Černý r. (Schwarzteich). Černý r. i Špitálský r. byly zřízeny před rokem 1538.¹⁵² Soustava byla později doplněna Svitavským rybníkem. Všechny tři jsou patrné na mapách I. voj. mapování, ale na pozdějších mapách se vytrácí rybník nejnižší po proudu a není ani nijak zmiňován v písemných pramenech. Černý r. byl v letech 1928 – 1929 přebudován a zvětšen. Připojen k němu měl být Krejčovský rybník, který nebyl dosud na vojenských mapách lokalizován. Takto vznikl současný rybník Rosnička, který byl od počátku využíván pro rekreaci svitavských obyvatel.¹⁵³ Rybníky Rosnička a Svitavský jsou někdy spolu s Lánským r. spojovány do jednoho celku s opatovskými rybníky a uváděny jako svitavsko-opatovská soustava.

¹⁵⁰ ŠTEFÁČEK S.: *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 269.

¹⁵¹ ŠTEFÁČEK S.: *Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2010, s. 232.

¹⁵² FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 41.

¹⁵³ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 194.

V současné době existují ve Svitavách tři funkční rybníky větší velikosti, a to Lánský r., Svitavský r. a Rosnička.¹⁵⁴ Funkční jsou rovněž dva malé rybníčky, jeden se nachází v části města, pojmenované Svitavy – Lačnov a je označován jako Lačnovský rybník¹⁵⁵. Druhý nad rybníkem Rosnička proti proudu řeky Svitavy v blízkosti jejího pramene. Dle nápisu na tabuli se jedná o chovný rybník, ale nachází se na místě označovaném jako usazovací nádrž r. Rosnička.

9.5.3. Soustava Bělského potoka

Tato soustava rybníků ležících na toku Bělského p. sestávala z pěti malých vodních nádrží. Tři se nacházely v Bělé nad Svitavou a dva v Brněnci. Sloužily nejspíše jako zásobárny vody. Pro tuto variantu mluví u bělských rybníků jejich poloha v centru obce a v těsné blízkosti místního statku. Rybníky této soustavy až na jednu výjimku v Bělé n. Svitavou zanikly. V současnosti existuje jen jeden z rybníků, u kterého není jisté, zda se jedná o původní rybník nebo o rybník obnovený na místě staršího rybníka. Ve stejné lokalitě se v současnosti nachází i staré obecní koupaliště, pravděpodobně na místě jednoho z malých rybníků. Oba rybníky v Brněnci rovněž zanikly, jejich existence mohla souviset s průmyslovou činností v Brněnci. Zdejší průmyslové podniky, mlýny, papírny aj. potřebovaly pro svou činnost odebírat vodu, tedy i vodu z brněneckých rybníků. Ani jeden z rybníků dnes neexistuje, v obci je patrné místo po pravé straně silnice směrem od Bělé n. Svitavou, které je zamokřené s periodickou vodní hladinou, mohlo by se proto jednat o pozůstatek rybníků.

9.5.4. Soustava Březová nad Svitavou – Dlouhá

Na počátku 19. století se zde nacházely dva rybníky (větší s názvem Peter Teich). Peter Teich existoval jistě již v 18. stol, protože je zaznamenán na

¹⁵⁴ Materiály Rybářství Litomyšl s.r.o. v držení autora.

¹⁵⁵ Dtto.

I. vojenském mapování. Jednalo se o sádkové rybníky, pro pěstování pstruhové násady. Nacházely se na severozápadním okraji obce v dnešním směru na Svitavy. Zdrojem vody pro ně byla řeka Svitava, respektive mlýnský náhon, od ní vedoucí. Dalším rybníkem byl Quellenteich zřízený v rámci stavby železniční dráhy Česká Třebová – Brno jako zásobárna vody. Tento rybník měl zdroj vody v pramenech, vyvěrajících v této pramenné oblasti. Zánik rybníků znamenal budování Březovských vodovodů, kdy se rybníky ocitly v ochranném pásmu zdrojové oblasti. Quellenteich je zmiňován v rámci zkoušek čerpání vody I. březovským vodovodem, při kterém mělo dojít k jeho vysátí. Před uvedením vodovodu do provozu byl zrušen Quellenteich, stejný osud potkal oba sádkové rybníky, které byly odkoupeny od majitele a zrušeny.

9.5.5. Soustava v Hradci nad Svitavou

Soustava v Hradci nad Svitavou je tvořena dvěma rybníky o malé rozloze, které se nacházejí na jižním konci obce u zákrutu řeky Svitavy, ze které odebírají vodu pro své napájení. Rybníky jsou pravděpodobně patrné jen na II. voj. mapování, kde mohou být shodné s malou vodní nádrží v jižní části Hradce. Není o nich zmínka ani v starších německy psaných pramenech.¹⁵⁶ Proto nelze s jistotou doložit jejich delší existenci. V současné době jsou stále využívány a jeden z rybníčků byl v době zkoumání¹⁵⁷ vypuštěn.

U Hradce n. Svitavou se nachází malý rybníček u osady Nový Svět (katastrální území obce Radiměř, na hranici kat. území Hradce n. Svit. a Radiměře), který leží již za hranicí hradeckého katastru. Má krajínotvornou funkci. Stejně jako u rybníčků v Hradci n. Svit. nejsou důkazy a jeho existenci na starých mapách či v historických pramenech.

Posledním rybníkem v blízkosti Hradce n. Svitavou je malý rybník u obce Vendolí. Nachází se mimo obecní zástavbu na jih od obce v její jihovýchodní části v blízkosti silnice na Hradec n. Svitavou. Rybník je situován mezi poli v místě zvaném „U rybníčku“. Na mapách vojenských mapování není zaznamenán, což nemusí být dáno jeho neexistencí, ale jeho malou velikostí,

¹⁵⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond ONV Svitavy, karton 129.

¹⁵⁷ Leden 2014.

kteřá dle terénního zkoumání nepřesahuje 10 x 10 m. Jedná se o malý luční rybník pravděpodobně nebeského charakteru. Účel jeho existence je nejasný a nepodařilo se jej dohledat, pravděpodobně se jednalo o funkci zavlažovací, protože se nachází mezi poli v rovinaté části Vendolí, kde je provozována zemědělská činnost. Při terénním průzkumu bylo zjištěno, že rybník pravděpodobně již řadu let neslouží svému účelu a připomíná spíše zamokřenou louku jen s periodickou vodní hladinou.

V blízkosti obce Hradec n. Svitavou u obce Banín se nachází uměle navržený násep přes údolí a tok Banínského potoka, který je tvarem a rozměry velmi podobný hrázím menších rybníků zkoumaných v zájmovém území (Jarošov, Opatov aj.). V současnosti slouží jako cesta a tuto funkci měl již v 19. století. Jeho stáří není známé regionálním historikům a nedá se určit, zda se jedná o podobnost náhodnou nebo o fragment hráze neexistujícího vodního díla, které by však muselo zaniknout nejspíše už před začátkem 18. stol.

9.5.6. Rohozenská soustava

Rohozenská soustava je další z menších soustav, tvořených jen malým počtem vodních nádrží, které nedosahují velikosti velkých chovných rybníků. Všechny rybníky v soustavě odebíraly vody z Rohozenského potoka či jeho bezejmenných přítoků. Počet rybníků v obci se měnil. V době vzniku I. vojenského mapování se v obci nacházely čtyři rybníční nádrže. Všechny byly situovány v jižní části obce. Jednalo se o dva rybníky a dva malé rybníčky, které se na rozdíl od rybníků nacházely na bezejmenném přítoku Rohozenského potoka. Jedním z rybníků byl rybník Dolní, který se nacházel v jižní části obce u hranice její dnešní zástavby a v současné době stále existuje. Proti proudu byl dle I. vojenského mapování i podle II. vojenského mapování druhý rybník podobné velikosti, teoreticky mohl nést jméno Horní r. Nacházel se přímo v obci v místech pod rohozenským kostelem. Není patrný na III. vojenském mapování a rovněž není zmiňován v mladších pramenech k dějinám obce.

Dva malé rybníčky, vyobrazené na prvním I. vojenském mapování, nejsou již patrné na novějších mapových dílech a nebyly nalezeny ani pozůstatky jejich existence.

Na druhém pravém bezejmenném přítoku Rohozenského potoka se v současnosti nachází malý rybník, vzniklý v období posledních 50 let. Posledním rybníkem Rohozenské soustavy je rybník Panský, jehož existence je v pramenném materiálu doložena s jistotou až ve 20. století. Nachází se v severozápadní části obce v blízkosti pramene Rohozenského p

9.6. Zásobování vodou

Oblast správního obvodu Svitavy měla v problematice zásobování vodou výhodu oproti jiným oblastem Českých zemí ve své poloze v ústecké synklinále. Vydatnost místních vodních zdrojů vedla k jejich využití i subjekty mimo tento region.

9.6.1. Město Svitavy

Obyvatelé města Svitav měli do poloviny 19. stol. dvě možnosti v odebírání vody pro své potřeby. První možností bylo vlastnictví studny, která dávala jejím vlastníkům jistou nezávislost při využívání vodního zdroje. Ti, kteří u svého domu studnu neměli, byli odkázáni na městskou kašnu Sv. Floriána, která pro tyto účely fungovala až od roku 1783. Před výstavbou barokní kašny byla tato část svitavských obyvatel nucena využívat pramen, který se nacházel v místech budoucí kašny, případně odebírat vodu z alternativních zdrojů ve větší vzdálenosti.

Řešení otázky dodávky pitné vody bylo jedním z hlavních úkolů představitelů města Svitavy, které se v průběhu 19. století rychle rozrůstalo. První ze zdrojů vody byl vybrán v oblasti na jih od Svitav, kde se nacházel v této době již zaniklý rybník, nazývaný Janko Mothels Thomteich, tato oblast byla německy nazývána Sigmundfried. Z této lokality vedlo dřevěné potrubí, dodávající vodu do kašny na náměstí a do městského pivovaru. Tento vodovod

dodával městu vodu z jedné z na vodu bohatých oblastí v okolí města a využívání této oblasti k vodohospodářským účelům mělo delší tradici. Příkladem je rybník Thomteich, mlýn, jehož vlastníkem byl Janko Mothel a využívali ji rovněž obyvatelé bydlící v okolí, zejména zdejší sedláci. Výstavba dřevěného vodovodu se zde nesečkala se sympatiemi některých z místních sedláků, je zde doložen i případ, kdy došlo k rozsekání dřevěného potrubí vodovodu. Spory byly vedeny i o vlastnictví pramenů, které napájely vodovod a jež se nacházely na soukromé louce. Spory byly vyřešeny zdárně pro město a původní dřevěný vodovod se v osmdesátých letech 20. stol. stal po rekonstrukci základem pro svitavský vodovodní systém. Zásahu na výběru této lokality měl Adolf Fridrich, hlavní inženýr hydrologického oddělení Moravského zemského stavebního úřadu. Voda byla do vodovodu dodávána rovněž z hlubokých studní na severozápad od města za dnešní Pražskou ulicí, které byly vybudovány později než vodovod od pramenů z luk Sigmundfried. Po rekonstrukci tvořily tyto zdrojnice od roku 1885 hlavní dodavatele svitavské vodovodní sítě. Řešení nebylo dlouhodobé pro malou propustnost a již od roku 1886 byly zkoumány alternativní možnosti na získání vody. Bylo zpracováno několik návrhů, které nabízely buď modernizaci a rozšíření stávajícího vodovodu nebo výstavbu nového. Z finančních důvodů byla provedena první varianta. Rozšíření se dočkala větve, vedoucí z městských luk za Pražskou ulicí a město spolu s městským pivovarem za ní zaplatilo 41 000 zlatých. Při této rekonstrukci je uváděna vydatnost zdrojů vodovodu hodnotou 1000 m³ na den.¹⁵⁸

Pro Svitavy nebyla ani tato varianta dlouhodobá a 7. března 1899 rozhodlo městské zastupitelstvo o výstavbě nového vodovodu. Uvažovány byly varianty přivádění vody z okolních obcí Vendolí, Radiměř nebo Dětrřichov. Vybrána byla varianta vodovodu z Radiměře, ale nebyla realizována a roku 1904 byla definitivně odmítnuta. Náhradní variantou byl projekt ing. Rudolfa Pfistera na vodovod z tzv. Kostelních luk na jih od města nad dnešním Lánským rybníkem. Roku 1907 byl schválen projekt vodovodu, který měl

¹⁵⁸ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 166,167.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond ONV Moravská Třebová, karton 2079.

dodávat vodu nejen pro Svitavy a jejich předměstí, ale i pro obce Čtyřicet Lánů a Hradec n. Svitavou. Součástí projektu byl plán na regulaci řeky Svitavy. Mezi prosincem 1911 a listopadem 1912 byl tento projekt zrealizován v podobě výstavby nového vodovodu. Zprovoznění vodovodu mělo za důsledek také to, že staré studny na Poličské ulici a u ulice Pražské přešly pod správu pivovaru. Účelnost vodovodu obyvatelé Svitav ocenili zejména v suchých létech 1921 a 1922.¹⁵⁹

K dalšímu rozšíření došlo mezi roky 1951 – 1971, kdy došlo ke zbudování vrtů na Olomoucké ulici, které měly průměrnou hloubku 120 m. Nový zdroj zásoboval vodou nejen Svitavy, ale také obec Kamenná Horka. Poslední nový zdroj pitné vody zřídilo město v prostoru městské části Čtyřicet Lánů roku 1974.¹⁶⁰

9.6.2. Obce správního obvodu Svitav

Obce svitavského správního obvodu měly za zdroje pitné vody až do 20. století studny nebo povrchové zdroje vody. Plány na zbudování obecních vodovodů mimo Svitavy jsou spojené zejména s vznikem I. březovského vodovodu. První návrhy souvisely s obavou o pokles spodní vody při zprovoznění zmíněných vodovodů, který by znamenal nedostatek vody ve studních. Proto byla mezi vznášenými požadavky při jednání o výstavbě vodovodu uváděna možnost napojení okolních obcí na vodovod z Březové nebo vybudování vlastního vodovodu na náklady města Brna či s jeho příspěvím. Realizace takových požadavků narazila na odpor Brna, které je v průběhu jednání smetlo ze stolu. Obce si své vlastní vodovody začaly zřizovat ve dvacátých a třicátých letech, navazovaly na snahu bohatších obyvatel o výstavbu vlastních soukromých vodovodů např. v Radiměři. V obcích okolo jímacího území Březovských vodovodů byla snaha o využití místních vodních zdrojů, ale komplikace při jednáních s Brnem a politické změny vedly k posunu výstavby vodovodů do období po druhé světové válce.

¹⁵⁹ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 166,167.

¹⁶⁰ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 167.

Příkladem může být výstavba vodovodu v obci Banín v padesátých letech. Změny v následujících letech už měly jen malý nebo lokální charakter.¹⁶¹

9.6.3. Březovské vodovody – voda pro Brno

Nejvýznamnějším případem zásobování vodou v oblasti správního obvodu Svitav jsou březovské vodovody. I. a II. březovský vodovod odvádějí vodu mimo zájmové území do vodovodního systému města Brna, pro jejich význam a vliv na vývoj vodního hospodářství v oblasti, není možno březovské vodovody v rámci tématu zásobování vodou vynechat.

Postupný růst města Brna, spojený s rozšiřováním a připojováním příměstských částí, vedl v 19. stol. k hledání nového zdroje vody, který by pokryl požadavky tohoto hospodářského a průmyslového centra. Dosavadní zdroje vody, kterými byly studny a vodovody z Kartouz a z Cimplu nestačily krýt spotřebu. Brněnský vodovodní systém byl v sedmdesátých letech doplněn o pisárecký vodovod, který byl poté několikrát upraven a rozšířen. Nový zdroj vody neřešil dlouhodobě problémy s dodávkami kvalitní pitné vody pro město Brno. Jako řešení bylo vybráno nalezení nového zdroje vody, který měl nahradit starší vodovody a dodávat obyvatelům města dostatečné množství hygienicky nezávadné pitné vody. Při hledání nového zdroje pitné vody byla věnována značná pozornost možnosti využít zdroje podzemních vod, do té doby poslední zřízený vodovod z Pisárek využíval upravenou vodu z řeky Svratky. Zkoumány byly na prvním místě varianty v blízkosti města Brna, které ovšem z různých důvodů nesplňovaly požadavky. Hlavními parametry byla vydatnost nového zdroje, hygienická nezávadnost a významnou roli hrála rovněž vzdálenost od města Brna, protože jejím zvětšováním se potenciální stavba komplikovala a narůstala její cena. Průzkum v širším okolí Brna, přesněji v Moravském krasu a v Josefském údolí u Adamova nepřinesl požadovaný výsledek, pro výkyvy ve vydatnosti, nedostatečné množství a jejich

¹⁶¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 109.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 110

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 116.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 122.

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 663.

čistotu. Neúspěšné byly rovněž pokusy s vrty u Víkova, severozápadně od Letovic. Nevyhovující zdroje v okolí Brna vedly k hledání potencionálního zdroje do větší vzdálenosti od města Brna. Roku 1886 se poprvé objevují úvahy o možnosti využití pramenů v oblasti Březové nad Svitavou. Varianta využití pramenů u Březové byla zpočátku odmítána s odůvodněním značné vzdálenosti zdrojové oblasti od města Brna. Roku 1889 byla tato varianta navržena znovu, když se za ní postavil prof. Alexandr Makowsky, který se účastnil zkoumání výše zmíněných návrhů. Jeho názor byl podnětem k hlubšímu zkoumání březovské pramenné oblasti.¹⁶² Průzkum prokázal skutečnost, že prameny v pramenné oblasti u Březové nad Svitavou jsou jedny z nejvydatnějších pramenů vyvěrajících v české křídové pánvi, ale dokonce i na celém území Čech a Moravy. Průzkumu oblasti se věnoval zastánce využití této lokality prof. Makowsky. Zkoumány byly jednotlivé prameny, kterých se v pramenné oblasti vyskytovalo několik. Jako zdroje byly uvažovány prameny u Quellhütten (osada v katastrálním území obce Banín), prameny u Petrova mlýna (též Petrovy prameny) v České Dlouhé, Sulkovy prameny v Zářečí (součást obce Brněnec), prameny u Mor. Chrastové a Nádražní prameny.¹⁶³ Prameny, jejichž vydatnost se v některých případech pohybovala přes 100 l/s, splňovaly požadavky na vydatnost, průzkumem bylo zjištěno, že splňují i hygienické požadavky na čistotu vody. Z důvodu potřeby podrobnějšího průzkumu pramenů bylo rozhodnuto o vybudování pokusného jímacího zařízení. Místo stavby bylo vybráno nedaleko osady Quellhütten na území obce Banín, protože zdejší prameny byly vybrány jako potencionální zdrojové prameny. Pokusné jímací zařízení se nacházelo v blízkosti rybníku Quellenteich, napájeného místními prameny. Průzkum pramenné oblasti a výstavba pokusného jímacího zařízení, projektovaného od roku 1896 a dokončeného v roce 1906, neunikly pozornosti místních obyvatel, kteří s ní v řadě případů nesouhlasili. Oponenty snah brněnských vodáren byli zejména ti, kteří bydleli v blízkosti pramenné oblasti v obcích Muzlov, Česká Dlouhá,

¹⁶² MAKOWSKY A.: *Denkschrift zur endgiltigen Lösung der Trinkwasserfrage von Brünn*, Brünn 1890, s. 2 – 3.

¹⁶³ MAKOWSKY A.: *Denkschrift zur endgiltigen Lösung der Trinkwasserfrage von Brünn*, Brünn 1890, s. 2 – 3.

Banín aj. a báli se omezení vzniklých s případnou stavbou vodovodu. Dalšími odpůrci byli lidé využívající vody z řeky Svitavy k hospodářským účelům. Protestujícími byli zejména podnikatelé, vlastníci podniky po proudu řeky a mlynáři, kteří se báli o omezení svých vodních práv. Jejich snahy o zastavení výstavby či její omezení se neseťkaly s úspěchem a pokusné jímací zařízení bylo úspěšně vybudováno a uvedeno v činnost.¹⁶⁴ Pokusný provoz v letech 1906 až 1908 potvrdil zástupcům města Brna, že zvolená oblast vyhovuje jejich požadavkům, přes určité polemiky a nutné úpravy plánů vodovodu. Pokusný provoz vyvolal další obavy a protesty odpůrců vodovodu, kteří odkazovali na poklesy hladiny v řece Svitavě, ztrátu vody v rybníce Quellenteich a snížení hladin ve studních v okolních obcích. Spory, týkající se výstavby pokusného jímacího zařízení a zřizování I. březovského vodovodu a dalších souvisejících činností, jsou zařazeny ve zvláštní kapitole této práce, kde jsou podrobně řešeny. Jedním z hlavních důsledků pokusného čerpání byl požadavek prof. Jaroslava Jahna na regulaci znečištěného toku řeky Svitavy v oblasti jímání vody a v úseku proti proudu řeky od prameniště. Důvodem bylo zabránění infiltrace znečištěné vody řeky Svitavy do vod čerpaných pro vodárenské potřeby.¹⁶⁵

Přes četné výhrady některých odborníků bylo rozhodnuto realizovat plánovaný projekt výstavby vodovodu. Nový vodovod měl Brnu dodávat vodu v množství 250 l/s. Od léta roku 1910 probíhaly přípravné práce k výstavbě vodovodu. Práce na samotném vodovodu se rozeběhly na jaře roku 1911 a celková výstavba byla ukončena v říjnu roku 1912. Kolaudace kompletní stavby proběhla v září 1913. Místodržitelství v Praze vydalo vodoprávní povolení pro odběr 250 l/s. Toto množství bylo původně odhadováno jako dostačující na dlouhou dobu dopředu. Krátce po první světové válce se naplnily obavy řady představitelů z obcí v okolí pramenné oblasti, protože začalo být uvažováno o navýšení odebíraného množství.¹⁶⁶ Tyto úvahy nabyly reálné podoby roku

¹⁶⁴ VELEŠÍK V., VELEŠÍK V. ml., VELEŠÍK M.: *Brněnský vodovod a zápas o vodu mezi Brnem a Banínem*, In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska*, Litomyšl 2011, s. 24 - 29.

¹⁶⁵ JAHN J.: *Poznámky*, Brno 1907, s. 19 – 24.

¹⁶⁶ VELEŠÍK V., VELEŠÍK V. ml., VELEŠÍK M.: *Brněnský vodovod a zápas o vodu mezi Brnem a Banínem*, In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska*, Litomyšl 2011, s. 20.

1921, kdy byla městem Brnem podána žádost na navýšení množství odebírané vody z 250 l/s na 300 l/s. Pro odpor okolních obcí (Muzlov, Banín, Březová n. Svitavou aj.) se vodoprávní řízení protáhlo až do roku 1929, kdy spor skončil rozhodnutím ve prospěch Brna. Rozhodnutí padlo roku 1929, ale k prvnímu využití zvýšené kapacity naplno došlo až roku 1940.¹⁶⁷ Celé zařízení bylo průběžně modernizováno a dočkalo se i jistých úprav. Největší úpravy souvisely s výstavbou II. Březovského vodovodu v sedmdesátých letech, kdy vznikl společný systém řízení. Od roku 1980 bylo umožněno, aby pro potřeby Brna bylo v hydrologicky příznivých obdobích odebíráno 350 l/s. Tento vodovod je po více jak sto letech stále v provozu a dodává do Brna více než čtvrtinu odebírané pitné vody.¹⁶⁸

Velice rychle bylo zjištěno, že kapacita I. březovského vodovodu nebude dlouhodobě postačovat na pokrytí potřeby pitné vody v Brně. Už od dvacátých let docházelo k úvahám o dalších možnostech a v rámci nich byl prováděn další průzkum v okolí zdrojové oblasti I. březovského vodovodu. Přihlíženo bylo i na finanční náročnost takové stavby, proto byla stavba nového přivaděče odložena ve prospěch finančně méně náročných projektů. Druhá světová válka rovněž takovýmto projektům nepřála. Spotřeba vody v padesátých letech narůstala vysokým tempem a opět přišly na pořad dne úvahy o novém zdroji vody. Opět zvítězila finančně méně náročná varianta, jednalo se o vybudování III. úpravny vod v Brně – Pisárkách. Nebyl brán v potaz krátkodobý charakter takového řešení. Zkoumané oblasti pro zdroj nového vodovodu byly v zájmovém území nebo jeho okolí lokality u Muzlova, v Zářečí, v Moravské Chrastové a ve Vlkově. Od roku 1953 do roku 1968 probíhalo hydrologické zkoumání lokalit u Březové n. Svitavou. Zkoumány byly varianty na čerpání vody z hloubky 12 – 18 m a z hloubky 80 – 130 m. Pro odběr byla vybrána varianta čerpání vody z větších hloubek a doporučený odběr činil 780 l/s.¹⁶⁹ Bylo zjištěno, že takový odběr, který by pokryl požadované množství vody, by znamenal výrazný pokles průtoku v řece Svitavě, která z pramenů u Muzlova a

¹⁶⁷ Kolektiv autorů: *75 let Březovského vodovodu pro město Brno*, Brno 1988, s. 8.

¹⁶⁸ Kolektiv autorů: *Podzemní vody České republiky*, Praha 2012, s. 95.

¹⁶⁹ CIBULKA F.: *Druhý březovský vodovod v provozu In: Vodní hospodářství*, Brno 1976, s. 229.

okolí získávala značnou část svého průtoku na svém horním toku. Pokles průtoku byl po měření stanoven na 500 l/s.¹⁷⁰ Obavy z negativního dopadu poklesu průtoku na oblasti níže po proudu vedly k hledání vhodného řešení, kterým se měla stát nově vybudovaná vodní nádrž na řece Křetínce. Výstavba vodovodu probíhala od položení základního kamene 13. července 1971 do července 1975.¹⁷¹ Přehradní nádrž na Křetínce u Letovic byla dokončena roku 1976 a po svém naplnění mohla plnit svojí funkci nadlepšování průtoků v řece Svitavě. Zřizování tohoto přivaděče již neprovázely komplikace spojené s odporem místních obyvatel a obcí, protože v této době nebyl brán na jejich názory ohled a nebyl dán prostor jakýmkoliv takovým snahám.

Výstavba II. březovského vodovodu měla velký vliv na okolí zdrojové oblasti. Řeka Svitava a její přítoky byly považovány za možné zdroje znečištění, a proto byla jejich koryta překládána a vybavena betonovým těsněním. Úprav se dočkaly trasy silnic, vedoucích okolím prameniště. Závažnou změnou oproti původní situaci v oblasti byla asanace obce Muzlov, která byla jedinou zaniklou obcí v okolí pramenné oblasti, i když existovaly úvahy o asanaci dalších obcí (Banín, Dlouhá, Březová n. Svitavou) nebo jejich omezení.¹⁷² Tato omezení byla prováděna pro zabezpečení zdrojové oblasti brněnských vodovodů, protože z této lokality pocházela a dodnes pochází drtivá většina pitné vody, dodávané pro potřeby brněnských obyvatel.¹⁷³

¹⁷⁰ KRČMÁŘ A.: *II. březovský vodovod pro město Brno, vyhodnocení zkušebního provozu 1976 – 1977*, Brno 1978, s. 25.

¹⁷¹ *130 let Historie a současnost vodáren a kanalizací v Brně*, Brno 2002, s. 27.

¹⁷² CIBULKA F.: *Druhý březovský vodovod v provozu In: Vodní hospodářství*, Brno 1976, s. 229 - 230.

¹⁷³ Kolektiv autorů: *Podzemní vody České republiky*, Praha 2012, s. 95.

9.7. Zavlažování

Ve správním obvodu Svitavy je stejně jako ve správním obvodu Litomyšle doloženo odebírání vody z vodních toků z důvodu umělého zaplavování luk, kvůli jejich zavlažování. Informace o této činnosti pocházejí z části území nacházejícího se na jih od města Svitavy. Obcí, s níž je na tomto území nejčastěji zmiňována činnost tzv. „podhánění luk“, je Radiměř.¹⁷⁴ Zde se stejně jako na Litomyšlsku jedná hlavně o zápisy z vodních knih a o spory mezi sedláky a hlavně mlynáři. Nejčastěji je zde uváděn mlynář Haberhauer, který vedl spor s několika sedláky o využití vody z Radiměřského potoka. Podhánění luk je doložitelné z míst na sever od Svitav, které dříve náležely pod litomyšlskou správu. Zejména v obci Opatov, ale i v dalších jako Koclířov nebo Dětrichov, jsou ve vodní knize záznamy informující o využití vody k „podhánění luk“ a v některých případech je u nich uvedený i poplatek, placený za využití vody z vodního zdroje.¹⁷⁵

Četnost informací o umělém zaplavování luk na Svitavsku je výrazně nižší než v oblasti Litomyšlska. Tento rozdíl je možno odvozovat od jiných fyzickogeografických předpokladů, zejména u jižních lokalit ve svitavském správním obvodě. Neexistence zpráv o této činnosti může být způsobena také rozdílností úrovně zpracování a zachovalostí litomyšlských a moravskotřebovských¹⁷⁶ záznamů ve vodních knihách. Záznamy z okresu Moravská Třebová jsou bohužel na nižší úrovni než litomyšlské. Není možné přesně říci, zda záznamy chybí z důvodu, že zde tato činnost nebyla provozována nebo pro jejich zánik či neevidenci. Při rozhovorech s pamětníky se nepodařilo zjistit žádné informace o zavlažování luk v této oblasti. Není možné na těchto základech vyvozovat jednoznačné závěry, protože tento způsob získu informací odkazuje spíše na období po roce 1948, kdy bylo od umělého zaplavování luk upouštěno v důsledku kolektivizace a scelování

¹⁷⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Moravská Třebová, karton 113.

¹⁷⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 203.

SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond OÚ Litomyšl, karton 607.

¹⁷⁶ Svitavy náležely do okresu Moravská Třebová.

pozemků. Pro starší období zase chybí pamětníci a nejsou mi známy žádné hmotné pozůstatky této činnosti v terénu.

9.8. Nedokončené projekty

Zvláštní složku představují nedokončené projekty. Z významných projektů se jedná o výstavbu přehradních nádrží. Plánovány byly za dvojím účelem, a to buď jako retenční nebo vodárenské nádrže. Nejstarší projekt pochází z prvního desetiletí 20. století. Jedná se o součást projektu na regulaci Třebovky, v jejímž rámci měla být vybudována přehradní nádrž u obce Rybník, která měla alternativu v přestavbě rybníka Hvězdy na přehradní nádrž. Tato přestavba byla uvažována jako alternativní či doplňující varianta pro přehradu u Rybníka (osada u České Třebové). Její výhodou byla její nižší finanční nákladnost. Úprava největšího rybníku v regionu na retenční nádrž byla hodnocena kladně z finančního hlediska a jejím výsledkem měla být nádrž zadržující 3 000 000 m³ vody. Taková nádrž by měla stejný objem jako ve stejné době plánovaná vodní díla na Loučné u Vysokého Mýta. V archivu jsou dostupné informace k zahájení jednání a vytváření projektů k letům 1907-1909. Tento plán s největší pravděpodobností nepřekročil fázi projektu. Důvodem byla pravděpodobně změna politické situace a omezenost finančních prostředků v době války. Z pozdějších období nejsou již zmínky o tomto projektu.¹⁷⁷

V padesátých letech 20. stol. byla uvažována výstavba dvou nádrží u Svitav, z nichž jedna se měla nacházet pod městem po proudu Svitavy. Měly být vybudovány pro zásobování Svitav vodou, k jejich výstavbě nebylo překročeno z neznámých důvodů.¹⁷⁸

¹⁷⁷ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, karton 1485 – 1486.

¹⁷⁸ FIKEJZ R., VELEŠÍK V.: *Kronika města Svitav*, Svitavy 2006, s. 273.

10. Spory o vodu

Využívání vodních zdrojů je spjaté s lidskou historií. Rozdíly ve vydatnosti vodních zdrojů vytvářely lokální rozdíly v jejich využívání. V určité době nastala situace, kdy dostupné zdroje nebyly schopné pokrýt poptávku po vodě. V takových případech docházelo k vodoprávním sporům. K potvrzení toho, kdo má právo využívat vodní zdroje, bylo vydávání tzv. vodního práva. Toto právo umožňovalo svému držiteli odebírat vodu z vodního toku a zároveň měl takový člověk možnost zamezit další osobě ve využívání vodního zdroje. Toto právo je nejčastěji uváděno u mlýnů, proto mohli mlynáři držící vodní právo na daném toku vetovat požadavky na odběr vody jinou osobou, popřípadě mohli na základě takového práva zajistit si dostatečný přísun vody pro svou živnost. V současné době je využívání vodních zdrojů upraveno zákonem, konkrétně zákonem č. 254/2001 Sb. ze dne 28. června 2001 o vodách a o změně některých zákonů tedy zjednodušeně nazývaným zákon o vodách či vodní zákon.

10.1. Správní obvod Litomyšl

Spory na správním obvodu Litomyšle se zpravidla týkaly neshod mezi mlynáři, sedláky či panstvem, zavlažujícím své louky a provozovateli rybníků. Významnou měrou zde zasahuje litomyšlské měšťanstvo a majitelé litomyšlského panství. Doložené jsou spory mezi mlynáři v Tržku a litomyšlským panstvem, které získalo na úkor mlýna právo odebírat vodu z mlýnského náhonu, což je jeden z mála případů kdy spor skončil při účasti mlynářů jejich neúspěchem. Sporem, který se netýkal konfliktu mezi využitím k zavlažování a mlynářství, je zmínka z litomyšlské kroniky, kde je uvedeno, že Litomyšl musela zrušit své dva rybníky v Budislavi, kvůli odvedení jejich toků do rybníku, patřícímu Novým Hradům.

10.2. Správní obvod Svitavy

Svitavský správní obvod se odlišoval v charakteru vodoprávních sporů. I zde byli ve sporech zastoupeni provozovatelé mlýnů, v menší míře již rybníkáři a lidé zavlažující své louky. Zde měli svůj vliv i provozovatelé dalších průmyslových odvětví, jako např. papíren nebo textilních továren v okolí

Svitavy. Naprosto jiný rozměr získaly tyto spory s plány na zřízení březovského vodovodu. Do těchto sporů se zapojily jak soukromé subjekty, tak obce nacházející se v okolí jímacího území. Proto je této problematice věnován zvláštní prostor níže.

Doklady sporů o vodu na území Svitavska jsou poněkud chudší než o sporech na Litomyšlsku. K některým z nich existují jen kusé údaje (spory u Opatovských rybníků či zřizování papíren na řece Svitavě). Spory u Opatova souvisejí se snahou místních obyvatel o přiřčení retenční funkce rybníkům na počátku 20. století. Další neshody byly zapříčiněny úhyny ryb v místních rybnících (zejména r. Vidlák), které byly sváděny na podnik v jeho okolí, který měl vypouštět do rybníka své odpadní vody. Tato obvinění byla odmítnuta s tím, že daná továrna má již vlastní čističku odpadních vod a vypouští z ní přímo do řeky Třebovky.¹⁷⁹

10.2.1. Spory týkající se Březovských vodovodů

Nejvýraznější spor v oblasti se týkal zřízení I. březovského vodovodu, jeho rozšiřování a plánů na výstavbu II. březovského vodovodu. Při výstavbě I. březovského vodovodu se proti realizaci postavili představitelé okolních obcí a vlastníci podniků, využívající vodu ze Svitavy. Výstavba se setkala s odporem majitelů mlýnů na Dlouhé, provozovatele sádkových rybníků na Dlouhé a majitelů podniků v Brněnci (továrníka Löw-Beera a majitele velkého mlýna Daubka). Jmenovaní se snažili zabránit výstavbě koupí pozemků u zdrojové oblasti a získáním vodních práv na Svitavě. Okolní obce se obávaly poklesů podzemní vody a průtoků v místních vodních tocích, protože obce byly závislé na zásobování vodou ze studní, případně z vodních toků. Tyto rozpory skončily po jednáních úspěchem brněnské strany, která jen musela nahradit nebo vykoupit podniky u zdrojové oblasti. Spory však mají své dědictví dodnes, protože při budování kanalizace v okolních obcích, byly snahy o získání podpory z Brna, která však nebyla realizována.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Pamětní kniha Opatova s. 36-37.

¹⁸⁰ VELEŠÍK Vladimír, VELEŠÍK Vladimír ml., VELEŠÍK Marian: *Brněnský vodovod a zápas o vodu mezi Brnem a Banímem*, In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska*, Litomyšl 2011, s. 24 - 29.

11. Výsledky srovnání vývoje vodního hospodářství

Vývoj vodního hospodářství ve správních obvodech ORP Litomyšl a ORP Svitavy se liší. Počátky vodního hospodářství v obou územích jsou stejné a mají společné faktory rozvoje. První zprávy pocházejí ze středověku z období 14. století. Vzhledem k tehdejšímu významu Litomyšle je zde více informací pro toto sídlo biskupství než pro Svitavy. Doložené základy vodního hospodářství podávají informace o prvních rybnících a mlýnech. Podobnost vývoje ve 14. stol. je odlišností tehdejší správy od současné a rozložením majetků litomyšlských biskupů, kapituly a klášterů po obou celcích. Odlišnosti se začínají objevovat po husitských válkách v 15. století. Litomyšl se stává jedním ze základních kamenů panství Kostků z Postupic, kteří patří mezi významné stavitele rybníků. Tato jejich činnost významně přetvořila tvář Litomyšlska zejména v oblastech při toku Loučné a dalších rybníkářsky využitelných toků, protože rybníkářství bylo jedním z nejvýnosnějších zdrojů financí té doby. Svitavy, patřící pod olomoucké biskupství, patřily rovněž k oblastem, kde byly zakládány rybníky, ovšem ve srovnání s okolím Litomyšle zaostávaly. Znevýhodňovány byly svojí periferní polohou na panství olomouckých biskupů. Do této doby rovněž sahá rozvoj mlýnů a mlynářské živnosti na Litomyšlsku, který má kořeny již v předcházející době a je výraznější než ve svitavské oblasti. V období konce středověku a začátku novověku, tedy přelomu 15. a 16. století bylo v litomyšlské oblasti rozvíjeno vodní hospodářství výrazněji než na Svitavsku, což se týká zejména rybníčního hospodářství a provozu mlýnů. Výjimkou pro oblast Svitav je Opatov a jeho okolí, který patřil v tomto období a až do 20. stol. pod správu litomyšlské vrchnosti, resp. litomyšlského okresu, a rozvíjel se v závislosti na Litomyšli. Právě u Opatova byl položen základ největší rybníční soustavy v zájmovém území, která měla srovnatelné protějšky až mimo toto území ve směru na Pardubice a v území okresu Svitavy je podobná rybníční soustava u Jedlové na Poličsku, která ale nedosahuje takových rozměrů a počtů. Převahu v rozvoji Litomyšlska v tomto období charakterizuje i zřízení první papírny v Nedošíně, která byla první nejen na Litomyšlsku, ale v celém zájmovém území.

V správním obvodě Litomyšle však zůstala jedinou. Z 16. století pocházejí záznamy uvádějící využití vody k umělému zavlažování luk tzv. „podhánění luk“. To je doložené ze zemědělsky vhodnějších oblastí u Litomyšle, zatímco z oblasti Svitavska je známé až z pozdějších období a nikdy zde nedosáhlo takové míry, čemuž však bránila členitost terénu zejména v okrajových oblastech. Rozvoj vodního hospodářství v 16. a na počátku 17. století zastavila třicetiletá válka. Válečnou činností bylo poznamenáno celé vymezené území. Litomyšlské rybníky utrpěly značné škody a řada jich zanikla trvale nebo jen dočasně. Jejich počty a výnos klesly na polovinu předválečného stavu. Cílem žoldnéřských vojsk nebyly jen rybníky, ale také bohaté mlýny na Litomyšlsku, které stejně jako další subjekty zažívaly v tomto období úpadek. Pro prosperitu uživatelů vodních zdrojů na Svitavsku byla problémem jejich soustředění v okolí řeky Svitavy, kolem které vedla jedna z cest z Brna směrem do Čech a po níž procházela vojska válčících stran. Druhá polovina 17. století a první polovina 18. století byla na Litomyšlsku ve znamení obnovování válkou zanedbaných a zničených rybníků a mlýnů, na které navázalo další rozšiřování těchto činností. Svitavsko nebylo tak aktivní oblastí, co se týče využití vodních toků, protože zde neexistovala činnost větších rozměrů ani před válkou s výjimkou Opatova. Druhá polovina 18. stol. a počátek 19. stol. přinesly změny ve vodním hospodářství do vymezeného území. Na Svitavsku se začalo více rozvíjet vodní hospodářství. Zřizovány jsou nové obilní mlýny a papírny, jejichž počet v případě papíren několásobně překonal litomyšlské sousedy. Mlýny na Svitavsku prosperovaly i na základě šířícího se pěstování lnu v obcích u Svitav, pro jehož zpracování bylo nutné využití valch, které byly zřizovány u mlýnů. Průmyslová revoluce znamená pro Svitavy rovněž zánik některých rybníčních ploch v okolí města, kde existovala jedna z mála skutečných rybníčních soustav na území správního obvodu Svitavy. Tímto fenoménem, spojeným s druhou polovinou 18. stol. a obdobím následujícím, nebyla litomyšlská oblast postižena z počátku větší měrou. V první fázi zanikají rybníky na litomyšlském panství mimo vymezenou oblast, až pozdější období přinášejí zánik některých vodních ploch např. v okolí Nedošína či Tržku. Mlynářství se daří i v litomyšlské oblasti a v devatenáctém století je v obcích v okolí Litomyšle v provozu více než šedesát mlýnů různých velikostí, svitavská oblast takového počtu

nedosáhla. V povodí Svitavy jsou od konce 18. století budovány průmyslové podniky, a to ve Svitavách a v oblasti Březová n. Svitavou - Brněnec. Nejedná se vždy o podniky, využívající sílu vody pro pohon svých zařízení, či její využití při výrobě. Některé z těchto podniků vstupují do vodního hospodářství svým vlivem na tok Svitavy, protože do ní ústily odpady s továren a znehodnocovaly tak kvalitu vody v řece. Voda ve Svitavě měla na konci 19. stol. charakter černé tekutiny s opalizujícím povrchem. Tato situace se však začala měnit s výstavbou I. březovského vodovodu, kdy z důvodu zabránění infiltrace znečištěných vod do zvodní, z nichž byla čerpána pitná voda, byla prováděna první opatření na řešení znečištění toku. Loučná na Litomyšlsku nebyla takovou měrou znečištěna, protože v jejím okolí nebylo vybudováno tolik průmyslových podniků, také zde ale nebyl činitel, který by měl snahu měnit existující situaci, na rozdíl od povodí Svitavy. Výstavba přivaděče z Březové a zřízení ochranného pásma u jímacího území byly nejvýraznějšími faktory, které ovlivnily charakter vodního hospodářství v oblasti Svitavska. Řada subjektů zanikla nebo byla přesunuta a byly omezeny snahy o pozdější úpravy stavu vodního hospodářství a snahy o jeho rozvoj v oblasti správního obvodu Svitav, což se týkalo primárně jižní části svitavského regionu. Ve správním obvodu Litomyšle ke změnám podobných rozměrů nedošlo. Zdejší změny měly jen pozvolný charakter a byly dány spíše rozvojem obcí a samotné Litomyšle, a také přírodními činiteli. Obě oblasti byly po druhé světové válce ovlivněny odchodem německy mluvícího obyvatelstva a následným nástupem komunistické moci. Zde se vývoj v obou oblastech do značné míry shoduje, protože znamená zánik dřívějších soukromých uživatelů vody a zůstávají jen obce či státní subjekty. Zaniká mlynářství i soukromé zavlažování luk a rybníkářství také mění svůj charakter, čímž je více zatíženo Litomyšlsko, ale jen co se týče množství zanikajících subjektů, v relativních hodnotách jsou postiženy obě oblasti. Význam dostávají regulace vodních toků, které navazují na předchozí činnost, zásobování vodou a využití vody související s průmyslem či obecními zájmy. V sedmdesátých letech byl vybudován druhý přivaděč vody z Březové a s jeho zřízením souvisí další omezení činnosti v oblasti. Jeho zprovoznění přineslo ztrátu vodnosti toků pramenících v této oblasti, a tím i omezení jejich využitelnosti. Změny nastaly až po roce 1989, které znamenaly

opětovné zprovoznění některých subjektů (mlýn v Tržku, Rybářství Litomyšl s.r.o., mlýn v Brněnci) nebo omezení činnosti jiných, což je znatelné třeba na postupném zániku nadměrných odběratelů vody z řeky Svitavy. Svitavská správní oblast se dočkala změn po roce 1997, kdy byla postižena povodní a na základě zkušeností s touto živelnou pohromou došlo k stavební činnosti, související s protipovodňovými opatřeními a úpravami retenčních schopností vodních nádrží na Svitavsku. V 21. století se obě oblasti shodně setkávají s přebudováváním kanalizačních sítí, výstavbou čističek odpadních vod a tvorbou protipovodňových opatření.

Z oblastí obsahu vodního hospodářství se vybraná území liší ve vývoji a rozsahu rybníkářství, které převažovalo na Litomyšlsku, stejně jako mlynářství. Rybníkářství se více rozvíjelo v rovinných částech oblastí, což na Svitavsku znamená oblast Svitav a na sever od nich k Opatovu, na Litomyšlsku okolí Loučné po proudu od Litomyšle. V této oblasti se rozvíjelo rybníkářství nejvíce a do dalších oblastí se šířilo později a v menší míře. V severní části území Litomyšlska docházelo k zánikům rybníků ve větší míře než ostatních částech, také proto, že sem proniká areál výskytu černozemí. Vhodnost oblasti pro zemědělství měla vliv i na potřebu výstavby vodních mlýnů, které byly soustředěny na přítocích Loučné v okolních obcích. Mlýnů zde bylo více než 60 a byly převážně v obcích na přítocích Loučné v západní a severovýchodní části území. Na Svitavsku byly rybníkářsky využívané oblasti glejových a pseudoglejových půd v okolí Svitav a Opatova. Pro malou zemědělskou hodnotu místních půd nebyly tyto rybníky zrušeny s výjimkou těch, které postihl hospodářský rozvoj Svitav. Pro Svitavsko je výraznější vliv vodárenských staveb, související s vodovody pro Brno. Tento vliv je dán polohou Svitavska v ústecké synklinále, která je oblastí přirozené akumulace vod. V obou oblastech byla známá činnost podhánění luk, která je doložitelná nejdříve v oblastech s menší členitostí terénu severně od Litomyšle. Od 18. sto. je uváděná spíše do oblastí s vyšší polohou a méně úrodnými půdami západně, jihozápadně a jihovýchodně od Litomyšle, a také v obcích na jihozápad od Svitav v oblastech, které se nacházejí v členitější krajině, přecházející postupně až v Českomoravskou vysočinu. Zaniká s nástupem komunismu shodně na obou územích.

V podstatě je možné říci, že vývoj vodního hospodářství ve správních obvodech Svitavy a Litomyšl se významně odlišil v několika obdobích. Prvním z nich je druhá polovina 15. stol a první pol. 16. století, kdy za panství Kostků z Postupic a jejich nástupců pánů z Pernštejna, došlo na Litomyšlsku k mohutnému rozvoji vodního hospodářství, zejména rybníkářství. Na Svitavsku nedošlo k adekvátně srovnatelnému vývoji. Tento rozdíl pak obě oblasti odlišoval až do 19. století s výhodami i nevýhodami z toho plynoucími. Už od 18. stol. a hlavně v 19. stol se Svitavy staly centrem textilního průmyslu a využití vodního hospodářství se zvětšovalo v návaznosti na tento rozvoj. Litomyšlsko čelilo postupnému úpadku dříve výnosných složek vodního hospodářství, jakými zde byly mlynářství a rybníkářství. Zejména jižní oblast Svitavska ovlivnila výstavba vodovodu pro Brno, při které část subjektů zanikla, a dalším byl omezen rozvoj. Tato situace nemá na Litomyšlsku adekvátní srovnání a na Svitavsku poznamenala vývoj vodního hospodářství až do dnešní doby. Do dnešní doby se na Litomyšlsku zachoval větší vliv rybníkářství, spojený s Rybářstvím Litomyšl s.r.o. a na Svitavsku vliv Brněnských vodáren a kanalizací, které provozují oba březovské vodovody. Z území svitavského správního obvodu vybočuje oblast Opatova s jeho nejbližším okolím, které svým vývojem i současným stavem odkazuje na svou dřívější příslušnost pod Litomyšl. Vývoj Opatova se odlišuje od vývoje správního obvodu Svitavy jako celku a jeho vývoj by pro to měl být brán jako nezávislý segment v rámci tohoto území. Specifický je rovněž vývoj města Svitavy, který je způsoben tím, že se jedná o město.

12. Závěr

Vodní hospodářství mělo významnou roli v obou zkoumaných oblastech, jak v SO ORP Litomyšl, tak v SO ORP Svitavy. V obou oblastech má vodní hospodářství kořeny již ve středověku, ale na Litomyšlsku začalo s ohledem na jiný systém správy rozvíjet svůj potenciál ve větší míře. Majitelé litomyšlského panství se starali zejména o rozvoj rybníkářství, které tvořilo v 16. století základ jejich zisků. Z tohoto období pochází základ místní rybníční sítě. Současně se rozvíjela i výstavba mlýnů a další složky vodního hospodářství. Svitavská oblast zažívala rozvoj podobného typu, ale v menší míře což bylo způsobeno podřízením Svitav olomouckému biskupství, pro něž Svitavy nebyly hlavním předmětem jeho zájmu. Od 15. století je oblast Litomyšle více rozvinutá v oblasti využití vodních zdrojů než svitavská oblast, což je způsobeno i reliéfem terénu. Přestože Svitavy leží v oblasti bohaté na vodní zdroje, bylo využití vodních zdrojů omezené na rybníky v okolí Svitav a mlynářství na řece Svitavě u Březové n Svitavou a některých jejích osad v oblasti. Litomyšlská oblast se rozvíjela komplexněji. Rozdílnost obou oblastí se začala měnit až s rozvojem průmyslu a postupným útlumem rybníkářství. Tento útlum se projevoval již od třicetileté války a přes dočasný rozvoj na přelomu 17. a 18. století a na konci 19. stol. pokračoval až do dvacátého století. Zasáhl mnohem více Litomyšlsko, které bylo ve větší míře orientované na rybníkářství. Změny na počátku 19. stol. vedly k rozšíření využití vody zejména pro průmysl, jako např. papírny na řece Svitavě. Do tohoto období jsou datované i počátky výstavby prvních vodovodů v oblasti. Útlum využití vody z řeky Svitavy znamenala výstavba vodovodu pro Brno z Březové nad Svitavou, dokončená roku 1913, která omezila činnost na řece a v jejím okolí. Spolu s rozvojem rybníkářství na Litomyšlsku se jedná o nejvýznamnější rozdíly ve vývoji zkoumaného území. Vývoj v pozdějších obdobích měl shodný charakter a odlišnosti byly spíše na základě předchozího vývoje. Obě oblasti poznamenal nástup komunismu v roce 1948 a znárodňování soukromého majetku. Stejně tak rok 1989 a návrat části majetku do soukromých rukou spolu s výrazně větším důrazem na protipovodňová opatření.

V práci není věnován pro obě oblasti shodný prostor, protože zde existují regionální rozdíly a rozdílnou dostupností informací pro různé složky

vodního hospodářství. Z tohoto důvodu je u oblasti Litomyšlska věnován prostor cukrovarnictví a u Svitavska nedokončeným projektům. Tyto části u srovnávaných oblastí nemají své protějšky, ať už pro jejich neexistenci nebo nedostupnost informací.

Práce měla za cíl na základě literatury, archivních pramenů, map a terénního výzkumu provést srovnání správních oblastí Litomyšle a Svitav. Měla by přinést nový komplexní pohled na problematiku vodního hospodářství ve vybraném regionu. Při zpracovávání práce byly využívány všechny dostupné zdroje od nejstarších dostupných údajů. Proto jsou nejstarší informace z období 16. - 17. století. Zpracovávání starších zdrojů bylo komplikováno, protože část z nich je psána německy a u starších zdrojů a zejména soupisů církevních majetků latinsky. V rámci práce byla na základě výše zmíněných zdrojů vytvořena charakteristika vybraných složek vodního hospodářství.

Součástí práce je dokumentace terénního výzkumu, která je součástí fotografické části přílohy. V rámci příloh jsou zařazeny mapy vytvořené v programu Arcgis na základě zkoumání zdrojů a terénního výzkumu. Mapy jsou vytvořeny pro vybrané části území.

Do textové části práce je vložena samostatná část věnovaná stručné charakteristice sporů o vodu v zájmovém území, protože písemné doklady neshod spojených s využitím vodních zdrojů jsou jedním z častých zdrojů této práce.

Práce je pravděpodobně prvním pokusem o popsání složek vodního hospodářství v obou správních obvodech i celém zájmovém území jako celku a může posloužit pro další zkoumání této problematiky.

13. Summary

The system of water management has had a significant role in both of the surveyed areas - in the administrative area of Litomyšl as well as the administrative area of Svitavy. In both areas, the system of water management has its roots in the Middle Ages, but in the Litomyšl area it started developing its potential to a larger extent thanks to a different system of administration. Litomyšl estate owners cared especially for the development of fish farming, which formed the foundations of their profits in the 16th century. The foundation of the local fish farming network of ponds comes from that time. At the same time, the construction of mills and other components of the system of water management developed. The Svitavy area experienced a similar development, but to a lesser extent, which was due to Svitavy's subordination to the bishopric of Olomouc and the fact that Svitavy was not the main subject of their interest. From 15th century, the Litomyšl area is more developed in the field of the use of water resources than the Svitavy area, which is also caused by the topography. Although Svitavy is located in an area rich in water resources, their use was limited to ponds in the surroundings of Svitavy and milling on the river Svitava at Březová nad Svitavou and some other areas. The Litomyšl area developed comprehensively. The difference between these areas began to change with the development of industries and gradual decline of fish farming. The decline was manifested from the Thirty Years' War and in spite of a temporary development on the turn of 17th and 18th century and the late 19th century, it continued until 20th century. It affected the Litomyšl area much more severely which was increasingly oriented to fish-farming. Changes at the beginning of 19th century led to the expansion of water use especially for industries such as paper mills on the river Svitava. Within this period the beginnings of the construction of the first water pipelines in the area are dated. Decrease of water use from the river Svitava called for the construction of a water pipeline for Brno from Březová nad Svitavou, completed in 1913, which limited the activity on the river and its surroundings. Along with the development of fish farming in the Litomyšl area, those are the most significant differences in the development of the study area. Developments in later periods had the same character and the differences were based on previous development. Both areas were affected

by the rise of communism in 1948 and the nationalization of private property. Likewise the year 1989 and the return of the property into private hands along with a much greater emphasis on flood control measures.

Based on literature, archival sources, maps and field research, the work was designed to compare the administrative areas of Litomyšl and Svitavy. It should deliver a new, comprehensive view of the system of water management in the selected region.

14. Seznam použitých zdrojů

Literatura:

BENIŠ Bernard: Památník hospodářského společenstva pro soudní okres litomyšlský v Litomyšli, díl 1-2, Litomyšl 1927.

BERAN Jan: Základy vodního hospodářství, Praha 2009, 142 s.

BERAN Jan: Základy vodního hospodářství pro obor aplikovaná ekologie, Praha 2006, 146 s.

BERAN Jan, VRÁNA Karel: Rybníky a účelové nádrže, Praha 2008, 150 s.

BRODESER S.: Staletími podél řeky Svitavy, Brno 2005.

CIBULKA František: Druhý březovský vodovod v provozu In: Vodní hospodářství, Brno 1976, s. 229 - 234.

ČURDA Jan: Hydrogeologie okresu Svitavy In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 5, Litomyšl 2002, s. 133 - 239.

DEMEK Jaromír, MACKOVČIN Peter a kol. Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny, Brno 2006, 580 s.

DOUBEK, Jan et al. Vodní a větrné mlýny. Valašské Meziříčí: Občanské sdružení ochránců přírody Valašské Meziříčí, 2010. 43 s.

DUBRAVIUS Jan: O rybnících, Praha 1953.

FALTYSOVÁ, Helena; BÁRTA, František, a kol. Chráněná území ČR. sv. IV, Pardubicko. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2002. 314 s

FIKEJZ Radoslav, VELEŠÍK Vladimír: Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku, Žehušice 2003, 207 s.

FIKEJZ Radoslav, VELEŠÍK Vladimír: Kronika města Svitav, Svitavy 2006, 396 s.

HABERHAUER Oskar: Vodní kola a kolové mlýny v Radiměři, Göppingen 2000, 20 s.

HONS Josef: Stavba státní dráhy Brno-Česká Třebová ve stavebních oddílech Blansko-Semanín, In: Dějiny vědy a techniky č. 2, 1985, s. 95-105.

HORÁČEK Zdeněk, KRÁL, Miroslav, STRNAD Zdeněk, VYTEJČKOVÁ Veronika: Vodní zákon č. 254/2001 Sb. Po novele zákonem č. 150/2010, SB. Účinné od 1. 8. 2010 Sb. S komentářem, Praha 2013, 423 s.

HORÁČEK Zdeněk, KRÁL, Miroslav, STRNAD Zdeněk, VYTEJČKOVÁ Veronika: Vodní zákon č. 254/2001 Sb. s podrobným komentářem po velké novele stavebního zákona k 1. 1. 2013, Praha 2013, 319 s.

HRADILOVÁ Dana: Podnikatelská rodina Daubků, In: Středočeský sborník historický 37/2011, s. 66 – 87.

HURT, Rudolf. Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. 1. díl. Ostrava, 1960. 274 s.

HURT, Rudolf. Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. 2. díl. Ostrava, 1960. 73 s

JANÁK J.: Hospodářský rozmach Moravy 1740 - 1918. Dějiny Moravy díl 3/1. Nová řada, svazek 7. Vlastivěda moravská-Země a lid. Brno 1999.

JETMAR Filip. 2000: Výskyt a změny početnosti ptáků na soustavě rybníků u Opatova. Sylvia 36: 127-153.

KLEMPERA Josef: Vodní mlýny v Čechách VI. Královehradecko, Pardubicko, Jaroměřsko, Chlumecko, Novobydžovsko, Hořicko, Litomyšlsko, Českotřebovsko, Vysokomýtsko, Náchodsko, Dobruška, lomnicko, Novopacko, Praha 2003, 251 s.

KLEMPERA Josef: Vodní mlýny v Čechách IX. Dodatky, Praha 2005, 293 s.

Kolektiv autorů: Moravskotřebovsko, Svitavsko, Brno 2002, 843 s.

Kolektiv autorů: Podzemní vody České republiky, Praha 2012, 176 s.

Kolektiv autorů: Vodní stavby a vodní hospodářství, Vodní toky, 2012, 278 s.

KOS Zdeněk, ŘÍHA Josef: Vodní hospodářství 10, Praha 2000, 142 s.

KRČMÁŘ Arnošt, KŘÍŽ Hubert: Vliv geografických podmínek na využívání podzemní vody v jímacím území u Březové nad Svitavou, In Studia Geographica 89, Brno 1987, s. 11 – 44.

KUBEŠ Milan: 35 let II. březovského vodovodu

KUČERA Miroslav: Historie papíren na řekách okresu Svitavy In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 55 - 92.

KŮRA O. a kol: 130 let Historie a současnost vodáren a kanalizací v Brně, Brno 2002.

KŮRA O. a kol: Voda a Brno, Brno 1997.

LICK Carl: Zur Geschichte der Stad Zittau und ihrer Umgebung, Svitavy 1903 - 1910.

MÜLLER Vlastimil: Křídový útvar na okrese Svitavy In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 1, Litomyšl 1997, s. 247 - 260.

MÜLLER Vlastimil, REJCHRT Miroslav, SKÁCELOVÁ Darja: Geologie okresu Svitavy In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 3, Litomyšl 1997, s. 307 - 330.

PLECHÁČ Václav: Vodní hospodářství na území České republiky jeho vývoj a možné perspektivy, Praha 1999, 248 s.

RŮŽIČKA J. a kol.: Svitavy, dějiny a současnost města, Hradec Králové 1987.

SKŘIVÁNEK Milan: Zpráva o vodním hospodářství na potoce Drahošce a o podílu tohoto potoka na povodních v Litomyšli, Litomyšl 1984, 12 s. (rukopis)

STRÍTESKÝ Hynek: Počátky cukrovarnického strojírenství v První českomoravské továrně v Praze, In: Listy cukrovarnické a řepařské 2010, s. 300 – 303.

ŠÁLEK Jan: Vodní hospodářství krajiny I., Brno 1997, 152 s.

ŠTEFÁČEK Stanislav: Encyklopedie vodních ploch Čech, Moravy a Slezska, Praha 2010, s.

ŠTEFÁČEK Stanislav: Encyklopedie vodních toků Čech, Moravy a Slezska, Praha 2008, 743 s.

TOLASZ, Radim a kol. Atlas podnebí Česka = Climate atlas of Czechia. 1. vyd. Praha: Český hydrometeorologický ústav, 2007. 255 s.

TOMÁŠEK M.: Půdy české republiky, Praha 2007, 67 s.

VELEŠÍK Marian: Historický vývoj březovských vodovodů, Bakalářská práce, Katedra geografie Univerzity Palackého v Olomouci 2012, 36 s.

VELEŠÍK Vladimír, VELEŠÍK Vladimír ml., VELEŠÍK Marian: Brněnský vodovod a zápas o vodu mezi Brnem a Banínem, In: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 12, Litomyšl 2011, s. 9 - 47.

VELEŠÍK Vladimír, VELEŠÍK Vladimír ml.: Banín 720 let malé obce na česko-moravském pomezí, Banín 2011, 309 s.

VLČEK, Vladimír a kolektiv: Vodní toky a nádrže, Praha 1984, 316 s.

VRÁNA Jakub: Avifauna svitavského Dolního a Horního rybníka v letech 2004-2007, Středoškolská odborná činnost, 2008, 51 s. (nepublikováno)

ZELINKA Karel: Rybníky a rybniční hospodářství Litomyšlska, Litomyšl 1977, s. 38.

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, [VI], Východní Čechy, Praha, 1989, str. 146.

Použité archivní materiály

SokA Svitavy se sídlem v Litomyšli:

fond OÚ Litomyšl

fond ONV Litomyšl

fond OÚ Moravská Třebová

fond ONV Moravská Třebová

fond ONV Svitavy

Farní kronika Janov
Kronika Dolního Újezdu
Kronika města Litomyše
Kronika Lubné
Kronika Strakova
Městská kronika Litomyši
Obecní kronika Benátky
Obecní kronika Brněnec
Obecní kronika Březové n. Svitavou
Obecní kronika Cerekvice n. Loučnou
Obecní kronika Hradec n. Svitavou
Obecní kronika Chrastavec
Obecní kronika Moravský Lačnov
Pamětní kniha Opatova – Gedenkbuch Abtsdorf
Školní kronika Morašice
Školní kronika Muzlov
Školní kronika Pazucha
Zlomek výpisů z kronik pro léta 1546-1735

Státní oblastní archiv Zámorsk:

fond Velkostatek Litomyši

Archivní materiály Brněnských vodáren a kanalizací

FEITH Michael: Die neue Trinkwasserleitung der Landeshauptstadt Brunn, Brno 1913.

JAHN Jaroslav J.: O příštím brněnském vodovodu, Brno 1910.

JAHN Jaroslav J.: Poznámky, Brno 1907.

KRČMÁŘ Arnošt: II. březovský vodovod pro město Brno, vyhodnocení zkušebního provozu 1976 – 1977, Brno 1978, 46 s.

KUBEŠ Milan, PROKOP Ladislav: Sovak, 90 let I. březovského vodovodu pro město Brno, Brno 9/2003, s. 21/269 – 24/272.

MAKOWSKY Alexander: Denkschrift zur endgiltigen Lösung der Trinkwasserfrage von Brünn, Brno 1890.

Studie vlivů odběru podzemní vody v muzlovské oblasti na územní řešení dotčené oblasti, Praha 1964.

Kolektiv autorů: 75 let Březovského vodovodu pro město Brno, Brno 1988, 67 s.

Ročenka městských vodáren v Brně 1913 – 1938, Brno 1938.

Internetové zdroje:

ČSÚ-Český statistický úřad
(www.czso.cz)

ČÚZK
(<http://www.cuzk.cz/>)

Firma Faulhammer s.r.o.
([www. http://faulhammer.cz/](http://www.faulhammer.cz/))

Město Litomyšl
(www.Litomyšl.cz)

Město Svitavy
(www.svitavy.cz)

Obec Morašice
(www.morasice.cz)

Oldmaps.geolab.cz
(<http://oldmaps.geolab.cz>)

PENAM a.s.
(www.penam.cz)

Povodí Labe s.p.
(www.pla.cz)

Povodí Moravy s.p.
(<http://www.pmo.cz/>)

Rybářství Litomyšl s.r.o.
(<http://www.rybarstvi-litomysl.cz/>)

Výzkumný ústav vodohospodářský T.G.M. Praha
(www.vuv.cz)

Mapové podklady:

Česká geologická služba (<http://www.geology.cz/extranet/mapy/mapy-online>)

Mapa půd ČR

Laboratoř geoinformatiky UJEP (<http://oldmaps.geolab.cz>)

- I. Vojenské mapování: listy Čechy: 149, 150, 167, 168, 184, 185, 202, listy
Morava: 9, 16, 24

Geoportál INSPIRE (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/home>)

- II. Vojenské mapování

- III. Vojenské mapování

Topografické mapy ČÚZK

Vrstvy použité v ArcGis 10

A02 – vodní toky, A05 – vodní nádrže In: VÚV T.G.M. dostupné: (www.vuv.cz)

Základní mapa 1:10 000, Ortofotomapa ČR In: Geoportál ČÚZK
(<http://geportal.cuzk.cz>)

Přílohy

Seznam příloh diplomové práce

Fotografické přílohy

- Obr. 1: Fragment hráze jednoho z Farských rybníků Opatov
Obr. 2: Černý rybník Opatov
Obr. 3: Hráz Svinského rybníka Opatov
Obr. 4: Zaniklý Velký rybník v Hrušové
Obr. 5: Hráz zaniklého rybníka v Němčicích
Obr. 6: Hráz zaniklého rybníka Posekanec u Budislavi
Obr. 7: Rybník Jarošov s patrným zamokřením lokality
Obr. 8: Hráz zaniklého rybníka u Nedošína směrem k Tržku první ze tří zde zaniklých rybníků po proudu Loučné
Obr. 9: Rybník Velký Košíř u Nedošína – Litomyšle
Obr. 10: Dolní ze zaniklých rybníků v Mendryce
Obr. 11: Rybník Mendryka
Obr. 12: Stavidlo v Nedošíně
Obr. 13: Starý (Biskupský) mlýn v Tržku a v pozadí Nový (Faulhamerův) mlýn v Tržku
Obr. 14: Jez na Loučné v Nedošíně
Obr. 15: Náhon mlýna v Nedošíně
Obr. 16: Regulovaný tok řeky Svitavy v jímací oblasti Březovských vodovodů
Obr. 17: Napřímené koryto řeky Svitavy u soutoku s Banínským potokem
Obr. 18: Bývalé meandrující koryto řeky Svitavy u dráhy Česká Třebová-Brno

Mapové přílohy

- Obr. 19: Soustava Březová n. Svitavou
Obr. 20: Soustava u Hrušové
Obr. 21: Jarošovská soustava
Obr. 22: Litomyšlská soustava
Obr. 23: Rybníky v Mendryce
Obr. 24: Zaniklý rybník Němčice
Obr. 25: Tržecko- Nedošínská soustava
Obr. 26: Soustava Zádolského potoka

Obr. 1: Fragment hráze jednoho z Farských rybníků Opatov ¹⁸¹

Obr. 2: Černý rybník Opatov ¹⁸²

¹⁸¹ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁸² Marian Velešík, Březen 2014.

Obr. 3: Hrás Svinského rybníka Opatov¹⁸³

Obr. 4: Zaniklý Velký rybník v Hrušové¹⁸⁴

¹⁸³ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁸⁴ Marian Velešík, Březen 2014.

Obr. 5: Hráz zaniklého rybníka v Němčicích¹⁸⁵

Obr. 6: Hráz zaniklého rybníka Posekanec u Budislavi ¹⁸⁶

¹⁸⁵ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁸⁶ Marian Velešík, Březen 2014.

Obr. 7: Rybník Jarošov s patrným zamokřením lokality ¹⁸⁷

Obr. 8: Hráz zaniklého rybníka u Nedošína směřem k Tržku první ze tří zde zaniklých rybníků po proudu Loučné ¹⁸⁸

¹⁸⁷ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁸⁸ Marian Velešík, Březen 2014.

Obr. 9: Rybník Velký Košíř u Nedošína - Litomyšle¹⁸⁹

Obr. 10: Dolní ze zaniklých rybníků v Mendryce¹⁹⁰

¹⁸⁹ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁹⁰ Marian Velešík, Březen 2014.

Obr. 11: Rybník Mendryka ¹⁹¹

Obr. 12: Stavidlo v Nedošíně ¹⁹²

¹⁹¹ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁹² Marian Velešík, Březen 2014.

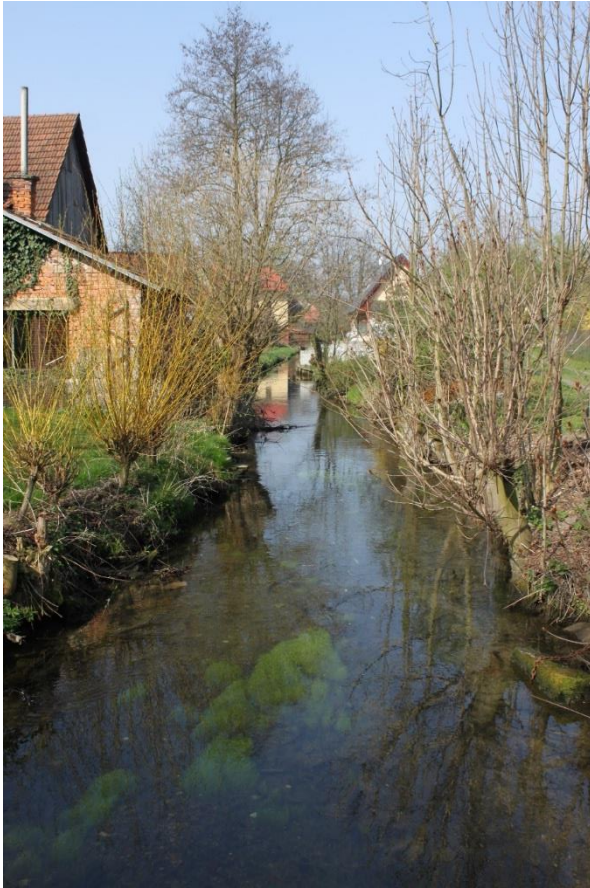
Obr. 13: Starý (Biskupský) mlýn v Tržku a v pozadí Nový (Faulhamerův) mlýn v Tržku¹⁹³

Obr. 14: Jez na Loučné v Nedošíně¹⁹⁴

¹⁹³ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁹⁴ Marian Velešík, Březen 2014.

Obr. 15: Náhon mlýna v Nedošíně ¹⁹⁵

Obr. 16: Regulovaný tok řeky Svitavy v jímací oblasti Březovských vodovodů ¹⁹⁶

¹⁹⁵ Marian Velešík, Březen 2014.

¹⁹⁶ Marian Velešík, Duben 2012.

Obr. 17: Napříměné koryto řeky Svitavy u soutoku s Banínským potokem ¹⁹⁷

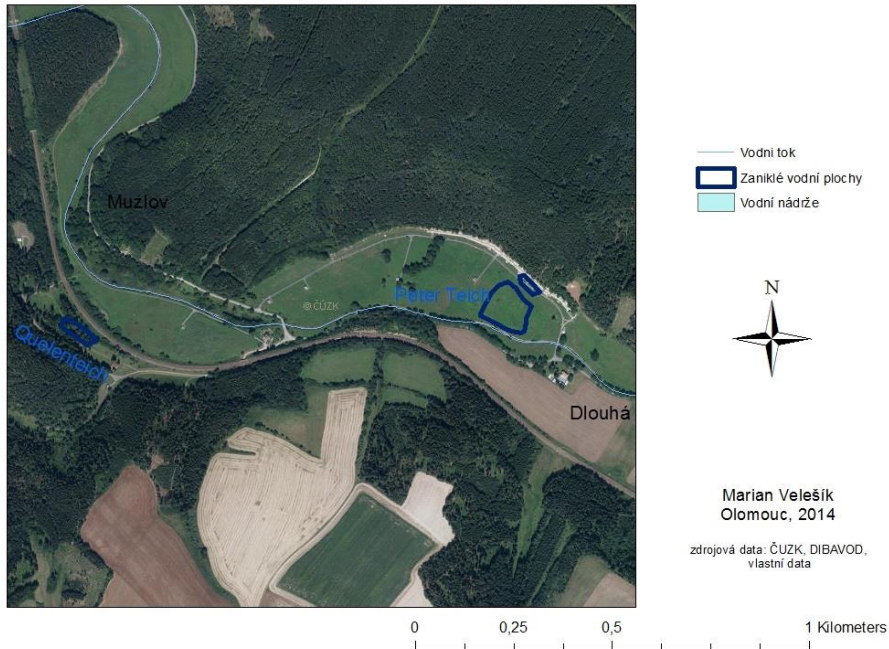
Obr. 18: Bývalé meandrující koryto řeky Svitavy u dráhy Česká Třebová-Brno ¹⁹⁸

¹⁹⁷ Marian Velešík, Duben 2014.

¹⁹⁸ Marian Velešík, Duben 2014.

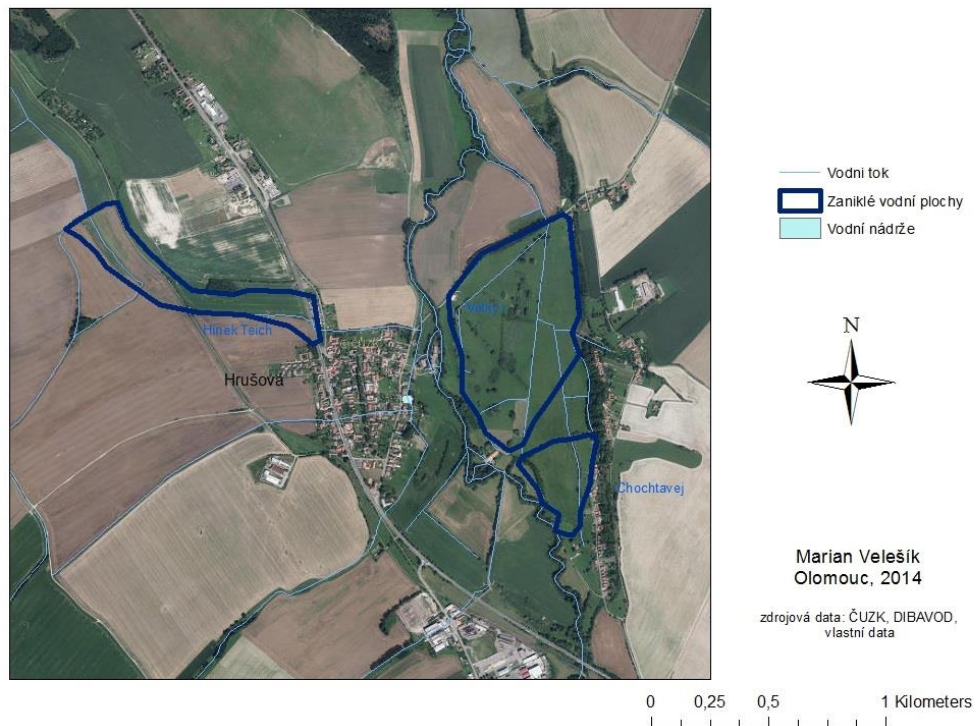
Mapové přílohy

Soustava Březová n. Svitavou - Dlouhá

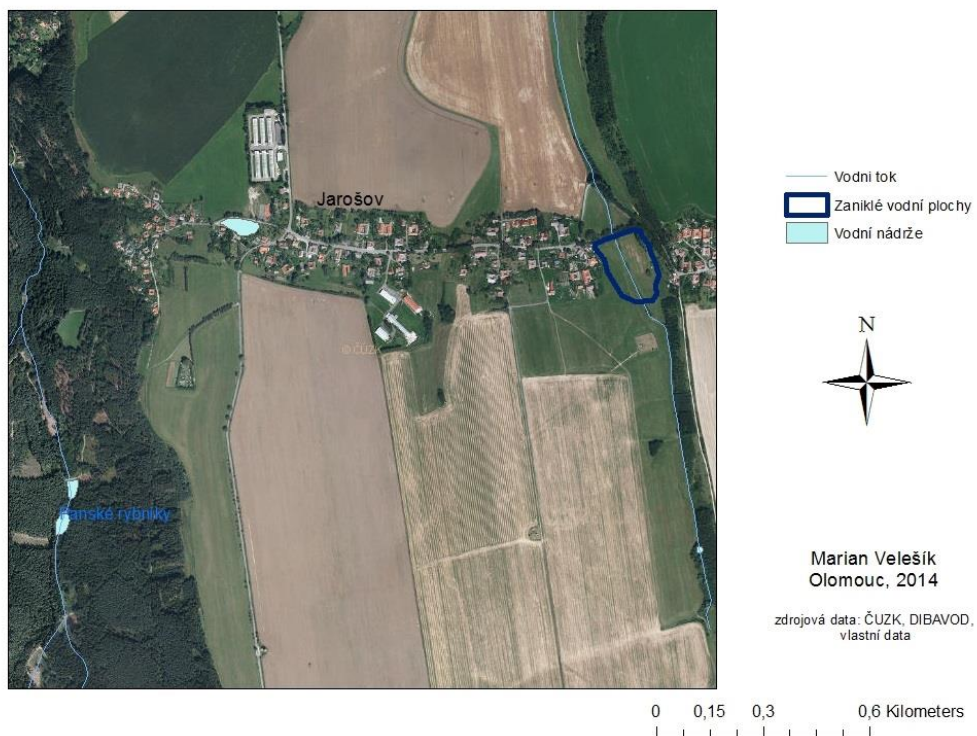
Obr. 19: Soustava Březová n. Svitavou

Soustava u Hrušové

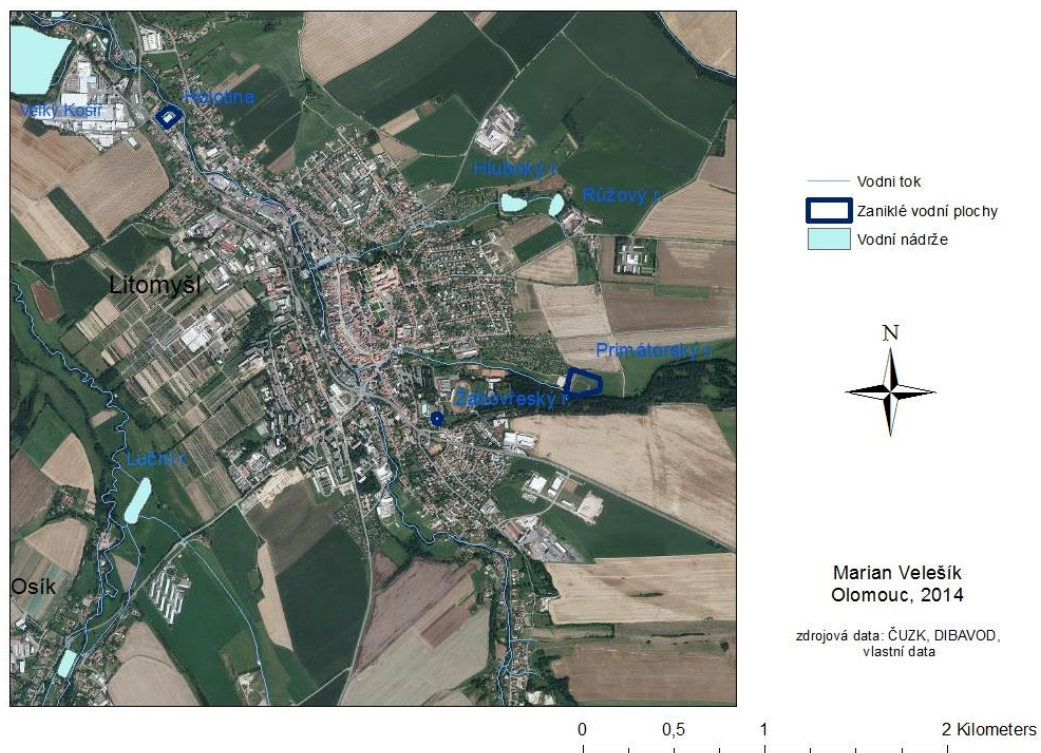
Obr. 20: Soustava u Hrušové

Jarošovská soustava

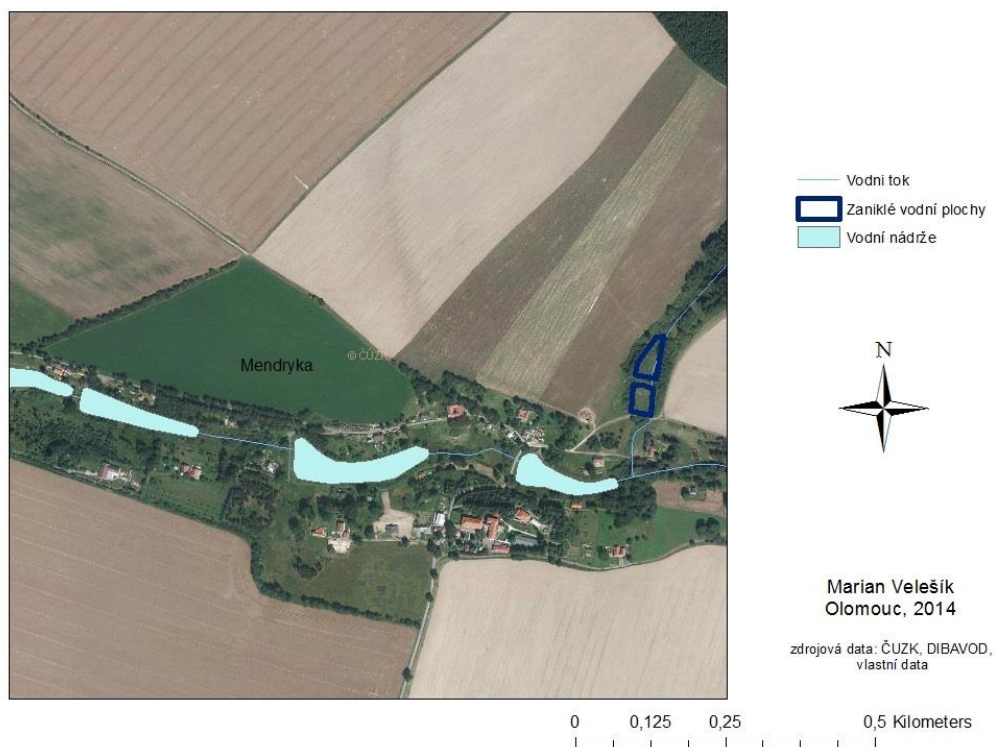
Obr. 21: Jarošovská soustava

Litomyšlská soustava

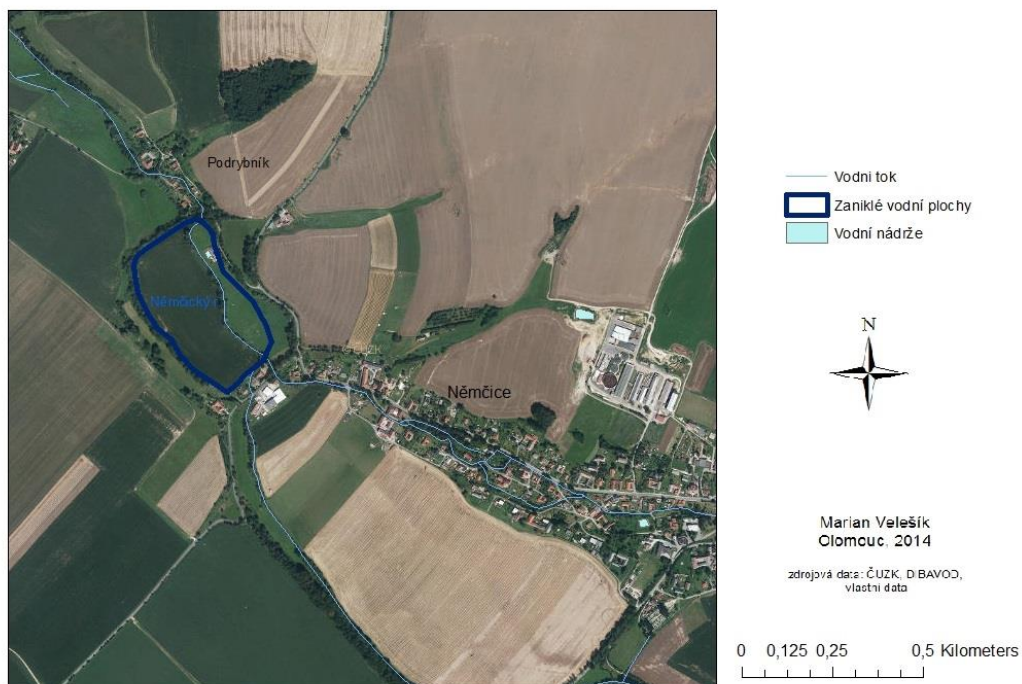
Obr. 22: Litomyšlská soustava

Rybníky v Mendryce

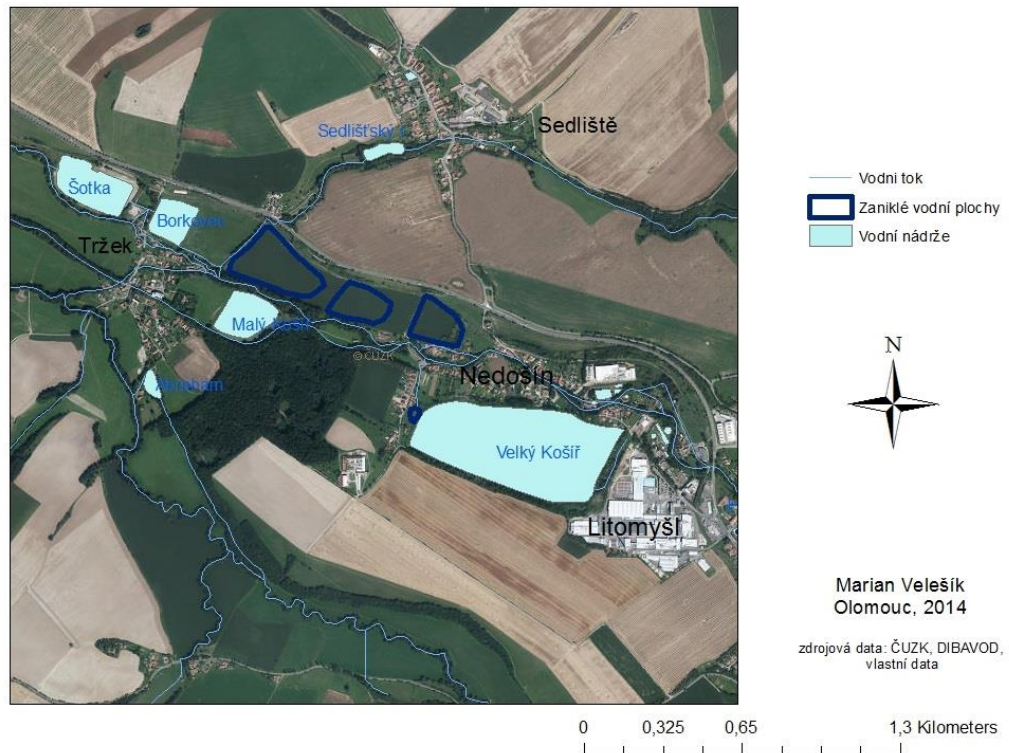
Obr. 23: Rybníky v Mendryce

Zaniklý rybník Němčice

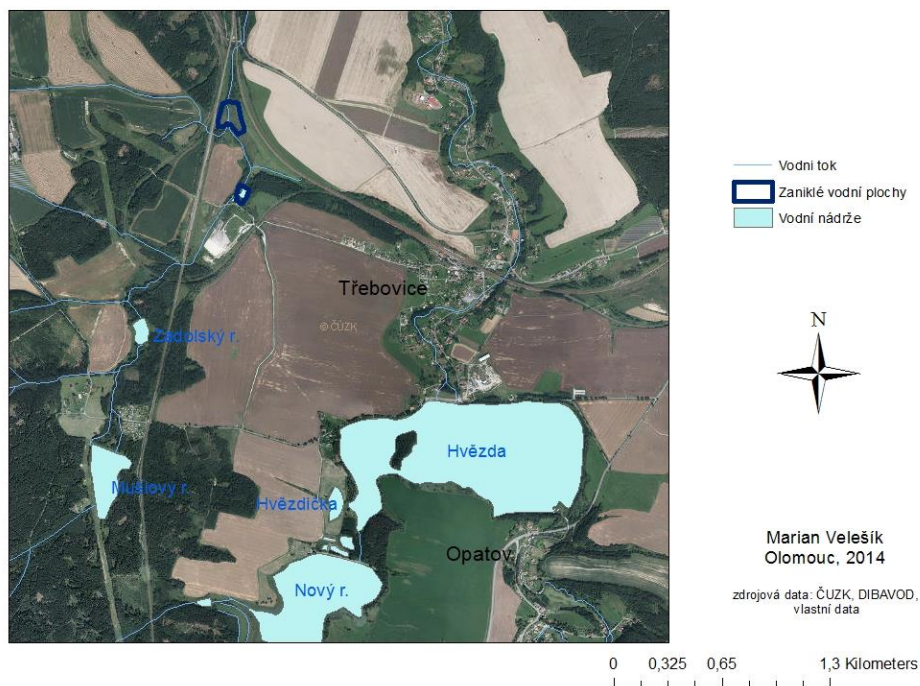
Obr. 24: Zaniklý rybník Němčice

Tržecko-Nedošínská soustava

Obr. 25: Tržecko- Nedošínská soustava

Soustava Zádolského potoka

Obr. 26: Soustava Zádolského potoka